

## İLERİ DERGİSİNDEN SEÇME MAKALELER

### İleri Jurnalının Yanı Elifbaya Keçmesi Münasebetile<sup>243</sup>

“Yanı elibaya keçüv içün daha qat’ıy işler yapmalı”

(14-nci Qırım ülke fırqa konferensiyası qararlarından).

Qırımda yanı elifba hareketi artık teşviqatçılıqdan qatıy ameliyatqa keçdi. Bununle bağılı olaraq bu sahada işler daha ziyade ciddileşe, fırqa konferensiyasının kösterdiği yol daha qatıy iş istey. Ameli işke keçme ile yanı elifbaya akis olub körünse de işin gidişindeki bu çevirilmeye kendi iç yüzünü kösteren azimsiz, sebatsız, sarsıntılı elementlere rast keline.

“Xalq oqumaz, yanı elifbaya keçmekte qatıy olmayıq... bekleyik” kibi medeniy inqılab kidişinde kitlenin quyuğında qalan bu “xalqçıların” çıqışları elbetde kommunist fırqası rehberligi altında kiden medeniy inqılab ceryanına sekte çekemez.

Ameliy iş, qatıy adım lozungına cevap olarak; Qırım tatar emekdarları içün şimdilik yekane olan *İleri* jurnalı artıq eski arab elifbasile olan münasebetini ebediy olaraq kesüb, bu numerasından itibaren yanı elifba ile çıqmaya başladı. Şubhesiz yuqarıda dedigimiz kibi gizli ve açıq arabcıların közleri kündüz küneş yarığına çıqan “mıyav quşların” közü kibi qamaşacaktır. Lakin Qırım emekdar massası arasında artıq yanı elifba zemini qaviy ve sarsıntısızdır.

*İleri* jurnalı emindir ki onun bu medeniy inqılab yolındaki ameliy adımı, inqılabiy ceryanle ketmekde olan emekdarlar tarafından büyük sıcaqlıkle qarşılanacaqdır.

*İleri* jurnalı emindir ki bugünden sonra kendi şiarı olan siyasiy, ictimaiy, edebiy tenvir işini daha ziyade yerine ketirecekdir.

Nihayet, *İleri* jurnalı kendisinin bu medeniy, inqılabiy adımile bütün oquyucılarını selamlamaqdadır.

İdareden

---

<sup>243</sup> İdareden, “İleri Jurnalının Yanı Elifbaya Keçmesi Münasebetile”, *İleri*, I/36 (Fevral 1929), s. 1.

## BEŞ YIL<sup>244</sup>

“Beynəlmiləl Şuralar Cümhuriyyətlərinin qalibiyəti təmin ettiləndir”

(Lenin cild XVI səhifə 287)

Bu bir sətir bizgə Leninin başlağan işinə nə qədər böyük qırılmaz qəviy imanı olğanını açıq olaraq köstərməkdədir.

Leninin bütün əsərlərindən böylə bir təzəlik, sosializmin qalibiyətinə çəlik kimi qəviy bir iman, enerjiyə, sosializmə, kommunizmə qarşı böyük bir sevgi, bütün əsirligə, insanların insanlar tərəfindən istismarına qarşı da böyük bir nifrət təşüb turmaqdadır. Onun əsərlərinin qiyməti onun ölümündən keçən bu beş yıl içində degil eksilmək, bil’əks qat-qat artdı.

Rusiyədə hakimiyyəti ilk qat’iy olaraq əlinə alğan proletariyat leninizm vasitəsilə hər gün, hər ay, hər yıl turmadan yanı-yanı müzəffəriyyətlər qazanmaqdadır.

Leninin ölümündən son keçən bu beş yıl Volxovstroyın yarılı bitməsi, Dneprstroy kimi gigantın başlanması yanı-yanı zavodların, fabrikalərin, demiryolların, medeniyyət mü’əssisələrin meydana kəlməsi ilə tolıdır.

Bu beş yıl proletar diktaturasının nə qədər qəviy təməllər üstünə qurulğanını açıq olaraq bütün dünyəgə köstərdi.

Bu beş yıl içində sətir sayuzında yapılan qazanılan bu müzəffəriyyətlər yalnız Rusiyəgə məxsus olmayub bütün dünya proletaryatının, bütün dünya əzilgen millətlərinin də malıdır.

Bu beş yıl içində insanlar da turmadan təzərməkdə və yanarmaqdadırlar.

Sətir Sayuzunun geniş çöllərinə yeşil dağ eteklərindəki binlərlə köylər və ufaq böyük şəhərlərdə yaşağan insanlarda bu beş yıl asırların doğıramadıqı təzəligi, yeniligi doğırdı.

Əməkdarlarda bu beş yılın içində oquv bilgi içün doğğan bu həbəsligi, medeniyyətə doğru bu ıntıluvu, enerjiyəyi yüz illər bilə doğıramazdı. Bugünlərin bütün əhəmiyyətini,

---

<sup>244</sup> İsimsiz, “Beş Yıl”, *İleri*, I/36 (Fevral 1929), s. 1-2.

büyükliğini duyqanlar, his etkenler ne qadar bahdiyardırlar. Bu tarixiy beş yıl içinde leninizm silahı daha ziyade keskinleşdi. Leninin ölümü lennizmi öldürmedi. Proletaryat Leninin ölümile açılğan boşluğu leninizm ile toldırdı. Lenin kibi bir ocayi, büyük bir yolbaşçıyı yükselmekde ancak insaniyete proğreske doğru alub kitecek olan bir sınıf doğırabilecekti. Artıq çürümeye başlağan bir sınıf böyle bir adamı doğurmaqdan acizdir. Tarix bu xusuda şahidlik yapa bilir. Lenin işçi sınıfının küreşi, qalibiyeti ile sıqı ayrılmaycaq bir suretde bağlıdır. Ögümüzdeki daha turmaqda olğan şanlı künler, büyük inqılablar-sosiyalizm komunizm yapıcılığında Leninin roli daha ve daha ziyade turmadan yükselecekdir. Istihsalda, medeniyetde, fenlerde, insanların axlaqlarında, münasebetlerinde bugüne qadar görülmegen yenilikler aliylıklar doğırmaqda ve doğıracaq olğan büyük cenkler ve inqılablar devrinde Leninin adı onun nazariyesi proletariyatın ögünde insaniyeti sınıfsız baxtiyar bir cem'iyete alub kitöv işinde quvvetli bol ışıqlı bir mayaq vazifesini görecekdir.

Lenin fırqası her zaman Leninizm prinsiplerine olğan hücumleri onlar ister sağdan ister “soldan” olsun qatıy suretde cevap verüb turacaqdır.

Leninizmge qarşı olğan hücumler proletaryatı leninizmden ayıramaz. İşçi sınıfı Lenin fırqasını yolbaşçılığı altında bütün dünyada Savetler Cumhuriyeti qurılışına doğru kitmekdedir.

İsimsiz

#### 14-NCİ QIRIM ÜLKE FIRQA KONFERANSİYASI YEKÜNLERİNDEN<sup>245</sup>

“1. XIV-nci Qırım ülke fırqa konferansiyası XIII-nci fırqa konferasiyasından bu tarafqa Qırım ülke komitesinin işleri haqqında Jivof arqadaşın daqladını dinleb ve müzakere eterek ülke komitesinn tutdığı yolını doğru fırqaca qaviy ve yapqan ameliy işlerini qanaatlendiririlik tanıy”  
(O K daqladı üzerine kabul olunqan qarardan)

Kendi işinde XV-nci fırqa syezdi M. Komite plenumları qararlarını ve Merkeziy Komitenin 8 Avgust tarixile Qırım teşkilatı haqqındaki qararlarını ömürge tatbiq esasları üzerine çalışan Qırım Ülke Fırqa Komiteti işine XIV-nci konferasiya yuqarıdaki qıymeti verirken onun bütün işlerini inceden tetqiq ile yanaşdı.

Konferansiya yalnız Qırım Ülke Komitesinin keçmiş devir işlerine yekün virmekle oğraşmayub bütün Qırım teşkilatlarının ölkemizde sosializm yapıcılığı yolundaki ileride yapacaq işleri için yollar çizdi.

Konferansiyanın qarşusunda turğan esas muvaffaqiyetler haqqında söylerken birincide şunları kayd etmek gerek:

Qırım teşkilatı, 14-nci fırqa konferansiyasını mühim muvaffaqiyyetlerle qarşulab aldı, M. Komitenin Avgust qararı neticesi olaraq teşkilatımız öz işinde daha canlılıq kösterdi, ondaki fe’aliyet, işleklı ösdu, neticede Qırımın kendisine maxsus birtaqım şerait neticesinde meydanda olan küçlüklere rağmen mühim muvaffaqiyyetler elde etildi.

Qırım S. Ş. Cumhuriyyetinin iqtisadiy ve xazaystva quruluşı qavileşmekde ondaki sosializm unsurlarında artmaqda. Diger taraftan emekdarların fe’aliyetteti, ösmekde bu hal ziyadesile köy fuqare ve ırgatları tabaqasında körölmektedir. Veli İbrahimofşçinanın üstü acılması, pameşçikleri quvmak, toprak reformasına hazırlıq, savet kooperatif apperatlarını temizlev ve saire kibi işleri ömürge keçirüvde şehir ve köy emekdarları fe’aliyyet kösterdi, böylece artıq massa qarşusunda fırqa teşkilatının i’tibarı oldıqça köterildi. İşte bütün bu işlerde yukarı fırqa rehber teşkilatları qararlarını esas edingen Qırım Ülke fırqa komitesinin işi ve yolu 14-nci fırqa konferansiyası tarafından yerine ve doğru tanıldı.

<sup>245</sup> İsimsiz, “14-nci Qırım Ülke Fırqa Konferansiyası Yekünlerinden”, *İleri*, I/36 (Fevral 1929), s. 2-3.

Konferansiya; bu muvaffaqiyyetleri köstermekle beraber, M. Komitenin qararlarının ömürge tatbiq işi kidişindek eksiklikleri de kösterdi ve buni ömürge tatbiq etüvde işin kidişindeki temposı kerek fırqa teşkilatının daxiliy quruluşında ve kerekse xazaystva ve medeniy yapıcılıq işinde oldıqça köterenki hareketde tutulması xususında öz direktivasını verdi.

Ülkemizi sanayılaşıdıruv yolunda qat'ıy adım Qırım Cumhuriyyeti iqtisadiy ömründe sanayı birinci yeri qapatmaqda, konferansiya bu mes'eleye Merkezi Komite noyabr plenumı qararlarını temamilе kendisine düstür edinerek yanaşdı.

Sanayı' mes'elesinde konferansiya esas olaraq şu noqtaları aldı, istihsal ratsiyonalize işinde oldıqça qat'ıy işler körmek, kendisine mal oluv qıymetini eksiltmek, xazaystva başsızlıqları ile küreşmek ve yeni yapıcılıq işini ucuzlatmaq.

Bizim istihsal ocaqlarındaki vaz'ıyyet temamilе bu noqtalardan yanaşmaya mecburiyyet doğurmaqda. Bizim sanayı ocaqlarında, emek nizamını buzuv, işçi kününün işle tolı olaraq etkerilmesi kibi hallara rast kelindigi kibi hatta ba'zı yerlerde iş kününü üzürsüz boş keçiruv de biraz sıqca körüne, bunların ögünü aluv ise istihsal qabiliyyetini artdıruv için esas şartlardandır.

Diger tarafdandır sanayı' mes'elesinde konferansiyanın mühim kösterişlerinden biri de Tatarları sanayı'a celb ve onların meharetni artdıruv mes'elesine diqqatdır. Konferansiya sanayı' ve istihsal mes'elesinin bütün cihetlerini tetqiqnen beraber, Qırım sanayı'ında en esas noqtada durğan Kerç devlet ma'den zavodının vaqtinde işke başlaması için bütün tedbirlerin körülmesi, Aqyar Morzavod'nın yeniden techiz olunması, sınarış ile te'min olunması xususında ayrı kösterişlerde bulundu.

Köy ve köy xazaytvası da Merkziy mes'ele olub konferansiya kendi esas işlerinden birini sanayı'ımızın inkişafı sayğan olsa, köyde işlev ve köy xazaytvasını köterüv yollarını araşıdıruv, bereketi yükseltüv xususında tedbirler körüv de diqqat merkezinde tutıldı. Qırım teşkilatı umumiy işleri sırasında köyde siyasiy fea'aliyyet, işde canlılıq qayd olunsa da; her halda köyde işlev yetişirsiz sayılı fırqa rehberligi sahasında mühim ve ciddi yetişmemezlikler var. Konferansiya, köyde işlevde, köy quruluşında fırqa rehberliginin oldıqça quvvetleştirilmesi kerekligini meydana qoydı.

Egerde köyde kolxozlar savhozları ardırmaq ve kooperatifleşdirmek esaslarına bir an onı sosializm yolu ile yeniden qurmaq, ondaki tabaqalaşuv ve sınıfıy küreşin

keskinleşmesini, Merkezi Komitenin köy xazaytvası bereket qabiliyyetini, yükseltü onda savet, kooperatif ve digər cephelerde yapıcılığın beklediği sağlam rehberliyi və digər xüsusiyyətləri köz ögünə alacaq olsaq, bu gündə Qırım köylerinde işləv içün fırqanın qarşusunda ne dərəcə məs'üliyyətli, ne dərəcə ciddi vəzifələr tırdığı kendiligindən meydana çıxar.

Bütün bunları etraflıca hal idən 14-nci fırqa konfransiyası, iləridə köy xazaystvasının köterilmesi, qolxozlaşması, kooperatifleşməsi, bereket berüv qabiliyyətinin ösməsi içün bir sıra programlı, planlı tədbirlər közge alub qərar verdi ki bunların ömürge keçirilməsi, savet, kooperatif, topraq işləri, fırqa orqanarından oldıqça böyük enerjiyə çalışmaq beklemək və qat'ıy olaraq talab etməkdədir.

Digər tərəfdən köyde səyasiy vəziyyəti bütün inceliyi ilə teşkerən konfransiya köydeki küreşin keskinləşməkdə olduğunu nəzar i'tibara alaraq iləridə kulqqa olacaq hücum vəzifəsini qayd etdi və orta hallıya münasibətdə, nazarda olan bə'zı bozuluq, yanlışlıqların ögü alınmaq kerektiyini köstərdi və fuqareləri teşkilatlandırır, fırqa, orta hallı, ırğat aktivi ilə işləv xüsusunda ayırım acıq direktivlər verdi.

Konfransiya kendi nevbətində ayrı olaraq savet və kooperatif appatlarını sağlamlaşdırır, qaviləşdirir xüsusunda da öz qərar və direktivlərini verdi.

“... Milliyyətçilik məs'ələsində xüsusilə massa ilə doğrudan doğru bağlı olan cəpəsini alaraq appatları yerləşdirmək (yerliləri cəlb etmək) yolını, tatarları sənayi'ə cəlb və məhəretlərini artırırını davam etdirmək yerli əhaliyə köy xazaystvası yapıcılığına cəlb etmək və yeni qadrolar hazırləmək eməkdə massayı cəlb etmək, bir sıra yerli mü'əssəsələrdə iş keçürüvni yeni əlifbəyə çevirmək və digər yollarla yeni əlifbə işini daha qat'ıyyətlə alub varmaq...”

İşte 14-nci fırqa konfransiyasının O K daqladı üzərinə qəbul etdiyi rəzalutsiyasındaki 13-nci maddenin şu satırlarını dərc ilə milliyyət və mədəniyyət yapıcılıq sahəsindəki vəzifələr üzərinə toqtalayır.

Qırımın kendisinin məxsus işləv şəraiti doğuran, ayrı xüsusiyyətlər meydana kətirən bir cəhəti olsa, o da bir çox türlü millətləri cıqlab almasıdır.

Bu səbəbdən milliyyətçilik məs'ələsi Qırım fırqa teşkilatı işində mühim yer qapatmaqdadır. 14-nci fırqa konfransiyası bu məs'ələyi geniş surətdə müzakirə etdi.

Her ne qədər Tatar eməkdarlarını sosializm yapıcılığına cəlb edə bilərəv, sənayi'ə

celb işinde perelom körülse de, digər azlıqdakı millətlər arasında kerek fırqa ve kerekse savet linyasında işin daha bircoq yetişməyən cihetləri olduğu qayd olundu. Konferansiya işin bu cihetine diqqətlə bərabər Tatar emekdarları arasında iş yolunu daha ciddiyyətlə alub varılmasını köstərdi.

Digər tərəfdən konferansiya mədəniyyət quruculuğu işi üzərinə toqtalırkən yeni Türk-Tatar əlifbası məsələsi üzərinə toqtalarak bu işin daha böyük qatıyyətlə ömürge keçirilməsi ayrı olaraq təlif etdi.

Bizim mədəniyyət işimizdə böyük bir məvqi' qapatmaqda olan və mədəniyyət inqilab sayılan yeni əlifba məsələsi artıq təşviqat devrini atlayub olduqca əməli iş istəyici vəziyyətdə bulunmaqda, digər tərəfdən isə konferansiya tərəfindən qayd olunduğu kimi yeni əlifba təməlini yüksəltüv, yardım və rəhbərlik işində fırqa təşkilatları lazım kəlen diqqəti ayırmadılar. 14-nci fırqa konferansıyası bu xüsudakı kəndi qərarı ilə bütün fırqa və digər təşkilatlar ögünə artıq bu mədəniyyət işinə qulaq müsafiri olub turmanın yersiz olduğunu pek açıq köstərdi.

Konferansiya digər və olduqca mühim məsələlər üzərində, məsələn, sağ tərəf meyilçiliyi, hərbi işlər, gruppacılıq xüsudakı məsələləri müzakərə etərək hepsi xüsudakı məsələləri müzakərə etərək hepsi xüsudında kəndisinin açıq və qatıy direktivasını verdi.

Böyləce 14-nci fırqa konferansıyası kəndi sağlam işlərlə bütün təşkilatlar ögündəki daimiy və nəvbəti məsələləri açıq olaraq izah etyə keçdi.

İsimsiz

## TİYATRO HAQQINDA<sup>246</sup>

Tiyatronın özünə maxsus bir tarixi vardır. Bu tarix sınıfların küreç tarihinen ayrılmayacaq bir suretdə bağlıdır. Çünki tiyatrolar yalnız eğlence yeri olmayub bir de küreç yerleridir. Her sınıf siyasiy, iqtisadiy sahalarında hakim olmaq istedigı kibi, nefis san'at ve nefis san'atın bir parçası olğan tiyatroyı da elinde tutmaq ister.

Tiyatroğa bundan başqa bir baqış ise meseleğe üstden yanaşmaq demekdir. Tatar tiyatrosının keçken hayatına bir köz kezdirecek olursaq, o zaman biz sınıflar arasında olğan küreşnin, bütün ma'nasile tiyatro sahasında çıqqanını körermiz. Mesela Ümer İpçi arqadaş *İleri* jurnalının 10-ncı numerosında tatar tiyatrosı haqqındaki maqalesinde bu küreşi şöyle köstere. “1917 senesi Bağçasarayda bir temaşa bergende, sahnada xasta rolını oynayan bir arqadaşın boynına taqılğan duvanı, cıqarıb atması ve orada sarıqlı bir molların gerinmesi xalqı acuvlandırğan ve şamata cırqarğan edi”. Böyle bir hadise yalnız xalqın cahilligile bağlı degilde, onın daha derin sebeleri vardır.

Tatar tiyatrosının inqılabdan evvelki tarixi Qırım'daki “usul cedid”, ya'niy Qırım tatar burjuvaziyasının hareketile sıqı bağlıdır. Bu hareketin başında kadet İsmail Gasprinskiy turmaqda edi.

Çarizm qanatı dibinde özine sıcaq bir yer, ya'niy mırzaların, molların yerine keçmek içün olğan bu hareketi burjuvaziya ile birlikde ufaq burjuvaziya intelegentsiyası da selamlamaqda ve bu hareket tiyatroyı da öz elinde “silah muqabilinde” qullanmaqda edi.

Lakin *Terciman* sahifelerinden, usul cedid mekteblerinden, xususile tiyatrodan tışqa çıqmağan bu hareket geniş işçi ve köyli massasını qanaatlendirmekden uzaq edi. Bu hareket tiyatroya öz tamırlarını atmaq içün bütün quvvetile çalışdı ise de Ümer İpçi arqadaşın mezkür *İleri* jurnalının aynı numerosındaki “Tiyatromız” makalesindeki 1917 senesi xalq temaşalarını böyle qarşılar ediler, ya şimdi?

Şimdi ise bam-başqa, mesele aksine çevrildi.

Xalqda edebiy, sanayı' nefise hisleri uyandı, terbiyelendi, dua ve molların xastalarğa verilgen zararını anladı demesi o vaqıtki tiyatro sahasından özlerine göre “inqılab” yapmak itegen ufaq burjua intelegentsiyasının ne qadar biçare ve cansız

---

<sup>246</sup> Cemil Buzlu, “Tiyatro Haqqında”, *İleri*, 1/36 (Fevral 1929), s. 6-8.

oldıqlarını köstermekle beraber emekdar massanın da bu bir top çaresiz münevverlere nasıl baqıldığını güzel-açıq olaraq köstere.

Qrımnda savet hukumetinin yerleşmesi, proletariyatın inqılabı tiyatro sahasından başlamayub, siyasiy ve iqtisadiy sahalardan başlaması, ya'niy evvela siyasiy hakimiyeti eline alması, yanı tiyatronın doğması için qaviy temeller hazırladı, ya'niy işçi sınıfının Qrımnda hakimiyeti eline alması, sosyalizm qurılışına başlaması, tatar emekdar massasının tatar tiyatrosına yaqınlaşdırdı ve inqılabiy tiyatroyı doğurdu.

Lakin, “Veli İbrahimovşçinanın Qrımnda bir takım vaqıtlar yaşab kelməsi tiyatroya da öz te'sirini kösterdi. Bu meselenin sınıfiy tarafına baqacaq olsaq Savet Sayuzını başqa yerlerine nisbeten Qrımnda quvvetli olğan qulaq ve şeerde nepman tabaqası Veli İbrahimof ve onun etrafında toplanğan milliy fırqa qalımtıları tatar tiyatrosını öz te'sirlerini yapmağa ve bu te'siri tatar tiyatrosına keçirmek vasıtası olaraq, o vaqıt her savet orqanını bilgen Veli İbrahimovşçinanın en qaviy merkezlerinden biri olan Mearif komisarlığı başındaki Baliç, Celal Meinof yolbaşcılığı vasıtasile tatar-tiyatrosına soqmağa çalışmaları tesadifiy bir şey olmayub Qrımnda sınıfların küreşinde muayyen bir devirin tatar tiyatrosına te'siridir. Tatar tiyatrosının bu zamana kelinçeye qadar repertuarında bir takım güzel piyesalar olub kelse de (mesela “Razlom” gibi), Leyla ve mecnun, Tahir-Zere Tariq İbni Ziyad, Çorabatır, Köz yaşı çeşmesi ve saire kibi bizim için faydalı değıl, zararlı olğan din ve millet qoqusından arınmayan bir takım piyesalar da oynalub keldi. Böyle piyesalar “aftorları” tarafından inqılab boyasinen boyalğan ve qızıl birer “qaftan” kidirilmege çalışılqandır.

Lakin bunların içinde ayırım olarak kullanılan qırmızı ve inqılabiy sözleri cıqaracaq olursak onların asıl mündericeleri dar milletcilik qayesi aşlamaqdan ğayrı bir şey degildir.

O vaqıtki tatar tiyatrosı müsülman şarqına öyle bir can aşqinen yapışqan edi ki zan itersin müsülman şarqından ğayrı her bir yer batqan... Egerde bu piyesalar Şarq ve müsülmanlığın içinde qaynap kelen cürüklikleri kösterir ise yene de bir terece taqdir olunurdu, faqat asıl bela şurasında idi ki bunların esaslarında müsülman alemi ve “tatarlığın” “şanlı” tarixını, dinnin “şerafetini” kösteren levhaları ile emekdarları zeherlemek işini yapa ediler.

Celal Meinofin yanı açılaraq studiyağa qarşı çıqması da sebebsiz degildi.

O studiyağa kelecək komsomol emekdar, inqılabcı yaşığın tiyatroda yanılıq doğıracağını anlay ve onlara yumruq endireceklerini duya edi.

Bu son seneye, ya'niy Veli İbrahimvşçinanın ortadan qaldırılı başlamasına qadar tatar tiyatrosının keregi qadar emekdar massağa yaqınlaşamamasında Veli İbrahimvçinada, Baliç ve Celal Meinof yolbaşcılığında aramaq kerekdir.

Çünkü, yukarıda kösterildigi kibi tiyatroyı sınıfy küreşden hiçbir türlü ayrıp atmaq mümkün degildir. Tiyatro sınıfy küreşin muayyen bir sahasıdır.

Plexanof bu xususda özının *Французская драматическая литература и Французская живопись XVIII века с точки зрения социологии* adındaki qıymetli eserinde sanayı' nefise haqqında böyle diy:

“Sanayı' nefiseinin yaşayışı nasıl aks etdirdigini anlamaq içün hayatın mexanizmasını anlamaq kerek. Medeniy milletlerde ise sınıfların küreşi bu mexanizmada en ehemmiyetli prujinalardan biridir”.

Plexanof bu derin, qıymetli sözleri bize tatar tiyatrosı tarixının ne olğanını bilmek, öğrenmek içün quvvetli bir silah ola bilir. Tatar tiyatrosı şimdiki halında proletaryatın küreşinen sıqı olaraq bağladır. Proletariyatın küreşi ise öyle bir çoqları tarafından zan etilgen kibi adiy bir küreş degildir. Proletariyatın sosializm içün küreşi hayatın bütün sahalarına çayılmaqda ve soqılmaqdadır. Bunı anlamaq ise hayatı anlamamaq demekdir.

Tiyatroda oyunların münderecesine artistlerin hareketinde bile sınıfy bir özek vardır.

Bu özegin etrafında artistin hareketleri de döner dolaşır. Artistin oyunu hakim sınıf seyircisinin hissine, istegine aks oldımı ne qadar büyük isti'datlı bir aktyor olsa olsun i'tibarını qayıb eter. Mesela, Fransada feodalizm hakimiyeti zamanında aristokratiyanın tiyatroya, artistlernin oyına nasıl baqdığı ve onların hislerinin, tiyatroya nasıl hakim olmaq istedigini köstermek içün Plexanof tarfindan ketirilen Eleu Nura Duyenin şu laflarını köstereyik: “Biz aktyorların her künki hayatdaki laflardan başqa olacaq, yüksek ve sozılıb kitken bir ton ile aytmarını istyimiz. Bu ise pek zor bir maneradır. Lakin en ziyade (достойнство) da bundadır. Jestikulatsiya bunun kibi olmalı. Çünkü, aktyorlarımız her yapqan şeylerinde büyükligi ve yüksekligi acub köstermeliler.” Bu sözlere Plexanof öz tarafından şu lafları qoşa: “O vaqtde tragediya saray aristokratiyası tarafından doğırılğan edi. Onlar böyle “yüksek” ve “büyük” olmasalar bile yapqan hizmetlerinin

borcı onları böyle kstermege mecbur ete edi”. Tabi’ıy oyun ise aristokrat estetikasına qat’ıy olaraq qarşı edi. Bunlar bize tiyatro san’atında hakim sınıfın rolini açıq olaraq köstere.

Fransa aristokratiyasının hakimiyeti zamanında Şekspirin “Hamlet”ini bu piyesada, “вульгарность” pek çoq. “Buna benzer aşıaşı sgşlennen bu yüksek qıymetli piyesayi sgmeleri de san’ata sınıfıy baqış ispat ete. Çünki bu piyesa o vaqtıki hakim sınıfın hislerine sınıfı menfa’atlarına aks edi.

Fransa inqılabı arefesinde o vaqt inqılabcı Fransız burjuazyası özine maxsus aristokratiya tragediyasına qarşı “XVIII asrın otuzuncı senelerinde kz yaşı komediya adında yanı edebiy janr meydana kelerek byk (uspex) qazana...” bunu isbat etmek için Getnerge muracaat eteyik.

Getner zinin fransız edebiyatının tarihinde kz yaşı komediyanın fransız burjuazyasının svinden kelib ıqqanın syley. Burjuazyanın svi ise her bir başqa sınıf kibi yalnız cem’iyyetin iqtisadiy svi ile anlatıla bilir (Plexanof cild XIV sahife 101)

Tatar tiyatrosının tarihina da böyle bir kznen baqmaq kerekdir. Oktabrden son tiyatro san’atında doęęan inqılabiy stil, inqılabiy janr bizim tatar tiyatrosı tarafından qabul etilib hayata tatbiq olınmalıdır. Bizde esas seyirci işçi ve köylüler. Onların hissi tiyatro üstünde hakimdir ve hakim olmaqda kerekdir. Bu hiske işçi sınıfı yolbaşcılıq yapmaqdadır. Bu esas zek seyirci ise artistlerin öz rollerinde tabi’iligi saqlamalarını hayatda olęanı kibi kstermelerini istey. Her artistnin hayatdan oyununda uzaqlaşması, hareketlerinde tabi’ilikden ziyade sun’ilik olması savet seyircisine kerek olęan enerjiyayi ve terbiyeyi beralmaz. Çünki proletariyat ve emekdar kyli sınıfı kibi haqıyqıy hayatqa en yaqın ve hayatın içinde qoynağan, onunle qarışqan bir sınıf daha yoqdır ve olmadı da. Her hakim sınıfın özine maxsus hissi vardır. Bu hissi lcemek, bilmek, hem stden değil, derinden bilmek kerekdir. Bu ise tiyatro için en ehemmiyetli bir vazifedir. Tatar tiyatrosı da işçi sınıfının tiyatrodan ne istedigini bilmeli ve onun hissini lceyerek, grenerek hareket etmeli. Lakin tiyatroyı emekdar massağa yaqınlaşdırırken ufap burjua-meşcan hislerin tiyatroya kirmesinden ziyadesile saqınmaq kerekdir.

Biz şarq hayatından hiçbir şey ksterilmesin demek istemimiz. Bizim yuqarıdaki sözlerimizi böyle anlamak kerekmiy.

Lakin şarqı ksterirken, bu hayatı, dünya proletariyatının küreşi ile bağlab

köstermeli. Çünkü şimdi şarqın haqıqıy hayatı haqıqıy küreşi dünya proletariyatının küreşile ayrılmaz bir suretde bağlıdır ve bu sözler eski klassiklerin eserlerine qarşı bir çıqış anlaşılmasın. Ecnebiy ve rus klassiklerinin qıymetli eserlerini de sahnamızda körmek selamlanacak kibi bir şeydir. Proletariyat onlara da qıymet kesmege bile. Lakin pantürkizim, panislamizm ufaq bujua ve anarxizm qoqığan sahnamıza kirmesine qarşı qat'ıy küreş acılmalı.

Rusiye'de olub kecken grajdan muharebesi devrinden alınub yazılğan Rusiye işçi ve köylülerinin qahramanane küreşini köstergen pyesaları tercime etib köstermek kerek. Çünkü Rusiyedeki grajdan muharebesi büyük şanlı bir iş içün olğan küreş demekdir. Bu devirdeki küreşi işçi ve köylüler yetişmekde olğan yaş nesilin közinin ögünde canlandırmaq, ona bu qahramanane küreşden misal aldırmaq – tatar tiyatrosı içün tarihıy ve qıymetli bir vazıfedir.

Savetler Sayuzında Sosializm yapıcılığını bütün genişliginen, bütün yüksekliginen tiyatromızda köstermek böyle bir yapıcılığın büyükligini ehemmiyetini turmadan emekdar kitlelerine tiyatro vasitasile aks etdirmek tiyatromızın en mühim vazıfelerinden biridir. Bu ise emekdarlar massasına yanı quvvet, yanı enerjiya berib onları sosializm içün küreşke daha canlı daha aktif olaraq qoşılmalarına yardım etecektir. Tiyatrodaki grajdan muharebesinden veya sosializm yapıcılığının türli sahalarından alınub yazılğan eserleri en qıymetlileri ise bu devirleri haqıyqi, doğru bir tilnen söylegen piyesalardır. “Hukum” piyesası, Tatar hukümet tiyatrosının böyle bir yolğa mingenini köstere. Bu yoldan bir adım artqa kitmemeli. Daima, daima ileri ve ileri işçi sınıfının sosializm yapıcılığıle beraber turmadan ileri kitmeli.

Cemil Buzlı

## ORAZA QAYDAN QELÜB ÇIQQAN<sup>247</sup>

Hayatda her vaqianın bir sebebi bar. Elbet orazanın da bir sebebi olğandır.

Bunun ibtidaıy suretde bolğanının sebebi erzaq azlığı, az erzaqnı çoq vaqıtke, çok kişiye yetiştirmek için olğanına inanmaq mümkündür. Eski insanlarda texnika pek aşağı ve ibtidaıy derecede olğanından, onlar anbar tolısı aşıq, sürü sürü hayvan, bağça tolısı yemiş körmegenler.

Qazanıcları mızraq, oq, süngi kibi aletlerle avlanmaq, ormanda, öz aldına kişi oturtmay, tabi'iy yollar ile ösken ağaclarının yemişlerin izleb cıyuv, türlü ösümlikleri, onların tamırların tapqan vaqıtde aşamaq olğan. İnsan ekin eke başlağan son, ba'zı bir hayvanlarını qolğa tüşürgen son acılıqdan tez qurtılıb olmağan. Alelxusus xususi mülkçiliknin pek çoqdan hukum sürüvi, az sayıda olğan baylarını erzaq ile te'min etib olsa da, sayısı pek coq olğan massa heman acılıq-toqlı vaqıt-vaqıt tamamilə ac qalğa vaqıtı olğan.

İşte böyle hallar, az olğan erzaqnı qıtıv aşamaq nasıldı olsa çoqça adamlarını acılıqdan qutaruv yolındaki çare birinci basamaqdaki orazanı ketirib çıxarğan.

Lakin oraza kitken sayın şu birinci devirdeki suretinden çıqqan. Hayatda bir sınıfın diger sınıf üstünde hakim oluvı, aşağı sınıfın hakim olğan sınıfqa her vaqıtta boysınıv-hızmet kösterib turuvı. Hakim olğan sınıfdan çıqqan meşhur yolbaşçıların kitken sayın allalaşib kitüvi, allah kesilgen hakimlerin hiçbir vaqıt ölüb bitiniy, her vaqıt hizmetcilerinden onı-bunı sorab turmaları imanı, ya'niy şöyle bir yalan nazarın meydana çıquvı orazanı yani bir tüske kirsetken; öyle gizli alemdeki hakimler kişinin işleb tapqan erzağından degil, “onın teninden de hissa soraylar” kibi şekilge kirgen.

Biz bu yerde allalar haqqında söylev turmaymız. Allalar her bir xalqnı cem'iyet quruluşına bakub muxtelif suretde olalar. Qabilelik halında yaşağan xalqnın qabile allası, millet halına yetken xalqnın-milletin allası, eski imperiyalizm ve xalifelik halına kelüb yetken kişilerin beynelmilelci ortaqları ola. Lakin neday derecede, neday isimde olursa olsun, massadan her vaqıtde onı-bunı “sorab” tura. Onın “sorağanın” ruhaniler öz qolları ile alub kerek yerlerine “tabşırıb” turalar. Müsülman allasında “özinin imanlı bende” lerinde oraza tutub-suvsab, acıqub eziyetlenmelerini “istey”.

---

<sup>247</sup> F. D., “Oraza Qaydan Qelüb Çıqqan”, *İleri*, 1/36 (Fevral 1929), s. 9.

Mollalar şay diyer:

Oraza her bir xalqda bir türlü ola. Her bir xalqın allası, öz halinen özine bir türlü orazanı “talab” ete. Her bir xalqın ayrılığına baqıb, onun hakim olğan sınıfı-ruhanileri özine bir türlü oraza yasab bereler.

Şimdi, aceba orazanı kimler pek yaqlab kelgenler degen meselege kelsek şeksiz, orazadan büyük fayda körgenlerdir dermiz.

Oraza kelgeninen mollalar öz qıymetlerini artdıralar, orazağa harman bereketi nazarinen baqalar. Xususile son vaqıtta öz vazifelerinin xalqı aldatuv oldığını meydanğa beribde vazifesinden vazgeçkenler, yaxud kelir azlığından bu işden vazgeçeceklerini ortalıqqa sürgenler, oraza yaqınlaşdıgınen öz zenaatlarını bahalığa satmaq, xalqın terisini sıyırmak peşinde çapalar. Molla orazanın ilk küninden başlab sofra qıdırıb çüre başlay. Oraza bitse yine bir daha belsenüb aş xatırı içün kezüb başlay. Mına bunun içün molla orazanı bütün küci ile ağzını şapırta, köpürte berib yaqlay.

Başqa dinlerin ruhanileri de, orazalarını büyük bir tesadif dep qarşılaylar. Mesela rus papasları her bir tutqan grajdannın ve oraza tutmağan grajdannın da para müqabiline gunahların bağışlay bileler. Bayram künlerinde sadaqa cıya ve sıylanalar.

Aceba nasıl olada bu oraza taşlanmay?

Biz şimdiki insannın cennet ve cehennemge huriy qızlarına, cennet saraylarına didarlarğa inanuv derecesinde çoqdan ötkenin bilemiz.

Onlarğa şimdi qartanaylar bile inanmaylar. Oazağa keline o henüz var, onı tutalar, tutdıralar, bayramnı yapalar. Bunun sırası ne aceba? Ne içün bu henüz aramızda yaşay?

Bir kerreden adet ve an’ane dep cevap bermek kerek. Eskiden beri xalqın arasında yaşağan bir adetni bir kerreden bitirmek qolay degil. Onın bitmesi içün bir az vaqıt keçmek kerek ola ve onı bir kereden çıkarub taşılaycaq sebeblerin tapılması kerek ola. Bundan ğayrı şimdiki orazanın siyasiy tüşleri de qoyıra tüşdi. Başqa türlü, açıqdan-açıq siyasiy aks hareket yasamaq müşkil.

Din ameliy siltavı ile, çoq türlü siyasiy nazarlarını yaqlav, bu şimdiye qadar biraz yengilce edi. Çünki bunda eski fetişke qaviy suretde baylanğan cahil massanın psixologiyasına tayanmağa yol açalar. Birkaç molla, bir kaç spekulant-tüccar, pek gizli siyaset-ustalıq ile işni elge alub aşağı massanın eski fetişke qaviy baylanğan duyğusını

teprete. Cahil massa elbetde bir qaç haram tamaq qurt sürüsünün aşqa yürmege, fitir cıymağa negizlengen esas maqsadını bilüb, taqdir etüb bitirmey. Fetiş ondan son bütün ömürü xususiy mülkcilik yolındaki inqılabdan qorqa-ürke, onun nazarınca inqılab onun hayatını xarab ve berbad eter kibi körüne. İşte böyle hallardan faydalanub ruhaniler, alışverişçiler bu günki künde öz nazarına bayağı massanı silah etüb olalar.

İşte şu eski çürük nazarlarğa qarşı yanı taze nazarlar yerleşdirüv için bizge allahsızlarğa orazanın ve başqa şunun kibi xalqqa müsibet kesilgen adetlernin bütün ast yaqların, iç sirlerin acub bermek kerek ola.

F. D.

## BEREKET İÇÜN KÜREŞ<sup>248</sup>

Hukümetimizin içerisinde muvaffaqiyetli sürətdə sosializma qurmaq üçün bütün kerekler bulunduqdan sonra, biz sanayı'nı genişlətmək mənasında "kapitalist memleketlerinin ardından yetişmək və onları özə" və aynı zamanda SSSR içerisinde kapitalist elementlerini bitirmək vəzifəsini biz ögümizə esas olaraq qoyamız.

Sanayı'nı inkişafı bu son seneler içerisinde pek tez ilərigə adımladı. Texnikada keride qalğan bir memleket içerisinde Volxovstroy və sıraman digər bir təqım maşına yapqan zavodlar yapılmaqda ki, bunlar yaqın seneler içerisinde yüz-binlər ilə iri köy-xazaystvaları maşına və aletlərini meydana sürərlər.

İstihsal aletləri yapılması künden-kün genişləy ki, bu memleketimizin industrializatsiya yolına avuşmasının haqiqi delilidir.

Lakin, büyük sanayı'ı genişlətməklə, köy xazaystvasını da kenara biraqmaq olmaz. Elbet də sanayı-hukümetin mühim bir a'zasıdır, feqat, ona xam mal bazası lazım ki, bunun mühim bir qısmını köy xazaystvası məhsulı təşkil etər.

Stalin diy: "Eger, büyük sanayı' alub varıcı başlanğıç sayılırsa köy xazaystvası da hem xam mal, hem aşait vermək, hem-də ixracat ihtiyatının mənbə'ı olmaqlə beraber, büyük sanayı'nı genişləməsinin də bazası olub çıqqanını anlamaq kerekdir". -Onlar öz araları bir birinə çəzilmez bağ zamanda köy xazaystvasını da hər türlü çarelər ilə yanı texnika və istihsal bazasına çəkmək, inkişaf etdirmək kerekmiz.

Bizim zaxirə küçligimizin ən esas səbəblərindən birisi də, az miqdarda satmaq üçün bazarğa zaxirə çıxaran dağınıq köyli xazaystvalarıdırki, bu küçlikləri ortadan qaldırmaq isə xazaystvaları birleşdirib, irileşdirmək və zira'atçılığın medeniyyət dərəcəsini yüksəltmək ilə mümkündür.

Bununlə beraber, köy xazaystvalarının inkişafı üç yol ilə kitmelidir: birinci yol və ən mühimi, şu ki, ufaq xazaystvanın iri kollektiv birliklər reisinə keçməsi, ikinci yol – mevcüd olan savxozları bəgitmək və yeni büyük (zaxirə fabrikaları) savxozlar təşkil etmək, və nihayət üçüncü yolda – fuqare və orta hallı köylilərin ayrı xazaystvalarını kötermək və aynı zamanda kollektivleşdirüv tempini zəifleşdirməyərək genişlətməlidir.

Kommunist fırqası və hukümetin saçuv meydanlığını genişlətmək, bəreketni

---

<sup>248</sup> İsimsiz, "Bereket İçün Küreş", *İleri*, II/37 (Fevral 1929), s. 1-3.

yükseltmek direktivini ameliy süretde icra etüb bolırmızdı degen şübhele belki çıqa bilir, zira; bu yaqın beş sene içinde biz bereketni 5-6 degil de belki 30-35% kötermege borçlımız.

Faqat bunun içinde icra olunmayacaq ve xayaliy hiçbir şey yoq. Bizim köylerimiz hala ibtida köy xaz. Aletlerini qullanmağa, hatta çoq caqıtlar qara saban ve erte sürmek kibi, en sade ve adiy agrakultura nizamlarına bile qulak asmağanlarını közge almaq kerekdir: toprağın osal hall etilmesi ve fena çınıs urluq saçılmasından tolayı, cöller, xususan Qırırmda, pek fena halda bulaşqanlar. Tabi'iy, medeniy ziraatcilige keçdigimiz zaman, cölde traktor, seyalka (saçuv maşinası) peyda olursa, o vaqıt helaketli trexpoliye hayatdan çekilir, - köy xazaystvası da türenir ve bereketi de, şübhesiz, bir qaç def'a artar.

Kelmekde olğan köy xaz. kompaniyası, fırqa ve savet hukumeti tarafından qoyılan vazifeleri icra etüv işinde birinci imtihandır. Ancaq bunun içün biz ona güzelce hazırlanmaq kerekmiz.

### **Qırırmda baharlıq saçuv kompaniyasına hazırlıq ve onı etkerüv**

Saçuv kompaniyası bayağı bir zor şarait içinde etkerilecekdir. Hazırki yılının keskin yem qıtlığı, çalışqır mal, başlıca fuqare ve az taqatlı xazastvaların, üzerine xatırı sayılır bir darbe indirdi. 1928 senesi yazında aşıq ve piçen bereketsizligi, yalnız bir Qırırmda degil, Savetler ittifaqının digır bir taqım rayonlarında da yer tutdı ki bu Qırır xaricinden yem ketirmemize bir az ayaq çalmağa sebep oldı. Yazlıq saçuv meydanlığını artdırıv başlanğıcına biz at ve ögüzlerin arıqlağanları ve bunun neticesinde onların emgek semeresinin düşkünligi körilecekdir.

Nisbeten, az olmağan küclikke, ehaliy urluq te'min meselesinde de rast keleeckemiz, zira; fuqare ve az taqatlı xazaystvaların büyük bir ekseriyyetinde hiç urluq yoqdır. Te'minat ve kredit teşkilatları hiç urluq yoqdır. Te'minat ve kredit teşkilatları tarafından vaqtında ve ğayretli süretde yardım köstermek iqtiza idecekdir.

Bu ayılğanlardan başqa, Qırırmda qarardan 10-11% qadar küzlik ekin eksik saçılğanını da unutmamalıdır. Küzdeki ğayıbnı, bahar saçuv kompaniyası esnasında beraberleşdirmek kerek.

Küclikler ta bahar köy-xaz-sı kompaniyasına hazırlıq zamanından nazar i'tibarğa alınmalıdır. Çünkü, onlar bütün fırqa, savet, komsomol, koopertif ve digır teşkilatları vaqtinde hazır turmağa mecbur eteler. Narkomzemden başlab, ta zemobşestvalarğa qadar,

işin bütün sahalarında planlı ve uyğalışlıq kompaniyasının muvaffaqiyetli kecmesini te'min eter.

### **Efkari umumiyenin mobizatsiyası ve ağro propağanda**

Faqat, Qırım köyinde fuqare ve orta hallıdan ma'ada xatırı sayılır qadar kulak tabaqası, sabiq pameşçik qalımtıları, dinge xizmet etken ve şimdide etmekte olan diniy xadimler ve sair xalq arqasından kecingen elementler vardır. Bunların cümlesi, şübhesiz, bizim izimizi bozmaq yaxud hiç olmazsa, köy xaz. kompaniyasının güzel etkerilmesine ayaq çalmaq çarelerini araşdıralar.

Buradan, bizim başlıca vazifemiz (ve birinci nevbetde fırqa yaceykalarını)- köz açıq olmaq, vaqtında fuqare ve orta hallılar birliğini begitmek ve kulak üzerine darbe indirmek ki, başqasının arqasına tırmaşmaq havesligini onda yoq etmelidir. Kulak kendi sınıfıy maqsadları için bizim küçliklerimizden faydalanmanı snab qarar bu şübhesiz bolır ve bunı kompaniya esasında, mutlaqa, nazar i'tibarğa almaq kerekdir.

Fırqa yaseykaları bahar saçımının muvaffaqiyetli ötkerilmesi için, anlaşılganı, köyden, bütün quvvetlerni bilüb teşkil itmek, qısmında rehberlik vazifesini körmek kerek ki, selsavet, Komvza ve sair teşkilatlar kendi vazifelerini aydın bilsin, fırqa ve hukümetin kösterişlerini hiçbir türlü qıyıışdırmadan hayatqa tatbik itsinler.

Hepsinden evvel köy xaz-sı kompaniyasını ötkermek planını tizmek, hangisinde açıq suretde ve köyde konkret olaraq her teşkilatın vazifesini ve hızmetini aks etdirmek kerek; selxoz kooperatsiya, selsavet, komvza ve saire...

Bütün esas fuqare ve orta hallılar kitlesini ayaqqa qaldırmaq maqsadı közge tutularaq, bu plannı fuqareler fuqare ve orta hallı aktifleri toplaşuvlarında, cemaat sabraniyelerinde, köy xaz. seksiyasında ve sairede müzakere etmek kerekdir.

Hazırki baharlık saçuv kompaniyasına biz, Savetler Sayuzı hukümetinin köylerge, en adiy agri kultura tedbirini mecburiy nizam da'iresinde kirsetilmesi haqqındaki dekretnin hayatqa tatbiq olunmasına ayrıca diqqat etmemiz lazimdir.

Qırım şaratında böyle tedbirlerin içine şunları kirsetmek mümkün: bütün köy erte aprel qara-sabanına keçmek, mineral kübre soqmaq, yüz faiz urluq temizlev, ekinleri tekmiizlimen kontraktatsiya yapmaq, urluq fondını vucudke ketirmek için cemaatca ekin saçuvnı teşkil etmek ve ilx... ilx...

Salsavetler, komvzalar, selxoz kooperatsiya ve diger teşkilatlar, fırqa

yaceykalarının rehberligi altında, cemaat toplaşuvlarında agrikultura tedbirleri haqqında mesele qoymak için bir sıra köyni bu doğrudan konkret yollar ta'yin etmege borçlıdırlar.

Selxoz kooperatsiya ve komvzalar, bir takım agrikultura tedbirleri kirsetmek haqqında karar çıxarğan köylerge öz alet, maşına ve sairelerini qoşub çalışmaları için kredit ve para tarzında yardım etmege borçlıdırlar.

Fırqa a'zaları ve komsomollar, agranomın da'imiyy ziyaretcileri olmalılar ki, orada onlar bu veya şu küçlikni hall etmekte müşavere ve yardımını taparlar; kommunistin agronmğa kitdigi zaman vazıfesi – kendi fuqare ve orta hallı qomşularını ardına taqışdırub alub ketmekdir.

Spravka işlerini vaqtında teşkil etmek lazim. Her fuqare ve orta hallı oquv evinden urluq ve aletler almaq yolları şaraaiti ve yeri haqqında konkret kösterişler almalıdır.

### **“Yazlık ekinleri artdırayıq”**

Narkomzemin planı mücebi baharde saçuv meydanlığını 324.520 hektarğa qadar yetiştirmek qararlaştırılaki, bu keçen 1928 senesine nisbeten, 145 ziyadeşedi demektir.

Ayrı sektorda ekin yerlerinin artmasında belli ferq vardırki, başlıca yeri kolektif xazaystvaları teşkil eterler. Eger ayrı xazaystvaların ekin meydanlığını %7.7 artdırmaq layihalaşıdırırlar kolektif xazaystvalarda yanı teşkil olunanları ile birlikde, baharlık devri içinde ekin meydanlığını %74.2'ke trestleşken ve trestleşmegen savxozlarda %40.4'ke qadar artdırılacaqdır.

Yuqarıda kösterüb kecdigimiz raqamlardan anlaşıldığına köre kolektif xazaystvalar meydanlığını artdırmaqda birinci yerde turalar. Taxminen bütün zaxire kulturalarında ekin meydanlığını artdıruv keçen seneye nisbeten 12 faizğa proekt yapıldı.

Kolektif xazaystvalarında %71.3ke savxozlarda %62.7 ve ayrı xazaystvalarda da %5.2 yetişe.

### **“Kontraktatsiya ve temiz cıns urluqlar”**

Aceba avans (peşin para) nasıl bir tarzda ve hangi bir nisbetde ayrı ictimayı gruppalarğa verilecekdir?

Kontraktatsiya yapqanlar (traktant) saçuvları için esas avans cılabnın her hektarı için 6r. 50 k. ve arpanınki için 7 ruble qadar qoyılğan, fuqare ve kolektif xazaystvalar için her hektar cılab başına 8 r. 75 k. ve arpağa 10r. kibi köteringi avans qoyıldı, bununle beraber, zengin-kulak kısmı para avansından būs-bütün çıxarılğanını qayd etmek kerekdir.



## YÜZ YIL<sup>249</sup>

Rusiyenin en isti'dadlı, belli yazıcılarından biri olğan Griboyedof<sup>250</sup>ın ölmesine bu sene yüz yıl tolmaqdadır.

XIX-ncı asırda Rusiyede kapitalizmin ösmege başlaması, Fransada ve Avropa memleketlerindeki inqilabiy, tarixiy hadiseler Griboyedof kibi etraflı bilgiye malik olğan bir adama özte'sirini kösteralmay qalmazdı. O zaman dekabrist hareketine Griboyedofın da az çoq qoşulğanını ve onun dekabrist hareketinni yolbaşçılarile de münasebeti olğanı körüle. Dekabrist hareketini doğırıcı sebebler, Rusiyenin o vaqıtkı yaşayışı Griboyedofın tabiatına ve onun en başlıca ve meşhur qıymetli eseri olan "Tope ot yma" komediyasına ve ondaki tiplerin yaradılışına büyük röl oynadırlar.

Dekabrist harketi çar hukumeti tarafından bastırılğan son Griboyedof İranğa rus missiyasına çalışmaq için yollana ve orada 1829 senesi ğaliyane kelgen xalq rus missiyasının diger cinovnikleri ile beraber öldürile.

Bu büyük yazıcının ölmesine yüz yıl tolması münasebetile bütün Savetler Sayuzında bu büyük yazıcının yübileyi ötkerilmekdedir. Böyle bir yübileyden maqsad bir tarafdı bu yazıcığa bir hurmet olsa, diger tarafdı da onun büyük qıymetli eserlerile kenış emekdar massasını tanış etmektir. Çünkü bu eserlerin şimdi bile Griboyedofın ölmesine yüz sene olsa da qıymeti ğaib olmadıqan ma'da daha ziyade yükselgendir. Griboyedofın meşhur eseri olğan "Tope ot yma" bugün Moskva ve diger şehirlerin tiyatrolarında büyük bir muvaffaqiyetle kitmekdedir. Onın bu komediyasındaki tipler şimdi de, her vaqıtkı kibi canlıdırlar. Bütün dünya köleminde ehemmiyetli olğan "Tope ot yma" komediyası çar sensorası tarafından bir kaç vaqtler tiyatrolarda qoyılmasına men' olsunda da tap sonunda bu piyesa çar sensorasının maqaslarından keçüb bir taqım yerleri sızılğan ve "tüzeltilgen" bir suretde birinci kere olaraq bütün komediye Petersburğda 1831 senesinin 26 yanvarında (büyük tiyatroda) qoşıldı. Bundan evvel 1827 senesi Erivan

<sup>249</sup> B., "Yüz Yıl", *İleri*, II/37 (Fevral 1929), s. 3-4.

<sup>250</sup> 1795-1829 yılları arasında yaşamış Rus yazar, şair ve diplomat. 1810-12 yılları arasında hukuk eğitimi almaktayken Napolyon Bonapart'ın Rusya seferi nedeniyle eğitime ara verdi. Muharebelerin ardından St. Petersburg'a gitti ve orada Hariciye Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1818 yılında Kaçarların yönettiği İran'a Rus heyetiyle birlikte gitti. Buradaki görevinden sonra Güney Kafkasya generali Yermolov'un genel sekreteri olarak çalışmaya başladı. Aralıkçılar İsyanı'na iştirak ettiği gerekçesiyle kısa süre hapse tutuldu, ardından serbest bırakıldı. Rusya'nın, İran ve Türkiye ilişkilerinde danışmanlık yaptı ve Türkmençay Antlaşması'nın imzalanmasına katkıda bulundu. Bu hizmetleri dolayısıyla İran'a, Tahran elçisi olarak atandı. Kafkasya topraklarını, Rusya'nın ilhak etmesi dolayısıyla başgösteren protestoların kontrolden çıkması neticesinde elçilik binası ele geçirildikten sonra ayaklanmacılar tarafından öldürüldü.

şehrinde de qoyulsa da böyle geniş ve keregi kibi temaşağa qoyulması birinci edi. Griboyedof öz piyesasını büyük tiyatronın sahnasında oynalğanını körmege pek ziyade heves etken olsa da bunı körälməy ölüb ketdi. Yüz sene qadar bir vaqıt içinde temaşağa qoşılıb kelgen bu komediye bir çoq ecnebiy dillere bir qaç def alar tercime etilgendir. 1885 senesi Türkiyede de tecime çıqqandır. Lakin en meraqlı yeri olasa, o da 80-nci senelerinin türk senzurası, tercime bir takım yerleri braqub kitkendir, tamam bu yerler 30-ncı seneleri Rusiye senzurası tarafından da çıkarılıb atılğandır (profesor Piksanofnıñ maqalesinden).

Burada Rusiye ve Türkiye kanservatif hukümetlerinin böyle büyük eserlere baqışlarının bir-birine ne qadar yaqın olğanlığını köstere.

Her büyük yazıcığa ve büyük qıymetli eserge qıymet kesmege bilgen proletariyat, büyük yazıcılardan biri olğan Griboyedofqa nazarın da bu qıymetli yübileyi yapmaqla köstermekdedir.

Bizda daha Qırım tatar emekdarlarının bir çoğına tanış olmağan bu sene bizim Qırım tatar hukümet tiyatrosı da öz repertuarına bu meşhur ve qıymetli eseri keçirse faydalı medeniy bir iş yapmış olurdı.

B.

## İLİM İÇÜN KÜREŞ<sup>251</sup>

Daha yaqında Moskva'da olub keçen Marksist tarixcıların Umum İttifaq konferensiyası tarix meselesinin bugün de ne qadar büyük bir ehemmiyeti ha'iz olduğunu köstermektedir.

Bugün de Marksist tarixcılarının tarix ilmini, haqiqıy bir ilim olaraq Marksizm esasına bütün imtima'ıy hadiseleri tenvir etmek, lakin, bununle beraber mefküre cehetinden bütün-bütüne aks, qarşı turan ve tarix ilminde şimdiye qadar özlerine maxsus bir metod ile ictimia'ıy hadiseleri analize iden idiyalist, muhafazakar, aks inqılabcı burjua alimleri ilede qat'ıt mübareze alub varmaqdadırlar. Konferensiyada qayd edildigine göre, Avropa'da ve Amerika'da tarix ilmine büyük ehemmiyet virmekdedirler. Kapitalist memleketler öz hakimiyetlerini canlanduruda tarihin büyük rol oynadığını köze alarak öz tarihlarını etrafıca teşkerüb hukümet teşkilatı işlerine tatbiq etmekde devam idiyorlar. Bununle beraber tarix ilmini burjua felsefesi noqta'i nazarından, öz mefkürelerine muhkem qalmaqla, burjua intaresini te'min eden muayyen bir metod ile başlarki, elbetde, neticede analize edilen ictimia'ıy hadiselerden meydana çıkarılan haqiqatı tumanlandıraraq, tarixda ictimia'ıy münasebetin qurmalarına proleter sınıfının bütün bütüne söndürerek, burjua sınıfının mefküresini ve hemde o sınıfın esas interesini müdafaa edecek bir şekle qoyalar.

Aynı suretde konferensiyada anlaşıldığına köre, Avropa'da ve Amerika'da tarix ilmine o qadar büyük ehemmiyet verüvde ve bu sahada oğraşan alimlerin doqsan doquz fa'ızı Marksizm'e qarşı olaraq öz tedqiqatlarında devam idiyorlar ki, bunlar Marksist tarixcılara qarşı büyük bir bloq teşkil idiyorlar.

Tarixda her bir ictimia'ıy hadiyeı marksizm metodu ile tedqiq olunması ve bunun kibi bu hadiseleri proleter felsefesi esası üzre telkermek, proleter sınıfını canlandırmaq demekdir; kapitalist hukümetleri ise mümkün olduğu qadar bunun ögünü almaq, proletariyatı canlandırmamaq, bununle beraber işçi sınıfını istismar işini daha quvvetlendirmmek için her bir tarixiy hadiseye diniy bir şekil verüb, güya beşeriyet tarixı "Allahın" emri altında köklerde dolanan, hem de köze körünmeyen bir quvvet tarafından idare edilmesi şeklini virüb, hukümetler meydana keldikten sonra, insanlar arasında

---

<sup>251</sup> B. Abbasof, "İlim İçün Küreş", *İleri*, II/37 (Fevral 1929), s. 4-6.

sınıflar zühur etdikten sonra və çeşid şəkillərdə olan ictimai'iy münasibətlərin inkişafını və bütün bu dövrlərdə (feodalizm və bu dövrü yıqan ticarət və sənayi' kapitalizmi dövrü) sınıfiy mübarizənin nasıl bir formada davam etdiyini mümkün olduğu qədər işçi sınıflarından gizləməyə və onun üstünü örtməyə oğraşa. Qısqadan aytmək lazım kəlsə kapitalist hökumətləri tarix ilminə böyük əhəmiyyət vermələri bu sahədə apardıqları tədqiqatı işçi sinifi ilə mübarizə etmək onu daha ziyadə əzmək üçün istismar etmək üçün faydalanalar. Buna gözəl bir misal olaraq, fransız burjua tarixçiləri, fransız hökuməti ilə sıqı surətdə bağ tutaraq marksizmə qarşı vahid bir blok təşkil etüb bütün küçlərini böyük fransız inqilabını tədqiqatı, ögənilməsi, proletariyat ilə mübarizə etmək leyhə faydalanmaqda sarf etələr. Aynı bunun kibi hər bir kapitalist memləkətlərdə hər bir alim (ilim adamı) burjuazianın öz mezarçısı olan proletar sinifinin gözünü qapatmaq üçün yanında saqladığı bu kile onun (burjuazianın) xidmətkarı olaraq özlərinə maxsus metod ilə hangi sahədə olursa olsun öz küçlərini proletariyat ilə mübarizə üçün qullandılar. Şu yaqarıda qayd etdigimiz böyük fransız inqilabı tədqiqatı ilə oğraşan tarixçilər, fransız hökuməti kibi bütün kapitalist hökumətlərdəki tarixçilər də öz bulundığı memləkətin tarixini təşkerməyi yinə də proletariyat ilə mübarizə üçün faydalanmaya çalışıyor. Bu kibi alimlər yalnız öz memləkətlərini ögənəmkə qanaatlanmaylar. İqtisadiy və siyasiy cəhətdən geridə qalan xalqlar arasında öz siyasetini yürütüb o geridə qalan ölkələri kolonizə etmək leyhə o xalqlar arasında olan ictimai'iy münasibət formalarını tədqiq üçün lazım olan vaxtı kücü sarf etmədən çekinməylər. (kalonya siyaseti)

İşte bundan dolayıdırki, Avropa kapitalist hökumətləri bugündə tarix ilminə o qədər böyük əhəmiyyət verməkdədir. Elbette burjuaziya mefküresi i'tibarilə istihsal aletlərindən məhrum qalan sinifi, bu aletləri öz qollarına zabt edən bir gruppə tərəfindən tamamilə istismar etüb əsasında olan hər bir dövrdə ictimai'iy və istihsalıy münasibətin qaldırıldığı izini bugünkü proletar sinifinin közündən coymağa və sınıfiy mübarizə davamı tarixini bu sinifdən saqlamada hiçbir türlü küçlük körməy. O özinin mefküresilə tənvir edilmiş bir sıra üst qurmalarla bu ictimai'iy və istihsalıy münasibətlərin tarixdə qaldırdığı əsərlərinin üstünü qapatıyor.

Həm aynı zamanda proletariyat ilə mübarizədə, bununla bərabər proletariyatı istismar üçün o tartıy hadisələri ögənüb nəticəsində əldə etdigi mefkürə silahından da mümkün olduğu qədər faydalanmaya çalışa.

Ğarbiy Avropada Marksizm'e qarşı olan tarixcılar, ellerinden keldigi qadar marksist tarixcıların yapıdığı tedqiqatlarına mani' olmaya oğraşıyorlar. Bu gruppaya ile mübareze ise marksist tarihçılar için son derece ehemmiyetli meselelerdendir. Umum Şuralar İttifaqı konferansiyası öz aldına qoyduğu ilim için mübareze lozunqı kenç marksist tarixcilerin antimarksizm bloqına qarşı acdığı kureşin ne qadar küçli olduğunu köstere konferansiya iş planını tertib ederek Rusiye tarixi diye degilde umum Şuralar İttifaqı xalqları tarixi diye tertib etmişdirki bu ise tarixda birinci def'a görülmekdedir.

Konferansiya, birinci umumiy otuışuvından sonra ayırım seksiyalara bölünerek bir çoq esas dakladlar ve buların etrafında ketirilen diskusiyalar neticesinde her bir milliy cumhuriyetnin tarixiy devirleri ayrıca teşkerildi ve bu devirleri öğrenmek için lazim olan metod ve metodolojiy meseleleri üzerine mükemmel bir suretde toqtanıldı.

Tabi'iy her bir milliy cumhuriyetin tarixi üzerine toqtalıırken, yerlerde bu işin kimler tarafından alınıb varıldığı köze alınıb, neticede bu cumhuriyetlerde çeşid türlü cereyanların öz faaliyetlerini köstermeden cekinmedikleri aşikar oldiki, cumhuriyetlerde marksist tarihçılarının muayyen bir teşkilatı olmadığından bu çeşid türlü cereyanlara qarşı mübareze gayet de za'if edi. Her halda marksizm ideyasını keregi kibi benimsemiş, yaxudda bunu, bu silahı elde etmek için oğraşan genç marksist tarihçılar kitlesi markzim prinsiplerinin tarix ilminde aydınlaşdırılması yolında büyük adımlar atmışdır.

Umumiyetle, marksizm esasında qurulmuş tarix ilmi, proletaryatın, sosyalizm için kötürdiği mefkureviy mübarezenin en mühim bir qısmı olub bu sahada Şuralar İttifaqında, Marks, Engels ve Lenin noqtai nazarı üzerinde duran geniş bir tarix kitlesi mevcuddir. Lakin bu kitle şimdiye qadar dağınıq bir halde bulınıb bunları öz etrafına toplayacaq bir teşkilat (xususan milli cumhuriyetlerde) olmadığından mefküre kureşinde büyük za'iflik kösteriyorlardı. Konferansiyanın köz ögünde tutdığı mühim meselelerden biriside bu tarihçıları bir teşkilat etrafına toplamaq ediki, o bu xususda qat'iy adımı atmışdır.

Her ne qadar burjuaziya tarixcıları tarixiy dokumetnleri teşkerüvde siyasetden uzaq bulunmaq nazariyesini ortaya atsalarda bizim için bu nazariyenin içerisinde siyaseti körmemek mümkün degildir. Burada biz umumiyetle ilimin (hangi bir sahada olursa olsun) sınıfı olduğunu közden qacırmamalıyız. Farmalniy ülübde öz ilmiy fa'aliyetini alub varan her bir alim "ilim adamı" yapıdığı tedqiqatını mefküre cehetinden, nasıl bir temel

üzre alub vardiğı açıq görünür. Bu xususta bizim Şuralar ittifaqındada marksist tarix ilmine mefküre cehetinden zıd olan cereyanlarda daha büyük quvvete malikdirler. Ulaq burjua reaksiyoner ve aks inqılabcı tarixcılar öz nazariyelerini Şuralar ittifaqında hala cayratmaqdadırlar. Bu xususta Ukrayna seksiyasının “Ukrayna tarix ilminde marksizme qarşı olan şimdiki cereyanları” mevzu’ında olan ma’ruza, Şuralar İttifaqında reaksiyoner, aks inqılabcı alimler qaldıqlarının cereyanı tarix ilminde daha ne qadar muhkem yer tutdıqlarını açıq köstere. Marksist tarixçılar bunu nazar i’tibara alaraq, buna qarşı qattı kureş alub varmalarını konferansiya ayrıca qayd etmişdir. Bu ma’ruza üzre çıqışda bulunan Pakrovskiy marksist tarixcıları bu aks inqılabcı tarixcıların bloqına qarşı birleşerek muhkem bir front qurmaya çağıra, hem bu cephede esas noqta metodolojiy sebatlığı olub bunun muhkemleşdirilmesini köstere.

Konferansiya-antimarksist bloqına qarşı ğayet muhkem bir marksist tarixcılar cephesini teşkil etmek için bir çoq tedbirler körmüşdir. Bunlardan en ehemmiyetlisi bir teşkilat meydana ketirib marksist tarixcıları bu teşkilat etrafına toplayarak öz mefküre düşmanına qarşı ayrı-ayrı degilde toplıca mübarezeyi alub varmalarıdır. Konferansiya bu xususta cıqardığı qararından anlaşıldığına göre, öz istegine muvaffaq olmuşdır.

Şimdiye qadar Moskvada komakademiyaşı yanında bulunan marksist tarihcılar cemiyetini umum İttifaq köleminde bir teşkilata çevirmeye qarar berdi. Ve her bir milliy cumhuriyetlerde bunun şö’beleri haqqını taşıyan makrsist tarixcılar cem’iyeti meydana ketirilib bunların mümessilleri umum İttifaq cem’iyetine kireceklerdir.

Konferensiyanın köze aldığı mühim meselelerden birisi de, imperyalist memleketlerin şarqda alub vadiqları müstemlike siyaseti ile bağı olan problemları öğrenmek ve şarqda proletariyata düşman olan mefküreyi tedqiq etmektir. Bu xususta konferensiya büyük işler yaptı. Şarq tarixi ile oğraşmaq için cem’iyet yanında şarq seksiyası teşkil olundu. Cem’iyet yanında böyle bir seksiyanın bulunması mutlaqa lazımdı. Umumiyetle bütün Şarqda, hatta bizim Şuralar Şarqında da tarix ilmini böyle bir seksiyanın nezareti altında kötürölmesi zaruridir. Çünkü bu xususta çıqışda bulunan şarq ölkeleri mümessilleri söylediklerine göre ve hem de ba’zı bir ölkelerin tarixi haqqında oolan ma’ruzalardan da mesela: “Orta Asiyada milliy cerayan (seperatist, Rusiye kapitalı tarafdarları, pan islamistler), “Gruziya Tarixi” mevzu’larında olan esas ma’ruzalardan anlaşıldığına göre bu ölkelerin tarixi haqqında olan ma’ruzada Maxaradze arqadaş

Gruziyanın XIX ncı asırdaki inkişafı üzerine mufassal suretde toqtadı. Hal bu ise bu devirde olan inkişaf şimdiye qadar edebiyatda körünmemişdir. Bunun sebebi ise burjua alimlerinin nazarına XIX ncı asrın başlarında Gruziya padişahlığı bitmesile Gruziya tarixi da bitmiş imiş. Aynı suretde başqa şarq ölkeleri tarixi haqqında da bu tarzda cümleleri def'alarca işitemiz. Bunun için cem'iyet yanında teşkil olunan şarq seksiyasının büyük ehemmiyeti vardır. Bu seksiya arıqlı şarq tarixi üzerinde çalışan marksist tarixcılar birlikde burjuaziye idealogiyasına qarşı kureş açarlar.

Metodika meseleleri haqqında qabul olunan qarar, tarix derslerinin nasıl alınib varıldığını, tarix ilminin massa arasına kirmesi ve xususan bunun genç nesil için büyük ehemmiyeti olduğundan marksist tarixcıların nazar diqqatlarını ayrıca celb ete ve bununle beraber metodika edebiyatında marksizm namı altında, marksizmi vulgarlaşdırılan ufaq burjua ideyasını haviy noqtai nazarlar umumiyetle oquyıcılarda tarix ilmine qarşı bir nefret doğırıp neticede marksist-leninist degilde sosyalizm yapıcılığına iştirak etüvde iqtidarı olmayan adamlar hazırlar ve bu cereyanlarle qızgın kureş alub varmak için marksist tarihçileri çağırır.

Milliy cumhuriyetlerde bu songı beş on seneler içerisinde tarix ile oğraşmaya başlayan ba'zı bir milliy genç alimler görünmeye başladığı, ayrı cumhuriyetlerde milliy cereyanlar problemaları üzerine toqtalmaq isterken doğridan doğruya ufaq burjua mefküresini canlandırmaya başlaylar. Hatta ba'zı birleri ise tarixda millet meselesini hall ederken tarixi, milletcilik noqtai nazarı üzerine tura hem bazıbir mamentlerde ise sınıfıy hadiselerle "etnografik" sıfatı vererek anlatmaya çalışıyorki, bu da özüne göre bir cereyan teşkil etüb esasda burjua idealogiyasını taşıyan bu milletcilik cereyanları ile de mübarezenin alub varılmasını konferansiya ayrıca qayd etmişdir.

Son derece canlı olub keçen marksist tarihçiler konferensiyası, orada toplanan degartların mefküre cehetinden son derece sağlam olduğunu proletariyat mefküresine zıd olan antimarksizm bloqına qarşı açılan küreşin ne qadar küçli olduğunu kösterdi.

B. Abbasof

## QIRIMDA 1928 SENESİ FENNİY ve TARİXİY TEDQİQAT İŞLERİ<sup>252</sup>

Qırımda fenniy tedqiqat işleri gitdikçe ilerilemekte ve artmaqdadır. Yalnız keçen 1928 senesi yaz ayları içinde Qırımın türlü yerlerinde 14 qadar fenniy ve tarixiy ekspeditsiya çalışmışdır, ki bunları 4 qısımağa bölerek xulasa etmem mümkündür.

1-tabiat; 2-taş devri; 3-eski yunan devri ve 4-türk-tatar devri.

Bunlardan tabiat ekspeditsiyaları-Qaradağ,Sudaq ve Eski-Qırım civarında toprak tabaqalarını tedqiq etmekle meşğul oldı. Bunun ile beraber Qırımın tuz gölleri tedqiq edildi. (Çalışanlar: akademik Levinson, prof. Prosolof ve Kornakof).

Taş devrine aid tedqiat-Ay-Petri yaylasında ve Akmescid civarı Çuqurada( prof. Jukof, Ernst ve Zabnin).

Eski-yunan devri-Kerç rayoni Öpükde, Xersones ve Eski-Kermende (Marti, Grinevic ve Repnikof).

Türk-tatar devri Çufut-Qale, Eski-Qırım ve Sudaqda ( prof. Ernst, Gollandskiy, Fomin, Bodaninskiy ve Aqçoraklı).

Bundan başqa Moskvalı professor Kuftin tarafından kerç yarım adasında tatar etnografi materyalları toplanmışdır. Buna yerli hocalardan Taşlı-Yarlı Malikof yardım etmişdir.

Tabiatcılar ekspeditsiyası, Qara-dağın tabi'iy cementosını tedqiq etdiği kibi, Sudaq ve Eski-Qırım etrafında toprak tabaqalarını daxiy öğrenmek, kil ve sair cins maddeler bulunduğunu keşf etmişdir.

Taş devrini baqanlar-Ay-Petride taş devrinde yaşayan insanların oturduğu yerleri ve onlardan qalma bir çox çaqmaq-taş silahları tapdılar. Aqmescid yanında Çuqurca köyinde qazılğan qobada ise pek eski taş devrinden qalma silahlar ile beraber mamont fili kemikleri ve bu gün cınsı qalmağan hayvanların kemikleri bulunmuşdır.

Yüz yıldan berli qazılmaqda ve pek çox tarixiy şeyler virmekde olan Kerç yarım adası eski yunan ve Bosfor hukumeti devrine aid her yıl yeni-yeni eserler virmekdedir. Keçen sene Opük dağı yanlarında Kitey, Kiimmerik ve Aqra kibi eski şehirlerin xarabeleri bulundı. Kiteyden çıxarılan eşyalar arasında mermer taşdan yapılğan bir küneş-saatı vardır ki bu saat bir ögüzün eki boynuzı arasına yerleştirilgen yarım daire üzerine 12

---

<sup>252</sup> O. Aqçoqraqlı, "Qırım'da 1928 Senesi Fenniy ve Tarixiy Tedqiqat İşleri", *İleri*, II/37 (Fevral 1929), s. 7-8.

saat hisabile vaqtlar taqsim olunğandır. Bu yerlerin tarixi miladdan 4 asır daha evvel hesab olunmaqdadır ki buda 2300 yıldan ziyade demektir.

Türk-tatar maddiy medeniyet tarixına a'id qazuvlar daxiy bir xayli yeni semereler virmidir. Şöyle ki Eski-Qırım'da üç yıldan beri qazılqda olan XIV nci asırğa a'id medrese binasının bir çoq yeri daha açıldı, binanın arxitekturası daha ziyade anlaşıldı, tatarların Qırımğa ilki ayaq basdıqları devirlerde, yine de şu asırlarda Qırımda bulunan Anadolıdan kelme selçuq türklerinin tatar arxitekturasına pek yaqından te'sir kösterdigi bir qat daha tasdiq edildi.

Professor Gollandskiy Eski-Qırım medrese binası ile Anadolı medrese binaları arasında büyük yaqınlıq tapmaqdadır. Bu kibi maddiy eserler XII'nci asrın başlarında Qırımğa tatarlar ile bir zamanda ve yaxud biraz daha evvelce Qırımğa Qara denizi keçerek selçuq türklerinin de bir kirdigini qavileşdirmekdedir. Zaten Eski-Qırım'da ve Otuzda tapılğan qabir taşlarında Qastamuniy, Toqatıy, Sivasıy, Qonyeviy, Erbeliy kibi familiyaların rast kelişi de buna şahiddir.

Bir tarafdən qazuvlar devam etmekle beraber diger tarafdən Eski-Qırımda ötede-beride qalğan taşlar, kirametler ve paralar toplanırdı. Bu kibi işler arasında tesadüfen XIV-nci asırda qalma bir mezarlıq tapıldı, ki bunun taşları bir metro qadar yer astında qalğan ve şu meydanlıq etrafdaki xalqlar için ceplük tekmeğe taxsis etilgen edi. Bu yer tarixçe çoq mühim taşlar virdi. Yazları çoq güzel saqlanğan taşlar üzerinde bir xaylı yeni-yeni isimler oqundı. Tapılğan isimler arasında bu künde artıq qullanmayan adlara rast kelindi. Mesela şunun kibi adlar: Toqtemir, Sülüs, Tutuq, Ayvaz, Bikneseb, Toğay-xatun ve ğayrı.

XIV ve XV-nci asırlarda Altın-ordu ve Qırımda arabcanın yalnız elifbesi degil, tili daxiy ziyadesile yol alğan. Anlaşıldığına köre o vaqıtlar edebiy til olaraq arabca qullanğanlar. Çünkü tapılğan taşların 90% yazıları arab tilinde ola. Türkçeye pek az rast keline. Şu, az olsa da, rast kelgen türkçelerin tili-daxiy til tarihi i'tibarile mühimdir. Mesela bir taş üzerinde körilen şu yazıya diqqat idelim:

“Baqa turdum cihannın yoq beqası.

Beqası yok cihanğa ni baqası?

Ecel bir kün sine künler (?) kecisar.

İtkaninni bolğaymı xud beqası?”

İşte bize bundan 5-6 asır evvel Qırımda qullanılğan tatar tilinden bir numune. Qabir taşı üzerine yazılan bir beytin manasındaki pessimiz pek tabi'ıdır. Lakin bu 4 satırlıq beytin tiline diqqat olunacaq olursa XIV-nci asır tatarcasının daha henüz cenüb şivesi te'sirine kirmediği körülür.

1928 senesi Eski-Qırımda tapılğan mühim şeylerden birisi de būs-bütün yer altında qalğan bir hamamın kulxanesinin temelleridir, ki ğayet muhkem bir yapıdır. Her sene yeni-yeni tapılğan bu kibi şeyler bunda daha bir çoq asari-atıqanın tapılacağına ümidler virmektedir.

Eski-Qırımın eski suv yolları mes'elesi kitdikçe ehemmiyet kesb etmekte olduğından, şayed bu yıl ekspeditsiya yapılrsa, bu suv mes'elesine ayrıca diqqat olunmasına qarar verilmişdir.

Bahçisaray civarı Çufut-Qale degen yerde tapılğan tatar asari-atıqası būs-bütün ümid olunmayacaq derecelerde neticeler virmişdir. Buna qadar tarixcıların yalnız zan ve farz etdikleri tarixiy eserlerin tepesi açılmaya başladı ve ileride Qalenin taşları túbünde basılıp qalğan bir çoq eski medeniyetlerin eserleri bulunacağına ümid qapuları açmışdır.

1928 senesi yalnız 20 künlük qavuzlar neticesinde türk-tatar devrine aid yazılı ve örnekli taşlardan ileride olacaq tarixiy muze-xaneye bayağı materyal hasıl olmışdır (şimdilik 250 numera qadar). Çufut-Qale tatar asari-atıqası daxiy XIV ve XV-nci asırlara aiddir.

Şurasını da söylemek lazimdir ki, Çufut-Qalede keşf olunan büyük bir suv mahzeni bu kibi suvsız bir yerde eski devirlerde suv meselesinin nasıl hall edildiğini anlamaya yol açacaqdır.

Aqmescid civarı Şeyx-köyde eski bir tekiyede körilen 760 hicriy (=1358) tarixli yazılar ve Kefe civarı Kolec-mecitte "Toqta-xan" (1290-1312) adı yazılğan bir taşın bulunması 1928 senesi tatar tarixi tedqiqatını genişleten şeylerden sayıla bilir.

O. Aqçoqraqlı

## ÇINLARIMIZ ÜZERİNDE TEDQİQ TECRİBELERİ<sup>253</sup>

Xalq edebiyatının herhangi sahasında olğan yaradıcılıq esaslarına ve onların edebiy quruluşına ehemiyet vermek lazım kelirse, çınlarımıza baqmalıdır. Çınların toplı yığınından anlaşıldığına köre çınçı yaxud keday öz edebiy mahsulını boş sözlerle meydanğa talaqa, toy ve cıyınlarda hayatın birçoq xatıralarını körmek ve köstermek istegenlerdir ki, bu xalq yaradıcılığını tedqiq itmek tecribelerini başlayıq. Hepimizin bildigimize köre çınların toylarda, cıyınlarda aytalar. Bizim maqsadımız ise bu çınlar vastasile keçken hayatın edebiy ve ictimai'iy varlığını anlamaq, körmek arzusıdır. Bu sözleri birqaç çın ile köstersek zannımızca daha aydın olur.

- 1- Talaqa, toy tuvul şay bir cıyın  
Cıyınğa kelgen qızların tabınız sıyın.
- 2- Aydı davran qıymasım aldın keçir  
Çoqraq saylab bizlerge bir suv içir.
- 3- Menay kira çüklegen salta meti  
Baytalları tartalmay artından iti.
- 4- Aqız senin, begendim bir işinni  
Çavlıq sallab, baş izeb cürüşinni.

İşte bunlar kibi çoq çınlarla daha etraflı köstermek olur. Çınların büyük bir qısmı oğlanlar, qızlar arasında olğan açıq ve gizli sevdalıq içün ayılğandır, ki buna keçmezden evvel çınların şekliy quruluşına savtiy ve bedi'iy taraflarına baqmalı.

Çıncılar bir çın vastasile çoq ma'na ve keniş bir duyğu vermeye ğayret itmekle beraber ne qadar sade, basit da olsa onun edebiy zevqına diqqat etkenler.

Mesela:

- 1- Men bir saqız bereyim caynamay cut  
Asrav quşın bolayım qıynamay tut.
- 2- Hediye basqan xamurnı, Arfiye cayğan  
Qayqalağan Sayde qız papucı tayğan.
- 3- Yalan dünya merdiven qırq basamaq  
Anca menin mıradım zevq yasamaq.
- 4- Kele, kete cüresin can cıraqlab  
Avunsam seni aytarman sandraqlab.

Bu çınların satır “mısra”larındaki son sözlerini qafiyeli oldığı aydındır. Çınların

---

<sup>253</sup> V. Tanabaylı, “Çınlarımız Üzerine Tedqiq Tecribeleri”, *İleri*, II/37 (Fevral 1929), s. 9-10.

qafiyeli yalnız son sözlerin son hecalarında bir olğan uyğashlıq ile qalmayub birçoq çınların qafiyeleri savtiy qanunlar altında birbirine yaqın hecalar, seslerde birlikde qafiye teşkil iderler. Mesela:

- 1- Baq martaval tiline nedeb kele  
Tübsiz qara deryadan çok köstere
- 2- Xayırlı bolsun qına toy quruvlı perde  
Darisi sizge bolğaydı zevqı bizge
- 3- Aqız menin qalibim, senden zarım  
Meni sersem etecek senin qarin.

Bu çınların sonunda (nedeb kele = col köstere, perde = birge, zarım = qarin) kibi qafiyelerdeki son hecalar ve seslet savtiy alametler ağızdan çıqışda birbirine çoq yaqındırlar. Mesela birinci çının ilk satırı “mısra”nda (ke+le) sözindeki (l+e) hecası ikinci satırındaki (köste+re) sözindeki (r+e) hecasında ( l ), ( r ) seslerinin birbirine ne qadar yaqın oldığı, hakeza ikinci çında (per+de) sözünün son hecasında olğan (d+e) dış seslerinden sadalı samit olub, ikinci satırındaki (biz+ge) qafiyesinin son hecasında olğan (g+e) tannay unı sadalı seslerden olduğından söylenişde birbirine çoq yaqındırlar. Üçüncü çının da son sözleri (za+rım= qarin) qafiyelerinin son hecasındaki (m, n) sesleri de burundan keldiginden bu çınlar da tabi’ıy ve savtiy bir uyğınlıq meydanğa çıqar ki bunlara qafiye düşkünligi demek doğru olmadıgı kibi bu küngi birçoq şairlerin yapıdığı qafiyelerinden daha üstündirler, demek istiyoruz ki yuqarıdaki “...arfiye cay+qan”, ...papucı tay+ğan”, ...qırıq basa+mak”, “... zevq yasa+maq” kibi birbirine qafiye olaraq köringen sözlerin son hecaları (ğan, mak) eki çının her eki satırında bir olub keldigi halde “neden ke+le”, “col köste+re”, “per+de”, “biz+ge” kibi qafiyelerdeki son hecaları olğan “le=re”, “de+ge” bir savtiy ve tabi’ıy uyğashlıq doğırırlar. Çınların satırlarındaki qafiyeler (cut=tut) kibi bir hecalı (cayğan=tayğan) eki, (basamaq=yasamaq) üç, (can cıraqlab=sandıraqlab) kibi dört hecalı sözlerden yapılırlar. Heca vezninde yazılğan Türükçe-Tatarca şiirlerin çoğısında on birer heca oldığı kibi Qırım-Tatar çınları da on birer heca üzerinde çeşid maqamlarla aytırlar).

Çınlarını türlü maqamlarla söyledikleri halde satırların sonına ve ortasına bütün ve yarım ma’nalı sözler de ilave eterler. Çınların sonına ve ortasına qabul olunan bütün ve yarım ma’nalı sözler (ey! Yar; aq; ey-yar; yar-yar; yar-aq; alay; kaday; asabay; aylevlev canım; dal fidanım aq.

Çınların sonına qoşulanlarğa misaller:

- 1- Derya taşar su saçar sen tonarsın yar  
Men bayquşnı cılatub qayda onarsın yar.
- 2- Aqrnlar ev boldı birli-birli alay  
Bir ğaribnin dertleri curekke urlı alay.

İşte bunun kibi bir çının sonına: (ey, yar, aq, yar-yar, alay, kaday, asabay) sözlerini qoşub türlü maqamlarla aytaqlar. Çınlarnın ortasına kelgenler:

- 1- Aqşam aydan saqınır aylevlev canım kündüz kunden de aq  
Saçım bar deb maqtanma aylevlev canım yarısı cündende aq.
- 2- Ketecekmen köyinden ey-yar qal savlıqmanda yar-yar  
Közinnin yaşın sürte qal ey-yar al cavlıqında yar-yar.

Ba'zı maqamlara köre çınların sonına birqaç sözden mürekkeb bir fikir aytılır, ki bu da bir xususiyet olur.

- 1- Cürgen colğa ot bitmey basqan ızğa inallayda nazlım aq  
Ay carıqlab kün tuvmay baxtımızğa inallayda nazlım aq.
- 2- Qız degenin qırq çeçek otuz bir nane, ey varılaç keldin mi canım dal fidanım aq.  
Sen anannın kencesi, men bir dane ey varılaç keldin mi canım dal fidanım aq.

Çınların her eki satırı aynı düşünce ve mua'yyen fikir etrafında oldığı kibi ba'zıların birinci satırında olğan baş bir fikir, ikinci satırındaki fikri tamamlamaq için bir vasta-yardımcı olub qalırlar.

Her eki satırı aynı düşünce etrafında olğan çınlar:

- 1- Men ölgende atınnı ayamay çap  
Cılay kel de üstüme topraq cab.
- 2- Körmegenim keb boldı körsem edim  
Avıcından suv içib ölsem edim.

Satırları başqa-başqa düşünceler etrafında olğan çınlardan:

- 1- Suv da ... balıqnın aşlaması,  
Qolay tuvul yar sevib taşlaması.
- 2- Çikildemez çiy temir, totlanmaz kümüş  
Azir ayaq astında bolayıq biliş.

Şiirde olduğu kibi çınlar daxiy satırların sonı aynı sözlerle tekrarlanır, qafiyeler ise satırın sonındaki ikinci sözlere keçerler, mesela:

- 1- Carlı bolsun caş bolsun tul bolmasın  
Körgeñ sayın cüregim kül bolmasın.
- 2- Oylanaman qalibden saydır dimen

Qarcıçası çıqmağan qabir dimen,

3- Cengel fesin çekede avub tura

Qız devranın başından savub tura.

Burada (bolmasın, dimen, tura) sözleri her eki satırda tekrar olunalar.

Asıl çınlaşmaq meselesi ayrı ayrı şaxıslar ekser halda ğruppalar tarafından birbirine qarşılıq verüb, çıncılıqda öz qabiliyetlerini, isti'dadlarını ve fa'aliyetlerini köstermekdedir kii aşağıdaki birqaç çın ile buna da diqqat itmeli: yaş ve qız ğruppalrı tarafından qarşılıqlı çınlar:

Yaşlar: Aydınız qızlar çınnayıq, çın taşlayıq

Qonaqbay başı biz bolsaq al başlayıq.

Qızlar: Al başlayıq yar diyik açılayıq,

Al gül bolub adına saçılayıq.

Yaşlar: Elbet canım, elbet şay ayıtqanın kerçek

Selbi derek boyında sarma çeçek.

Misafir qız için ayılğan çınlar:

Yaşlar: Misafirge xoş keldi sıy qahvesi

O da bizge oşağan zevq avesi.

Qızlar: Kelgen yerim hiç tuvul tanığan köyüm

Men bu yaqqa bir keldim tapınız sıyım.

Yaşlar: Sen bu yaqqa bir keldin bolur eki

Bir daha kelsen bir tuvğan bolursın belki.

Qızlar: Men bu yaqqa bir keldim taşladım tolqun

Canaşa köynin çat xalqı bilmeymen qılqın ilx...

Tatqa verilgen Noğay qızına ayılğan çınlar:

1- Ögüz cekken ne kerek at bolmasa

Tapmadın mı bir dane tat bolmasa.

2- Kiyev kelir tosınnı başından cetib,

Tatqa qaldın tap sonı aborot etib.

3- Küzde tiyeb çıkarlar bir arba çapçaq,

Sosıncıqqa taqarlar açca moyıncaq.

4- Accı turşı aşayım deb baqıra

Tolısın tolğa vereyim deb çağıra.

5- Tatlar çaylar sarımsaq soğan cutar

Qaynanan, senin pey yavur her şey qıtar.

Qarşılıqlı ve tapmacalı “manalı” çınlar:

1- Ma'nalı çın aytayım ma'nasın tap

Qarcığasın çıxarmay tepesin cap.

2- Oylanaman qalibden şay dır dimen

Qarcığası çıqmadan qabir dimen.

3- Qaba taşdan negizi saçağı talğan

Üç ağanni cigitsiz ne bar maldan.

4- Hisabsız tuvar, ensiz qoy, tamğasız tay

Hisabına cetmimen kel özin say.

5- Anasının balası sıyırım sağa

El almasa elli cıl catarken tağa.

6- Avur qumaç keç öter qıymeti taşqın

Yaz olmasa küz olur, ne disin şaşqın.

Ayrı ayrı çınlardan birqaçının öz mevqi'larına köre maqsad ve neticeleri:

1- Qadama quşaq mor saçaq zenginler baylar

İrğat cürer qız saylar hem şundaylar.

2- Qaçqan qızın, moyına qaç taqılsın.

Davul zurna yerine çan qaqılsın

3- Qarçığada turasın qaqaçday qatub

Alacaq bolsan alda qaç çekmenin satıb.

İşte böyle vaqtile çınlarımız tarixiy vaqi'alara, ruhiy bedi'iy duyğulara ve xalqın iqtisadiy varlığına dayanmışlar. Bu xususda ya'niy kerek bu tecribeler ve kerekse çınlarımızı daha geniş sahada tedqiq ve tenqit maqaleleriyle kösterecek arqadaşlar tarafından xalq edebiyatının çınlar qismı büyük bir qıymet alacağıle razılaşmalıdır.

V. Tanabaylı

## **BAHARLIK KÖY HAZAYTVASI KAMPANİYASINA AİD TOPRAQ MESELELERİ<sup>254</sup>**

Hal hazırda köylülere, bundan evvel i'lan olınan topraq reforması, tahminiy topraqdan faydalanuv ve qullanuv normalarının türlenmesile bağlı olan topraq artqaçlıqlarını ayırmaq için, farz edilen tedbirlerde bellidir, lakin bu vaqıtke qadar topraq reformasının qat'ıy zakonu hala belli degildir. Köyli, elindeki toprağın ne qadar bir parçasının ne vaqıtta öz qullandığı topraqdan çıqacağını ve ne qadar bir miqdarının da qolında qalacağını bilmey. Bunun için köynin ayrı qısmı arasında baharlik yerlerini bütünley saçmaqda xavf var, topraqnı güzel hall etmek ve medeniyeleşdirmek havesligi yoqdur. Ba'zıları, “saçmağa biz saçarmız, faqat tutub alırlar” diye düşüneler. Şubhesiz, emekdar köylilerin bu sallanuvlarından kulaklar keniş suretde faydalanmaqda ediler. Çünkü, köy xazaystvasını kötermek ve topraq reforması onların faydasına degildir.

Fırqa ve savet teşkilatları tarafından topraq meselesinin qat'ıy olaraq cezilmesini tezleşdirmek için bütün tedbirler körildi. RSFSR Merkeziy İcra komitesi tarafından Qırım'da topraq reformasını etkerüv nizamı haqqında qat'ıy qanun qabul olundu ve hal hazırda da bu qararnı ötkermeye başlandı. Her ne ise de qat'ıy suretde topraq nizam ve intizamını qurmaq için 2-3 sene daha kerek olğanını nazar i'tibarğa almalı. Bunun için ösümüzdeki köy xazaystvası kampaniyasında, onun yükselmek ve inkişaf etmek şartlarını te'min etmek kerekdir.

Bunun için topraq reforması fuqare ve orta hallı köylüləri topraq ile te'min için yapılan bir tedbir olğanı haqqında köylüler arasında anlatuv işini alub varmaq lazım ki bu emekdar köylülerin topraq qullanmalarının kitdikçe temelli olmasını te'min eter. Onların qoyılğan norma mucibi eski ucastkalarını qaldırmağa haqları vardır. Topraqdan faydalanuv normaları, normanın eksilmesi cehetinden teşkerildikleri zaman, fuqare ve orta hallıların esas massasına toqunmay keçecektir. Bütün fuqare, orta hallı ve saire topraq qullanicıların, ögümüzdeki köy xazaystvası kampaniyası içinde erteden köy arası ve köy içi topraq taqsimi mucibi aldığı yerlerine urluq ve nazik kulturalar saçmağa haqları vardır. Bütün bereket temamile onların qolında qalır. İleride texnikiy nazik kulturalarle güzelleşdirilgen ve saçılğan yerler, müsaviy qıymetde nazik kulturaları başqa bir ucastka

---

<sup>254</sup> İsimsiz, “Baharlik Köy Hazaystvası Kampaniyasına Aid Topraq Meseleleri”, *İleri*, III/38 (Mart 1929), s. 1-3.

alınmağın taqdirde, tesadifen ayrılırsa bütün emekdar xazaystvalar fuqare ve orta hallılar sarf etdikleri emek ve vesaitin masrafını alırlar. Kulak, ekspluatator ve saire huquqdan tüşürilgen adamlarğa kelgende topraq reforması ötkerildiği zaman onlara yalnız sonki nevbetde öz emekleri ile çalışmaq şartile topraqdan faydalanmaq haqqı verilir. Sabiq pameşçik ve diger Qırımda aid xazaystvalardan sürilgen büyük topraq sahibları, topraq kullanmaq haqqından qat'ıyyen tüşürilirler. Kulak ve istismarcı xazaystvalar, artqaç topraqları alındığı ve yaxud diger bir ucastkağa keçirildiği zaman yalnız öz emegile çalışub faydalanmadıqları ve qararlaşıdırılğan normanı artmağın ucastkalarının masraflarının zararlarını alub olurlar.

Böylelikle, fuqare ve orta-hallı köyliler arasında, topraqdan faydalanuv meselesi sanki temelsizilik var eken zannile olğan sallantılarğa yer olmamalı, hiç xavf etmeden vaqtında saçmağa, bağçaları, bağları putamağa ve topraqı tütün oturtmağa hazırlanmağa kirişmek kerekdir. Kulak ve öz emegile çalışmağın xazaystvalarğa yerlerini temamilе saçmaq ve bütün kulturalarını işlemek mecburiydir. Eger hukumetin bu qararını icra etmey sabataj yapqan kulak xazaystvaları tapılırsa onların topraq hissaları qaytarılıb alınmalıdır. Kulak xazaystvalarında nazik kultura ve ekinnin eksilmek imkanı körildiği taqdirde mutlaqa fuqare ve orta hallıların ayırdı xazaystvalarında ekin ve nazik kultura saçım meydanlığını artdırmaq ve savxozlarda baharlik ekin ve nazik kultura tarlalarını temamilе saçmaqı ötkermek kerekdir.

### **Yanı Savxoz ve Kolxozlar Yapayıq**

İri savxoz ve kolxoz xazaystvalarının git-gide pekinmesine ve ösmesine köy-hazaystvası kampaniyasının ne derece te'sir etdigini nazar i'tibarğa almadan; ötkerilmekte olan kampaniyanın qıymetini kesmege yaqınlamaq mümkün olmaz. Qırımda Selxoztrest etrafına birleşdirilgen 37 dane savxozlardan başqa, 1929 senesi içerisinde biri Aqmescid'de, diğeri Kefe rayonında olmaq üzre 2 dane zaxire savxoı teşkil olunması qararlaşıdırılğandır, ki bunlar eki rayonda 8 dane zaxire yetişdirgen ucastkalardan kurulacaqdır.

Zaxire xazaystvası haqqındaki mes'ele fırqa ve hukumet nazar diqqatının merkezinde turadır.

Bütün İttifaq Kommunist Fırkası Merkeziy Komitesi'nin noyabr plenumı, köy xazaystvasını köterüv haqqındaki meseleni müzakere yaparaq aşağıdaki qararını çıqardı:

“Memleketni sanayı’leşdiruv (indnstrilizatsiya) kursını qat’ıy ötkererek, hukumetin qararları ile qayd olunub hazırki sene içinde kapital qoyuvnın ösümini te’mın etmekle ve ayni zamanda köy xazaystvasını umumen, zaxire xazaystvasını qısmen ve aşayt zaxiresini yetiştirmekni xsusan artdıрмаq içün bütün tetbirlerni qurmaq kerekdir”.

Bunun içün teşkil olunmaqda olan zaxire savxozlarına ziyadesile diqqat etmek kerekdir. Bu xazaystvalarda istihsal protseslerini hayatqa keçiröv esaslarına a’zamiy derece mexanizatsiya qoyılacaqdır.

### **Kolxozlar**

Son vaqıtlarda fuqare ve orta hallı xazaystvaların kolxozlar etrafında; xususan sade ya’niy; (topraqını birlikde işlev şirketleri şeklinde) birleşmek içün büyük ımtıluvlar körilmekdedir.

Köyün halını güzelleştirmek içün en haqıyqıy ve doğru bir yol, iri kollektif xazaystvalar oldığına köylülerin esas massası kün künden qanı’ olmaqdadır. Zira; maşinasız traqtorsız, malatılqasız ve sairesiz topraq işlemek ile medeniy ziraatcilik tüşünilmez: ayrı xazaystva miqyasında ise onı maşinalaşdırmaq mümkün degildir.

1927 senesi oktabrden 1928 senesi oktabr birine qadar kolxozların sayısı %98,7 artdı.

Keçen sene zarfında kolxozlarğa büyük maddiy yardımlar kösterildi; inventar, bina, işçi, hayvan, traqtorlaşdıruv ve ilx içün verilen kreditin umumiy yekuni 1 milyon rubleni keçe, qarardan bu qadar qıymetde daxiy hukumet topraq imlakı idaresinin (GZİ) mülkleri verilmişdir. Kolxozların böyle küçli ösmesile beraber, şubhesiz bu sahada xatırı sayılır eksiklikler de var; bu eksikliklerden en büyüğinin birisi kolxozların yat unsurlar ile (xasta kolxozlar) bulaşıqlığıdır. Hukumet kreditlerinden faydalanmaq ve saire maqsadı ile aqrabalıq esası üzerine qurulğan bir takım kolxozlar vardır. Bu hal köydeki selsavet ve diger teşkilatların kolxozlar hareketine büyük bir diqqatle baqmağa mecbur etmekdedir.

Kolxoz quruluşında büyük eksikliklerden ekincisi birleşuvlernin ufaqlığıdır; 1928 s. Yanvar birinde meydana kelgen bir kolxozın başına orta hesab ile, yalınız, 11’rer a’za ve 48’zer çan tüşmekdedir.

Nihayet, kolxozların istihsal işlerine ayaq çalğan en büyük mani’alardan birisi de, onlarda hala temamilik topraq taqsiiminin bitmesidir böyleleri bütün kolxozların hesabına

nisbeten %34 qadardır.

Narkonzem ve kolxoz seksiyasının projeti mücebi Qırım'da baharlı saçıv kompaniyası içinde, köy xazaystvası arteli ve birlikde toraq işlev obşçestvaları şeklinde 142 qadar yanı kolxozlar teşkili közge tutulmaqdadır.

Yanı birleşuv yapmaq vazıyfesı ötkerilmekde olan topraq taqsimi ile bağlamaq kerekdir, fırqa yaçeykalarına, köyde işni öyle qoymaq kerek ki topraq taqsimi keçken her köyde ayrı xazaystvaların ziraat arteli ve başqa şekil kolxozlarğa birleşmeleri için daha quvvetli iş alub varmaladırlar.

Baharde kolxozları çekici quvvet ile te'min için, uzun müddetli olmaq şartile, 88 dane traqtor ve 1.000 qadar da at verilmek qararlaşırdıldı. Bundan da başqa, kolxozlara saçıv kompaniyası devrinde qurğalıq ile kureş fondından 182.528 ruble miqdarında kredit verilecekdir.

Fırqa ve hukumet kolxozları quruluşını begitmek genişletmekle beraber, aynı zamanda ayrı fuqare ve orta hallı xazaytvalarına yardım etmek ve kötermekden el çekmek degil, bilaks birtaqım tedbirler közde tutula ki onlar bu xazaystvaların ekin meydanlığını, genişletmelerine, bereketni kötermelerine haveslik doğursunlar.

Bölşevikler ayrı xazaystvaları xırpalab ve zorlab kommunağa soqalar diye kulaqlar zeherli teşviqatlar yapalar.

Hiçbir zaman, hiçbir kimse böyle vazıyfe qoymadı ve qoymaz da; zira, Merkeziy Komite'nin sonki noyabr plenumı ayrı xazaystvalar haqqında böyle diy: "Her türlü vasta ile köyün istihsal quvvetlerini inkişaf etdirerek, eksploatator ve kapitalist elementlerinin turmadan ögünü kösüvni ziyadeleşdirmekle beraber, savxozlar qurub ve bütün savxozların köy xazaystvasının kollektif formalarına (kolxoz, kommuna, artel ve ilx...) yardım eterek ve bütün yollarnen fuqare ve orta hallı xazaystvaların ösümünü quvvetlendirmek".

Fırqa ve savetler, fuqare ve orta hallıların ayrı xazaystva alub barsalar bile yardım etdi ve yardım etecekdir.

Noyabr plenumı, ayrı istihsalcının havesligini te'min için birtaqım tedbirler işaret etdi, o da xususan köyün orta hallı kısmının bir tüs köy xazaystvası naloğını yengileşdirüv işindedir.

İsimsiz

## BÜTÜN DÜNYA KOMMUNASINA DOĞRI<sup>255</sup>

Parij Kommunası proletar diktaturasının ilk olaraq teoriyadan ameliyatqa keçerek az da olsa yaşaması ve proletariyatın ilki olaraq öz hukumet formasının meydana ketirmesidir.

Parij Kommunasından evvel ise proletar diktaturasının konkret olaraq nasıl bir şekilde olacağı belli degildi. Hatta Karl Marks'ın ve Engels'in meşhur Komünist manifestinde bile burjuaziya hukumet maşinasının parçalanub qırılub atılmaq kerekligi haqqında bir şey yoqdı. Parij Kommunası ise burjuaziya hukumet maşinasının qırılub, parçalanub atılmaq kerek olğanını ve onun yerine proletariyata yanı, burjuaziyanınkine benzemeyen temamilə başqa bir hukumet maşinası kerekligini hayatda ameli olaraq kösterdi. Bu xususda Karl Marks: “Parij Kommunası işçi sınıfının hazır hukumet maşinasını ele alub onı öz maqsadı için qullanalmayacağını isbat etdi” diy. Lenin ise özünün “Hukumet ve İnqılab” adlı eserinde: Marks'ın fikrince “işçi sınıfı hazır hukumet maşinasını yalnız adiy bir suretde ele almaqla qanaatlanmay onı qırmaq, parçalamak kerekdir” deb Marks'ın bu doğru sözlerini bir daha ketirerek bu sözlerin proletar inqılabı praktikası ve onun nazariyesi için ziyadesile büyük bir qıymeti olğanını söylemek ve bununla de beraber bu xususda Parij Kommunasının işçi sınıfının kommunizm için kureş tarixında ne qadar mühim yer tutdığını köstermek istey. Şimdi ise, ya'niy kapitalizmin sonğı devrinde sosial-demokrat fırqalarile kommunist fırqalarının birbirine aks olğan esas yerleri de buradadır. Ya'niy burjuaziya hukumetini devirüb, burjuaziya hukumet maşinasını qırub, parçalab onun yerine proletar hukumet maşinasını meydana ketirüb geniş adımlarle sosializme kitmeli mi? Yoqsa yavaş yavaş burjuaziya demokratizm usullarinen burjua hukumet maşinasını adiy bir suretde “ele keçirüb”, “ölme eşegim arpa yersin” tabirince “sosializm qurmağa çalışm alı mı?” meselesidir.

Parij Kommunasından evvel Karl Marks ve Engels tarafından o qadar açıq ve konkret olaraq qoyılmağan bu mesele Parij Kommunasından son Marks ve Engels tarafından konkret ve qat'ıy olaraq qoyıla, bilxassa Oktabr inqılabından son, proletar inqılabının can meselesi olaraq meydana çıqa ve oktabr inqılabı bu xususda Pariş Kommunasının vergen tecribesini çölaladı, keskinleşdirdi ve hayata tatbiq etdi. Ya'niy

---

<sup>255</sup> B., “Bütün Dünya Kommunasına Doğrı”, *İleri*, III/38 (Mart 1929), s. 11.

burjuaziya hukumet maşinasını qırub parçalab süğürüb ataraq onun yerine emekdarlar için en geniş demokratiya üzerine qurulğan savetleri meydana ketirdi. Savetler ise Parij Komunası şeklinde proletar diktaturasının orğanlarıdır. İşte savetlerin proletariyat için ve onun insaniyeti komunizmge alub kitmek için en layıq ve kelişikli bir vasita olğanını inkar etkenler Parij Kommunasının tarixiy ehemmiyetini inkar etmekle beraber açıqdan açığa proletariyatın düşmanları sırasına keçmekdedirler. Tarixin inkışafı bunun böyle olğanını açıq konkret olaraq köstermekdedir.

Sosiyal demokratiya tarafından Savetler Sayuzına qarşı alub varılmaqda olğan iftira kampanyası bu iftira kampanyasının düşmanları artında burjuaziyanın Savetler Sayuzına qarşı cenk hazırlaması buna şahiddir. Bunun için biz Parij Kommunasını xatırlarken, Savetler Sayuzının cenk tehlikesi qarşısında bulunğanını bu ve bu ilk olaraq ğalib kelgen kommunayi qorçalamaq için bütün varlığımıznen, bütün quvvetimiznen çalışmaq kerekligini bir daqiqa bile aqıldan çıqarmamaq kerekdir. Çünkü bütün dünya kommunasının ğalib kelməsi, Rusiyedeki proletar diktaturasının quvvetlenmesi, sosiyalizm yapıcılığının turmadan ilerilemesiyle sıqı bağılıdır.

Bu yapıcılığın ögünde bir çoq zorlıqlar tursa da işçi sınıfı büyük bir qahramanlıqla kommunist fırqasının yolbaşçılığı altında Parij Kommunarlarının başlağan büyük tarixiy işini sonına qadar alub kitecekdir.

B.

### SAĞ MEYİL İLE KUREŞ<sup>256</sup>

Bu günki devirde fırqanın esas siyasiy vazifelerinden biri sağ meyil ve ona teslimcilik ile kureşi ziyadeleşdirmektir. Sağ meyil şuralar hukumetinin beynelmilel ve içki vaz'iyetinin xarakterinden kelüb çıkan bir tehlükedir. Sağ tehlüke ile kureşin lazımlığı ve birinci planda turması haqqında XV-nci Fırqa Siyezdi, Merkeziy Komitenin aprel, iyul ve noyabr plenumları ve VI-ncı dünya kommunist fırqalarının kongresi açıq suretde qararlar qabul etdiler.

Kominterinnin VI-ncı kongresi kendisinin “beynelmilel vaz'iyet ve Kominternnin vazıyfeləri” haqqında qabul etdiği qararında bir sıra kommunist fırqalarında “sol meyil” olduğunu ve onlarğa qarşı kureşni devam etdirmek lazim olduğunu qayd etmekle beraber reformizmin “sol qanadı” te'sirine qapılan “sol” sosiyal demokratlarda digerleri kibi doğrıdan-doğrı kapitalizmin qorcalayıcıları olduğunu (sol sözler arqasında saqlanğanlarını) anlamağan sağ meyilge qarşı ciddiyy suretde kureş etmek kerek olğanını qayd etdi. Stalin arqadaşın “Kapitalist memleketlerinde kommunist fırqalarında sağ meyilin ğalib kelmesi kapitalizmayı saqlamaq, qaldırmaq içün şaraitin ösmesine vara” demesi ğayet doğrıdır. Eger keregi kibi tış memelketlerdeki kommunist fırqalarının içinde bulunan sağların hareketlerini, yapqan işlerinin semerelerini (Germaniya, Fransiya) analiz yapub baqacaq olursaq bütün bunlar burjua lakeyleri olan sosiyal-demokratların faydasına, onlara zemin hazırlamak, kommunist fırqalarını za'ifleşdirmekden başqa bir şey degildir. Bizde, şuralar hukumetinde de sağ meyil kendine zemin bula bilir. Doğrı, biz kapitalizmi yaqdıq, proletar diktaturası qurdıq. Lakin şunu aqıldan çıqarmamalı ki kapitalizmin tamırları, ya'niy kapitalizm doğıran baza, daha ortadan qaldırılmamalı. Onın içün hatta muayyen bir şara'itler içinde kapitalizmin ğayrı başdan qaytmaq ihtimalı tehlükese kün tertibinden tüşe qoymay.

Bizim memleketimiz ekseriyeti ufaq istihsal (alelxusus köyde) teşkil iden bir memleketdir. Kapitalizmin tamırları da ancaq bu milyonlarca ufaq köy xazaystvasındadırlar. Lenin arqadaş, “ufaq istihsal da'imiy her kün, her sa'at, öz başına ve kitleviy maştabda kapitalizm ve burjuaziya doğurmaqdadır” diy. İşte bunun içün bizde ekseriyeti teşkil iden ufaq istihsal oldıqda “kapitalizmin ğayrı başdan qaytması ihtimalını

---

<sup>256</sup> Fevzi Musanif., “Sağ Meyil İle Kureş”, *İleri*, IV/39 (Mart 1929), s. 1-4.

yaşatan şara'itler vardır" (Stalin). Bizim fırqamız ve işçi sınıfı her bir küçliklere rast kelindigi vaqıt ziyadeleşen da'imiy suretde, memleketin ehalisinin ufaq burjuaziya tabaqalarının te'siri tolqunları, arasında bulunmaqdadır. Bizim sosializm qurucılığı işimiz şimdigi devirde bu ufaq burjua te'sirinin artması tesadüfiy olmayub bu devirde şuralar hukumetinin ... sınıfıy kureşin keskinleşmesiyle ta'rif olunadır.

XV fırqa Siyezdi geniş suretde kapitalist elementlerine hücum ve köyde kapitalizmin tamırlarını daha ziyade geniş masştabda üzme, çıxarub atmaq yolında öz direktivalarını virdi. Bu vaqıtta köyde ve şeerde kapitalist elementleri evvelkinden ziyade sıqıla başladılar, onlara qarşı iqtisadiy, siyasiy ve ilx. yollar ile daha geniş hücum açıldı.

Kapitalist sektori ölmek istemey, gönüllü suretde teslim olmağa, gerige dönmek istemey, o qarşı keke, buradan sınıfıy kureşin keskinleşmesi kelüb çıqadır. Bu keskinleşuvni açıq olaraq zaxire hazırlav işleri vaqtında körmek mümkün edi. Yine bunun kibi kulaklar tarafından kollektif xazaystvaları yaqılması, köyde xadimler, -muhbirlerin öldirilmesi, kulakların bizim apparatlarımıza kirmesile maşınalaşdıruv kredit işlerinde buzuqlıqlar, ki bunların cümlesi kulakların aks olaraq hücumlerini kösteren haqıyqatlardırlar. Proletariyatın -kulakqa, nepmanğa, kapitalistke qarşı olan sınıfıy hücumunun ziyadeleşmesi, sınıfıy kureşin keskinleşmesi, proletaryatın etrafında olan ufaq burjuaziya sıralarına qısmen sallanuv kirdiredir.

İşçi sınıfı ve onun fırqası ufaq burjuaziya tabaqalarile sıqı suretde bağı olmasından tabi'iy ki onların arasında olan ayrı sallanuvlar fırqanın ve işçi sınıfının ayrı parçalarına da te'sir yapa (yulqa)dır. Onınçün ufaq burjuaziya ve proletariyatın ayrı tabaqalarının sallanuvları şubheleri te'siri olaraq fırqa sıralarında ayrı sallanuvlar, meyiller olmaq ihtimalı yaşamaqdadır.

Bu sallanuvlar eki türlü yol ile kiteler: sınıfıy kureş keskinleşken şara'itde, bir taraftan fırqa ve işçi sınıfında ayrı elementler sınıfıy düşmanın quvvetini ziyadeşdirüb köre, onların muvaffaqiyetlerini qarardan ziyade çoqlaşdırı ve aksi olaraq bizim kendi quvvetimizi pek az tanıylar bu trotskist tipinde sallanuvlar, bunlar trotskistler.

Diger taraftan fırqada ve işçi sınıfında ayrı elementlere rast keline ki bunlar birincilerin aksi olaraq yanı iqtisadiy siyaset senelerinde kapitalist sektorının umumiy ösümünü körmey, ona küçültici közlikler ile baqa, sınıfıy düşmanın quvvetlerini ve

fa'aliyetlerini körüb, ölceb olamay, memleketimizde ufaq köylü xazaystvası kibi kapitalizmanın bazasına qıymet kesamaylar. Bu sallanuvlar açıq sağ tipinde sallanuvlar ki bunlar ile kureşke şimdi ziyade ehemmiyet vermek lazımdır. Şimdiki vaqıtta başlıca tehlike sağ meyildir.

Bunların her ekisi de vaz'ıyetke Bolşevikcesine qıymet kesmeyler. Her ekisinin kesdiği qıymetlerinden büsbütün yanlış ve proletariyatın temel vazıyfelerine aks olan neticeler, yekünler kelüb çıqadır. Bununle beraber onlar isteseler de, istemeseler de sosyalizm ğalibiyetine ayaq čala ve objektif olaraq işçi sınıfı düşmanlarına yardım eteler. Her ekisi de proletariyatı başlıca merkezıy vazıfeleri çözmekden alıqoya ve neticede burjuaziya ile dostlıqqa alub vara ve böylelikle her ekisi de objektif ehemiyeti cihetinden opportunist, ufaq burjua meyiller sayılalar.

Bunların arasındaki fark tışdan körünüşinde, ya'niy bunlardan birisini sol, inqılabıy sözler arasında saqlanmasında ve teklif etken yollarının başqalığındandır ki, yuqarıda söyleb keçdigimiz kibi her ekisi de bir derecede fırqayı opportunizmge çekmekdedirler. Ya'niy bir mes'elege başqa yollar ile yaqlaşmaqdadırlar. Onıñçün Stalin arqadaş bunlardan hangisi bir derece yaxşı denilen süale "her ekisi de yaramay" deb cevap vere.

Trotskizm-sınıfıy düşmanın quvvetini ziyadeleşdirüb köre, büyükleşdirici közlik ile baqa. Bunun içün onların bizim memleketimizin iqtisadiy vaz'ıyetine kesken qıymetleri de bu noqtadan kelüb çıqa, sanki "ölüb yatamız" deb qıçırmaylar. Bu qıymet mucebi bizim memleketimizde kulakların ve umum kapitalistlerin quvvetleri o qadar çoq ve proletariyatın sınıfıy quvveti, onın meraqlarının köylülerin, ekseriyetinin (orta hallı ve fuqare) meraqları ile olan umumiyetligi birleşdirmesi, o qadar az ki, bir bizim memleketimizde sosyalizm qurmak mes'elesi haqqında tüşünmek bile mümkün degil. Onların fikrince yalnız dünya inqılabının çabıy yetişmesi bizi kapitalizm ğalibiyetinden qurtarır idi. Diger memleketlerde inqılab daha çıqması ile bizim memleketimizde kapitalizm büyük adımlar ile ileriley, bundan netice çıkararaq sanayı'nı tam ma'nasile küçimiz yetmeyecek bir tempo ile alub varılmasını teklif eteler. Bunun içün masrafları köyni müstemleke halına ketirmeden orta hallılar ile ittifaqın buzulmasına baqmadan Trotskistler köylülerden şimdikinden on qat ziyade alınmasına teklif eterler ve daha ilerileyerek Trotskistler; madam ki memleket kapitalizm yolına mine başladı bundan

tabi'iy netice olaraq işçileri hukumeti yıqmaya, işçi sınıfını fırqağa qarşı qoymağa tırışa.

Bütün bunlardan son Trotskistlerin siyaseti dayancıqlı ve uzun müddet hücum küreşini alub varmaq işini yapmağan, perespektivasın çoyğan ufaq burjuaziyasının aks inqılabiy siyaseti olduğu açıq olaraq körülmekdedir.

Açıq sağ meyil, aksi olaraq, bizim memleketimizde sinfiy düşmanın quvvetini azlaşdırub köre, küçükleşdirici közlik ile baqa. Bu meyil kapitalist elementlerinin rolini anlamay, köyde kulaknın umumiy ösümüne ve quvvetine qıymet kesamay ve “her daqıyqa kapitalizm doğuran” ufaq köylü xazaystvalarına layıq qıymeti verüb olamay. Bu meyil köyde sosializm elementleri ösmesile kapitalizm sektorında olub keçen vaqi'aların mahiyetini, sinfiy kureşin gidişatını köramay.

Bütün bunları nazar i'tibara alaraq şunu qayd etmek kerek ki: açıq sağ meyil sosializm qurucılığı ve onun ğalib kelmesi yalnız kureş ile mümkün ola bileceğini, bizim memleketimizde kapitalizm elementlerinin sosializm elementleri üzerine ğalib kelmek ihtimalı ortadan qaldırıldığını, (bu sonkinin meydan alması xavfi az bir derecede olsa da) anlab olamaylar.

Açıq sağ elementler özlerinin bu fikirlerinden bir çoq neticeler çıxara ve tekliflerde bulunalar. Madam ki kulak bizde az bir mevqi'ı işğal eteler demek tabi'iy bir mes'ele ki köyden sanayı'ge kelen paranın yolları da ğayet tar olmaq kerekdir. Lakin ma'lüm olduğu kibi sosializm qurucılığı işi kapitalist elementlerinden sosializm sektorına mu'ayyen bir masraflıqlar alınmasını ister, bu ise sağların fikrine köre orta hallılar ile aramızın bozulmasına sebeb olur ve orta hallılar ile bağımız, ittifaqımız bozulır. Bundan netice çıxaracaq olursaq: mümkün derece kapitalist sektorından sosializm sektori için faydalanmaqı azlaşdırmaq ve hatta yoq derecege alub varmaq çıxar, bu ise diger taraftan buna köre sanayı'leşdirüv işinin temposını eksiltmek demekdir.

Doğrusı da bugün esas olaraq fırqa kendisinin nazar diqqatını sanayı'leşdirüv işine celb etdiği kime belli degil? Tabi'iy ki bu diqqat memleketin içerisinde olan esas paraların sanayı'leşdirüv işine çevrilmesini ister. Bizim memleketimizin sanayı'leşdirüv işine sarf etdiği paraların başlıca bir kısmı da köy xazaystvasından (alelxusus kapitalist sektorıdan) alınmaqdadır. Bunu almamaq demek tabi'iy sanayı'ge lazim olan masraflıqları eksiltmek demekdir.

Sapların birinci teklifleri sanayı'leşdirüv işinin temposının eksiltməkdir. Gendilerinin, bu tekliflərini təsdiq etmək üçün onlar “köy xazaystvası geri kite”, “orta hallı bize arqasını çevirdi” demək isteylər. Bu büsbütün yanlış bir fikirdir. Her ne qədər keçən sene Ukraina'da, Şimaliy Kafkaz'da, Qırım'da aşıqlar qismen ğayıb olsalar umumen şuralar hukumeti köleminde saçuv yerləri keçən senekine köre %100,3 təşkil etməkdədir. Ya'niy umumen keçən seneki miqdarda turmaqdadır. Tabi'iy bu yeterlik derecede degil, saçuv yerləri pek yavaş ösələr, lakin bu “köy xazaystvası gerige kite” demək de degil.

“Orta hallı bize arqasını çevirdi” degen söz de doğrudan doğru öşekdir. Keçən sene xaxire hazirlev vaqtında qəbul olunan fevqal'ade tədbirlər bir derece orta hallıları tüşündirdi. Lakin fırqanın tutqan yolu neticesində bu şubhələr yazıldı və orta hallılar esasən fırqanın yolbaşçılığı altında ilerileməkdədirlər. Aşıqlıqqa fiyatın artdırılması, saçuv için bu sene urluqların 30 milyon qədər artması, kontraktatsiya, fuqare, orta xallı xazaystvalarına yardımın artması, yeni köy xazaystvası naloğı və ilaxire... Bütün bunlar orta hallının şubhələrindən iz qaldırmadı və bizim onınle olan bağıımızı qavileşdirdi.

Köy xazaystvasını ileriletmək, orta hallılar ilə bağıni qavileşdirmək, sanayı'leşdirüv işini eksiltmək ilə degi inkişaf etdirmək ilə yerinə kelebilir. Orta hallı və fuqare köylü xazaystvalarına lazım maşinaları, aletləri və ilaaxireyi yalnız sanayı'n genişlemesi verebilir.

Sanayı'nın temposını eksiltmək kerek degen tekliflərini təsdiq etmək üçün ekseri mal qıtlığını da ortaya sürələr. Ve bundan yengil sanayı'ge (çuxa, basma, qurucılıq materyalları vb. ilx... çıxarmaq için bugünkü istekni te'min etmək için) ziyade diqqat etmək kerek olduğunu meydana çıxaralar. Burada yalnız ağır sanayı'nın inkişafı ilə mal qıtlığının ögini almaq mümkün olduğunu sağlar anlamaylar və ağır sanayı'n inkişafını eksiltmək kerekdirlər.

Bütün bu fikirlərə qapılmaq, sanayı'leşdirüv siyasetindən red etmege kapitalist memleketlerine muhtacda qalmaq yolına, memleketin xalq xazaystvasının sosializm esasları üzerine qurmaqdan el çekmege ve axır sonğı ilerideki senelerde ciddiyy suretde xazaystva qurucılığını doğru alub varır edi.

Daha sonra madamki kulak -sağların fikrinde- hesab olınmağa layıq olmağan derecede bir quvvetdir, bu sebebdən fırqanın, XV-nci Siyezdi'nin qərarını hayata keçirerek köyde kapitalist elementlerine qarşı yaptığı hücum -sağların fikrinde- lüzümsiz

ve ayət təhlükəlidir. Köyde qüvvətli kulaklar hesab olunduğı derecede olmadığından bu hüşüm orta hallıların üzərinə tüşə diylər. Bundan neticə çıxarılaraq XV.nci siyezdi köyde kulaklara hücum haqqındaki qərarı zarardan başqa bir şey varmey diyərək XV-nci Siyezdi'n qərarlarından geri dönməkni təklif etələr.

Ekinci təklif XV-nci fırqa Siyezdi'nin kapitalist elementlərinə qarşı olaraq qəbul etdiğı qərarlarından gerigə dönmək, fırqayı bu keçilgen devirdən art qatartmaq fikridir.

Hem sağ meyil və hem de Trotskist elementləri bizim kulakqa qarşı yapıdığı hücumumuz ilə bərabər orta hallılardan bağıımızın nasıl həyata keçirə bildiğini anlamaylar.

Trotskistlər “kulak bizdən qüvvətli, kulakqa qarşı hücum yekənə vəzifemiz. Lakin bu işdə orta hallılar ilə bağ, ittifaqı saqlamaq mümkün olmayacağından bu bağı bozmaqdan qorqmanız” diler.

Sağlar isə “Kulan sanki yox derecede. Yekənə vəziyyəti orta hallı ilə bağ ittifaqdır. Bununçün kulakqa qarşı hücumu toqztatmaq kerek bu hücum orta hallını ura. Bu isə orta hallıların ittifaq siyasəti ilə bir yere sığmay” diler.

Körildiyi kibi ekisinin də klub toqtaldığı noqda birdir: açıq sağların və Trotskistlərin fikrinə orta hallılar ilə ittifaqı, bağını saqlayaraq kulakqa qarşı hücum etmək mümkün degil.

Her ekisi də, ələlxusus şimdiki şəraitdə, orta hallılar ilə ittifaq olmayınca kulaklara hücum etmək mümkün olmayacağını və əksi olaraq, kulakqa qarşı hücum etməyincə işçi sinifinin orta hallılar ilə olan ittifaqı qaviləşdirmək mümkün olmayacağını anlamaylar.

Madamki -sağların fikrinə- “ufaq köylü xəzaystvaları kapitalizmanın dönmesi, qaytması içün hiçbir təhlükə olaımaylar; onıncün köyde kapitalizmanın tamirlərini ayb etməyə yardım etən tədbirlərin keçirilməsi də lüzümsizdir. Ya'niy kollektiv savet xəzaystvalarının ösməsi, genişləməsi, inkişaf etməsi içün əhəmiyyət virüb tədbirlər körmənin də hiçbir türlü keregi yox. Ya'niy kollektiv savet xəzaystvaları qurucılığı işi toqtab tursun” diylər və bu onların üçüncü əsas təklifləridir. Onların fikrinə bu vaqıtsız masraf. Şimdiki vaqıtde -onların fikrinə- “kimnin tərəfindən olsa olsun, hər bir pud aşıq etmək proletar diktaturasını qaviləşdir. Madamki bugün bazarğa aşıqı köyün yuqarı təbəqələri çıxaralar, o halde bundan bir neticə çıqa: kollektiv xəzaystvaları, savet xəzaystvaları qurucılığı toqtab tursun, ayrı xüsusi xəzaystvaları köterməyə əhəmiyyət

vermek kerek” diler.

Bu neticenin Lenin kooperatif planı ile, Lenin’nin köyde ufaq xazaystvaları yeni sosializm esasları üzerine qurmaq planı ile alub verecegi olmadıqı ap-açıq körünüb turmaqdadır. Eger sağların fikirleri hayata keçirile başlasa bu köyde kapitalizmi pekitmekden başka bir şey demek degildir. Sağların ba’zıların ba’zıları “kulak xazaystvalarının istihsalına mani’ olmayıq”, yaxud da almamaq keremiz demege qadar vardılar ki bu doğrıdan doğru köyde kapitalist münasebetlerini serbest bıraqlamaq demekdir. Bu ameliy işde ne demek ola? Bu kulakqa maşına ve kredit vermek ile bitmeyüb ona köyün fuqare ve orta hallı xazaystvalarını istismar etmege, yıqmağa, onların hesabına ösmeye imkan dimekdir. Böyle kulak xazaystvalarının mahsulı fuqare ve orta hallılar hesabına öser edi. Doğrı köy xazaystvasının mal verebilmek imkanı da ziyadeleşir. Köy xazaystvasının ekseriyetini bozmaq, yıqmaq hesabına köyde şorbacı kulak olur edi. İşte proletar sınıfı yolında uzaq olan kulak sınıfı yolu böyle neticeler alub varır edi. Aceba biz küçliklerin ögünü böyle almağa razı olabilir miyiz? Bizim içün umumen köy xazaystvasında istihsal semerelerinin degil, onların sosializm yolu ile inkişaf etmesi lazim.

Böylelikle köy xazaystvası sanayı’nın büyük bir tempo ile inkişaf etmesini ister. Çünkü büyük xazaystva quruluşu (kollektifi savet xazaystvaları) yeni köy xazaystvası texnikası esasında mümkün olabilir.

Toqtalmaq istedigimiz bir mes’ele daha varsa, o da sağların işçilerin gendi gendine tenqidına (samakritika) qarşı çıqmalarıdır. Onların fikrince gendi gendini tenqid işi appartnın normal çalışmasına mani’ ola ve böylelikle apparatnın normal çalışmasına mani’ ola ve apparatın gevşeklenmesine sebep ola. Bundan: gendi gendini tenqid işinin genişletilmesini teklif eteler. Bu byurokratizm yolu ile de bizim fırqanın sıralarına sağ tehlike kirmesinin ihtimalı vardır.

Fırqanın vazıfesi her eki tarafa qarşı ciddiyy suretde küreş almaqdır. Bugün fırqa Trotskist elementlerine qarşı hücumını zaifleşdirmeyerek başlıca sağ meyil ile küreş etmektedir. Sağ meyilin bugünkü künde başlıca tehlikeli olmasının sebebi: bir tarafdandır şimdiki iqtisadiyy vaz’iyet, sosializm qurucılığında olan küçlükler sağ satroyenyalar doğurmasından ve diger tarafdandır Trotskizmge qarşı küreşke bir sıra seneler fırqa nazar diqqatini celb ete kelmesiyle onun mahiyeti açıq olaraq bütün massa tarafından anlaşılması

ve sağ tarafqa qarşı hücumge daha keregi kibi bütün fırqanın nazar diqqatı celb olunmasındadır. Onınçün fırqanın yuqarı teşkilatları başlıca massanın nazarı bu tarafa celb olunmasını bütün fırqanın ögüne qoyalar.

Bizim buraya kelince her ne qaddar resmileşken, teşkilat cihetinden qurulğan, resmileşken bir grupp platformaları ile birlikde körmesek de, fırqanın içerisinde sağ taraf fikirlerinin esas yanlışlıqlarını söyleb keldik. Bir qaç söz ile de teslimcilik üzerinde (primirencestvo) toqталayıq.

Teslimcilik kureşin, ayrılıqların prensiplerini silmege tırışmaq ve kureş xususıy, grupp kureşi deb i'lan etmek kibi meydan aladır. Teslimci, fırqada meyil oldığını red ete, körmemek istey. Bununla o meyilge yardım etmişden ola. Bunun kibi şimdi de kim de sağ meyilni red etse, onunla fırqanın tutqan generalnıy yolındaqı farqı, ayrılığı körmese, onları silmek, çuvmak istese, yalnız söz ile sağ meyil ile kureş etse o fırqağa sağ meyil ile kureşni küçleşdire. Ya'niy sağ meyilge yardım etedir.

Bununçün fırqanın vazıfesi Trotskistler ile kureşi zaifleşdirmemek, başlıca sağ meyil ve ona teslimcilikke qarşı ciddiyy suretde kureş etmektir.

Bizim milyonlı fırqamız sağ meyilge qarşı kureşke silahlanmalı, her küngi işinde etrafında olub keçen vaqı'alara açıq sınıfıy noqtai nazardan yaqlaşmalı, sağ meyilin konkret misalleri üzerinde bütün fırqayı terbiye etmelidir.

Her bir türlü meyilge qarşı XV-nci fırqa Siyezdi ve Merkeziy Komite plenumlarının qararlarını birlikde icraya doğru!

Fevzi Musanif

## TİLİMİZDEKİ ANARXİYA VE REAKSİON ÇIQAŞLARA QARŞI<sup>257</sup>

Bu gün Qırım Tatar edebiyatında en ziyade anlaşılmayan, bir çox munaqaşalara sebep ola kelen, buna baqmadan kene de hall etilmegen ğayet mühim mes'elelerden biri de til mes'elesidir.

Biz Latin harflerine keçerek büyük inqilabiy, tarixiy bir iş yaptiq. Böyle bir inqilabı til mes'elesinde de yapmaq gerek.

Tilimizdeki anarxiyağa nihayet verilmeli. Böyle bir iş için vaqıt artıq keldi. Bu işin hallini daha ziyade uzatmaq ise, geniş Tatar emekdar kitlelerinin medeniyete doğru kitmesine ayaq çalabilecek ve edebiyatımızın ösmesine büyük bir tormış olacaqdır. Çünkü fennin, ilmin qazançlarını, esaslarını massağa bildirmek, tanış etmek ve nefis edebiyatımızın normal bir suretde ilerilemesi için bize zengin elastikiy bir til kerekdir. Bunsız biz ögümüzde turan vazifelerin hallinde bir çox zorlıqlar qarşusunda qalacaqmız.

Şimdi bizde til problemasının sosyalizm yapıcılığı ile sıqı münasebeti vardır. Tatar işçi ve köylülerinin mükemmel bir tile malik olmaları onların medeniy sahada daha ziyade ösmelerine böylelikle sosyalizm quruluşına daha aktif bir suretde qoşulmalarına sebep olacaqdır.

Bütün bu problemlarla beraber qarşımıza büyük ve ziyadesile ehemmiyetli ve ondan da ğayrı da'valı üç sual çıqa:

1-ncisi: til ne demek ve ne için gerek;

2-ncisi: tilimizin inkişafına nasıl bir köz ile baqmalı ve bu inkişaf hangi bir yol ile kitecek;

3-ncisi bize nasıl bir til gerek?

Til insanların birbirlerine fikirlerini, duygularını, düşüncelerini bildirmek, vermek ve insanları istihsal protsesinde, sınıfıy kureşde teşkilatlandırmaq vasıtasıdır.

Sınıfların ortadan qalması, tilin sınıfıy kureşde oynayan rölünü de ortadan qaldıracaqdır. Lakin şimdi sınıfların birbirile kureşdikleri bir faqıtta tilin bu kureşde oynayan röli pek büyükdir.

İnqilabiy hareketlerde te'sirleri, ateşli söslerin, aratorlığın, zengin, elastik bir til ile yazılğan yazıların ne qadar keskin qaruvlı bir silah olğanı pek çox kişilere bellidir.

---

<sup>257</sup> Cemil Seydahmet, "Tilimizdeki Anarxiya ve Reaksion Çıqışlara Qarşı", *İleri*, IV/39 (Mart 1929), s. 4-7.

“Til maya, til qaya, til kişige sermaye” degen atalar sözi bile insanların nasıl büyük ehemmiyet vergenlerini köstere.

Grajdan Cenki vaqtinde anlayışlı, te’sir etici bir tilnen söylengen bir eki söz duşmanın tazyıqı altında çekilmekde olğan qızıl askerleri yeniden ruhlandırub, duşmana qarşı çevirüb onları qaçırğanlarına Grajdan Cenki tarixında çoq rast kelmek mümkündür. Lakin şurasını da qayd etüb keçmek kerek ki her şöyge fetişizm qaftanı kiydirmege alışqan burjuaziya ve onların ideologları, tilge de fetişizm qaftanını kiydirgenler.

Her milletin tilini o milletin öz malı olaraq i’lan etkenler ve öz milletlerinin tilini diger milletlerin tilinden yüksek, muqaddes ve qıymetli tanığanlar, diger milletlerin tilleri ise onun aksi olğanı iddi’asında tüşkenler, ya cahil tillerin inkişafiy tarixinden xaberi olmağanlar, yaki milliy xastalıqdan miyleri qatqan körlanğan burjuaziyanın ideologlarıdır. Bu mes’elede tar milliy ramkalarda çıqalmağan burjuaziyanın fikirlerine qarşı proletariyat, tile burjuaziya tarafından kiydirilgen fetişizm örtüsini yırtub ataraq, tillerin birbirinden muqaddes olmadığını, hiç bir milletin tilinin yalnız o millet tarafından meydana ketirilmeyüb, bütün milletlerin kollektif yaratıcılığının eseri olğanını ortağa qoymaqladır.

Mesela, Rus tilinde %60’dan ziyade ecnebiy milletlerin tillerinden alınğan sözler vardır. Rus tilinde Tatar, Nemse, Fransız, Rum, Latin, Arap, Acem ve saire milletlerin sözleri vardır. Böyle oldığı taqdirde Rus tilinin yapıcılığında yalnız Rusların özləri iştirak etmey diger milletler de bu işde iştirak etkendirler. Bütün diger milletlerin tilleri de böyle oldıqları kibi Tatar tili de böyledir, yalnız Tatar milleti tarafından meydana ketirilgen bir Tatar tili yoqdır ve olamaz da. Bizim Qırım Tatar tili de bir çoq milletlerin, iştirakile doğğan bir tildir. Bir tilin içinde ne qadar çoq ecnebiy sözler olsa, o til o qadar daha zengin, o qadar da medeniy bir tildir.

Ecnebiy sözlerin bir tile kirmesi, o tilin yyaratıcılığına başqa milletler de iştirak eteler demektir.

Biz “temiz Tatar tili” taraftarlarından soraymız. Bu gün en faqir ve qaba tillerden biri olğan Tatarcada, Qıtaycada, Monğolcada, Çerkescede ecnebiy sözler daha çoq mı? Yoqsa dünyanın en zengin ve elastik tillerinden olğan Nemsecede, İngilizcede, Fransızcada, Rusçada daha çoq mı? Onlar belki böyle bir süale omuz qıasmaqla cevap verirler. Lakin fakt şu ki bu xususda ma’lumatı olğan her bir adam dünyanın zengin

tillerinde ecnebiy sözler daha çox olğanı bellidir. “Temiz Tatar tili” ve Rus tili imperyalizmine qarşı küreşmek kerek” deb bağırub boğazlarını yırtmaq tehlikesi qarşısında turğanlara “yavaş olınız biz qazağa qalub oturmanız diyimiz”.

Bütün bu “temiz Tatar tili” ve “Rus imperyalizmi” sözlerinin en reaksiyon bir mefkurenin meyvaları olğanını açıqdan açıq meydana qoymaq mutlaqa kerekdir. Bütün bu fikirler Tatar tilinin zenginleşmesine Tatar proletar edebiyatının inkişafına, Tatar emekdar massasının medeniyete doğru kitmesine ayaq çalmaqdan ğayrı bir şey degildir.

Qırım Tatar tilindeki “temiz Tatar” tili aqındısı Qırım Tatar milletçiliginin mefküresidir. Bu aqındının en ileri kelgen ideologları Çelebicihan, Şevqiy Bektöre, Hamdiy Giray Bay ve digerleridir. Şevqiy Bektöre’nin sarfindaki “mecevler qoşamatlar ve ilx...” Hamdiy Giray Bay’ın Şi’ırlar’ı, Çelebicihan’ın eserleri, bu hareketin başlıca çıqışlarındanır. Temiz Tatar tili aqındısı daha ölmedi. Lakin Qırım’da kapitalist elementlerin zaiflamasinen o da ölüme doğru kitmekdedir.

Qırım’da Tatar tilinde ikinci bir aqım daha “Tatar tilinde Anadolu şivesi” aqımıdır. Bu aqındının tarixi daha eksikdir. Türkiye ile Qırım arasında ticaret, siyaset, medeniyet bağlarının sıqlaşması, Qırım’ın, Türkiye “himayesine” keçmesi künlerinden i’tibaren Qırım Tatar tiline soqulmağa başlayaraq, Türkçenin turmadan Qırım Tatar tiline te’sirine yol açdı ve bu aqıntı her zaman Pantürkistler tarafından yardım körüb kelgen ve onların yolbaşçılığı altında yaşab keldendir.

Türkiye burjuaziyasının yolbaşçılığı altında olğan Pantürkizm hareketi öz propağandasında Rusiye’nin Türk-Tatarlar yaşağan qısımlarına Osmanlı Türkçesini soqub onları Türkleşdirmek, Türkiye eli altında birleşdirmek, bu memleketlerin emekdarlarının ekspluatsiyasını öz qolına keçirmek fikri vardı.

Bu hareket Qırım’da da inqilabdan evvel burjuaziya ve ufaq burjuaziya intelegentsiyası arasında ve Türkiye ile ticaretde zenginleşmekde olğan Qırım-Tatar tüccarları arasında öz taraflarını toplamaqda edi.

Qırım’a savet hukumeti yerleşdikten sonra bu hareketin qalımtıları til mes’elesinde öz çıqışlarını savet şaraitlerine uydıraraq Qırım-Tatar tilinin qaidelerine ters Türkçe til qaidelerini soqmaya çalışdılar. Bu hareketin vekilleri Asan Sabriy (onın til haqqında maqalesine baqınız), Odabaş, Amet Özenbaşlı ve digerleridir, geliyorımlar, gidiyorımlar, gelmiş, gitmiş ve ilx...)

Ondan son üçüncü aqıntıda “tilde Arapcılar” hareketidir. Bu harkeetin başında ruhaniler turmaqdadır. Aslında Panislamizm hareketinin bir budağıdır, inqılabdan evvel bu molla aqaylar öz agitatsiyalarında “Hey balam! Arablar ve Türkler müsülman ümmeti; onların tili qur’an azımuşşan tili olub bize en yaqın tillerden biridir. Yetişmegen sözleri yalınız olardan almalı” ve meseleyi internasionalistce qoyğanlara ise (şerait denişkeni sebebinden) bu efendiler, “Arab ve Türk edebiyatı ve tili bize en yaqın olğan tillerden ve edebiyatdandır, biz kerek sözleri mutlaq onlardan almalıımız diyler”. Bu sözlerin sonunda bir de “tarixqada bir köz gezdirmek kerek köresim” deb taşlaylar.

2-nci ve 3-nci ya’niy Qırım Tatar tilindeki Panislamist ve Pantürkist hareketleri birbirine her cihetden yardım eteler ve bir çoq mes’elelerde “ayrılmaycaq” derecede birleşeler. Lakin sonki vaqıtlarda Kemalistlerin tilde Avropaya doğru kitmesi til mes’elesinde bu eki aqıntının birbirinden azar azar ayrılmasına sebep olmaqdadır.

Bu hareketin aralarında olğan bütün “anlaşmamazlıqlarğa” baqmadan üçü de konservatif reaksiyon hareketlerdir.

Şimdi bu hareketler kitkide öz te’sirlerini ğayıb etmekde iseler de bir taqım yerlerde öz zehirlerini tökmekdedirler. Mesela *Yeni Dünya* gazetasının bir numerosında “ta’til harare sıfırından 10 derece” demek, ya’niy “temperatura sıfırdan aşağı on gradus” demek istenilgen. Lakin bu sözlerin degil kenış massa şimdiki intelegentsiyağa bile anlaşılmaganını bir kenara atub da onların içinde fenniy bir doğrılığı arasaq onı da tapmaq mümkün degildir.

Bizim matbu’atımızda böyle sözleri hadsiz hisabsız çoqdan çoq tapmaq mümkündür. Baxçevanın yazğan fizika kitabında öyle bir terminler var ki bu terminlerin fenn ve hayatda, pratikada bir türlü qıymeti yoqdır. Onları talebelerin başına soqmaq büyük bir zarardır. Mesela Baxcevan kislorodını, açıtqıç gazı; üglerodını, kömür gazı; vodorodını, suvlatqıç gazı deb ala. Bu terminler doğru olmadığı qadar da külünçdirler. Hatta Yalta portındaki qayıqlardaki adları ve razmarin, şafran burnajnıy ranet kibi meyvaları da tatarç ağa tercime etmek istegenlere bile rast keline.

Külünç oldığı qadar zararlı olğan bu soy çıqışlara artıq kerek cevap verilmeli. Böyle misalları yüzlernen ketirmek mümkün.

Bütün yuqarıda kösterilen qarışıqlıqlardan, araxhiyadan sebep, bir taraftan tercime etilgen ve yazılğan eserler qarma qarışık, türlü şivelernen çıqmaqda ve oquyıcılar

da mu'ayyen terminleri başlarına yerleştirmekden aciz qalalar; diger taraftan da orta derece Tatar mekteblerini bitirgen talebeler aliy mekteblere imtihan vergende ve hayatda pratikada bir çoq zorlıqlar qarşısında qalalar.

Lakin bütün bu zorlıqlara, tilimizdeki bu üç aqıntının ayaq çaluvlarına baqmadan inqılabdan son Qırım Tatar tili genişlemekde, zenginleşmekde ve dilberleşmekdedir. Hem ona yanı yanı bu zamana qadar Qırım Tatar tilinde olmağan sözler qoşulmaqdadır. Bununle beraber inqılab intelegentsiyanın büyük bir kısmının tilge baqışını da temelden deniştirdi. Artıq Tatar savet intelegentsiyasının tilge baqışı yuqarıda üç aqıntının vekillerinin tilge nazarından temamilen başqadır.

Yuqarıdaki üç aqıntı, Qırım Tatar tiline yalnız şarqcılıq noqtai nazarından baqaraq onun şarqcılığını bütün quvvetlerle saqlamağa çalışalar. İnsaniyetin asırlarla doğırdığı til terminlerine qarşı cenk açalar. Tilde “Şarq qoqusı” olmağan her bir progreske tüküreler. Savet intelegentsiyası ise Qırım Tatar tilinin dar Şarqcılığını yıqıb onı geniş bir yolğa çıxarmağa ve onı insaniyetin progressi ile, yan'ın proletariyatın başladığı büyük işile, büyük doğurucılığı ile bağlamaq istey. Til mes'elesinde bu sonki, yol, sonki istek en aliy, en doğru, en faydalı, ya'niy en inqılabiy yoldır.

İşte Qırım Tatar tilinin inkişafı ancaq bu yol ile kitecekdir. Azar azar tilimizdeki dar Şarqcılıq ölecek ğaib olacaqdır.

Şimdi tilimize alınacaq sözler nasıl bir yollarla kirse daha faydalı olacaq? Şimdi bu xususda ancaq ve ancaq bir yol köstermek mümkün ve kereklidir. O da bugün sosyalizm quruluşında ya'niy yeni bir hayatı, yeni bir medeniyeti meydana ketirmekde olğan şimdi her cihetden bize ananın balasına yaqınlığı kibi bir yaqınlığı olğan Rus proletaryatının tili vasıtası ile tilimize kerek olğan terminler, sözler kirmeli ve kirecekdir de. Bize Rus tilinin zenginliklerinden zenginlikler almaq kerekdir. Rus tiline diger milletlerin tillerinden kirgen sözlerde Rus tili vasıtası ile bi'zı Rus tilinde olduğu kibi alınmalıdırlar.

Til Şarqcıları bizi belki Rusofillikde qabahatlayabilirler. Lakin onların bu qabahatlavlarının ehemmiyeti çibin tişlegen qadar bir şeydir.

Qırım Tatar işçi ve köylüsi konservatif til Şarqcılarının bağırıqlağanlarına baqmadan turmadan Qırım Tatar tiline bize en ziyade anlaşığan ve yaqın olğan Rus tili vasıtası ile yetişmegen ecnebiy sözleri qabul ederek bu xususda öz qattı sözini

söyləməkdir.

Til şarqçıları tərəfindən mollalar, kulaklar və şəhər burjuaziyası olsa bizim tərəfimizdə də geniş Tatar işçi və köylü massası var. Massanın qaruvlu quvvətinə dayanaraq tilimizdəki konservativ Şarqçılığa qarşı qat'ıy cənkbəli alub varılmalı. Bu cənkbədə tezəndə konservativ til Şarqçıları bir tamām tarumar etiləcəkler.

Bunınlə bərabər biz tilgə metafiziklər nəzarilə bəqmaymız. Biz Arabcadan, Farsicədən tilimizə kirgən yerleşkən, massa tərəfindən qəbul etilgən sözlərin çıxarib atılması tərəfdarı da olmaymız. Bizim istegimiz, tilimizdə tər Şarqçılıq bəqışı olmayub internasional bir bəqış olsun. Bunınlə də ən alışılğan, ən fənniy, ən faydalı sözlər qəbul etmək tərəfdarımız. Bəylə bir bəqış isə bizim yuqarıda söylədiklərimizlə ayrılmaz bir dərəcədə bəqlidirlər.

Tərciməcilər, kitab yazıcılar qat'ıy olaraq qəbul etilgən terminlər etrafında birleşmənilər və bu xususta qoşulacaq şeyləri qoşmalı. Çünki bu bəylək işi bir adam degil də bəylək bir kollektiv etse daha faydalı və qəviy olur.

Bizim öz fikrimizə kərə aşğıdaki sözlər tilimizgə kirüb yerleşüb qalmalı:

| <b>Qalmalı</b> | <b>Qalmamalı</b>   | <b>Qalmalı</b> | <b>Qalmamalı</b> |
|----------------|--------------------|----------------|------------------|
| Xuligan        | Çapqın             | Redaksiya      | Gazeta           |
| Ministr        | Nazir              | Redaktor       | Muharrir         |
| İnternatsional | Beynəlmiləl        | Aftor          | Yazıcı-mü'ellif  |
| Beynəlmiləl    | Mejdunarodniy      | Organ          | Naşir, efkar     |
| Delagat        | Vekil              | Spisok         | Cedvel           |
| Deputat        | Vekil              | Zabastofka     | İş təşlav        |
| Upolnomoç      | Vekil              | Oblast         | Ülkə             |
| Vekil          | Predstavitel       | A'eroplan      | Tayyare          |
| <b>Qalmalı</b> | <b>Qalmamalı</b>   | <b>Qalmalı</b> | <b>Qalmamalı</b> |
| Element        | Unsur yerine       | Predpriyatiye  | İ'malatxane      |
| İnqılab        | Revolütsiya yerine | Afitser        | Zabit            |
| İnteleqentsiya | Münevver yerine    | Partiya        | Fırqa yerine     |
| Universitet    | Darülfünün yerine  | Qarar          | Postanovlenye    |

|                |                                |                    |                        |
|----------------|--------------------------------|--------------------|------------------------|
| İndustriya     | Sanayı' yerine                 | İndustrializatsiya | Sanalı'laşdıruv yerine |
| Sanayı'        | Promışlennost yerine           | Fakultet           | Fakulte yerine         |
| Appazitsiya    | Muxalefetkarlıq yerine         | Reaksiya           | İrtica' yerine         |
| Konservatizm   | Muhafazakarlıq yerine          | Konservatif        | Muhafazakar yerine     |
| Xarakteristika | Bir adama bir şey qıymet kesüv | Eksport            | İxracat yerine         |
| İmport         | İdxalat yerine                 | Kapitalist         | Sermayedar yerine      |
| Savet          | Şura yerine                    | Reforma            | İslahat yerine         |
| Nalog          | Alım yerine                    | Pravlenye          | Hey'et idare           |

**Bu sözler doğrıdan doğrı yerleşüb qalmalılar**

|                |             |          |                 |
|----------------|-------------|----------|-----------------|
| Direktiva      | Fakt        | Atrad    | Administratsiya |
| Komissiya      | Dakument    | Raspiska | Zapiska         |
| Kontraktatsiya | Grados      | Plenum   | Prezidium       |
| Kolxoz         | Savxoz      | Fraksiya | Seksiya         |
| Sektor         | Gruppa      | Yaceyka  | Termin          |
| Rejim          | Sistema     | Gigant   | Talant          |
| Aftonomiya     | Federatsiya | Siyasiy  | İqtisadiy       |
| İctima'ıy      | Uglerod     | Kislород | Geliy           |
| Vodorod        | Matimatika  | Pressa   |                 |

Munaqaşa yolu ile.

Cemil Seydahmet

## BÜYÜK KÜN<sup>258</sup>

Biz bu gün bir qaç sözle tekrar büyük künün tarixi üzerinde toqtalmaq kerekmiz, bütün dünya emekdarlarının gendi inqilabiy quvvetlerini kösterüv gendilerinin beynelmilel miqyasda kelegeğin küreşi için saflarını sıqlaşdırmaya çağıruv küni olan bu kün; yıllar dendikce gendi asıl maqsadına doğru ilerilemekde, gendi küreş şiarı altında daha geniş emekdarlar massasına toplanmaqdadır.

Bir Mayıs Ekinci İnternatsionalın 1-nci kongresinde beynelmilel bayram küni olaraq i'lan oluna; bir sene sonra, ya'niy 1890-ncı senesi mayıs bir küni arfesi artıq kerek burjua sınıfı tarafından, kerekse işçi sınıfı tarafından ciddiyy suretde küreşke hazırlanuv küni olraq qayd oluna. Mesela Vena Parij, Berlin ve diger bir takım merkeziy şehirlerde burjuaziya işçilerin qat'ıy isyan etmelerini bekleyerek bununla küreşke polqlarle askerler hazırlaylar.

Beylece Bir Mayıs ve onun arfesi tarixi her sene burjuaziya ve proletariyatın açıq, qanlı, ba'zan oldıqca ciddiyy çarpışmaları qayd ile tola.

1889 senesi Ekinci İnternatsionalın 1-nci Kongresinde beyle bir inqilabiy küreş küni tarixinin başlaması tesadüfiy bir hadise degildi.

Birinci Kongresde onun teşkilatçıları Ekinci İnternatsionalın temelini atarken onlar doğrıdan doğrıya Birinci İnternatsionalın işini devam etmek maqsadile işke yanaşalar. Bütün dünya proletaryatını yaqınlaşdıruv, bir ğaye oğrında küreşke çağıruv teşkilatı gendi temelini ataraq bu ğayeyi ömürge keçirmek için Kongres bir Mayıs beynelmilel manifestatsiyası haqqında qararını qabul ete.

Bir Mayıs beynelmilel proletaryat bayramı olub, proleteriyat inqilabiy hareketini xarakterize eterek her sene daha ciddiyy daha qat'ıy lozunglar, daha keskin sınıfiy küreş dalğaları yeküni ile ötkerile.

Qızıl Mayıs küni inqilabiy quveti közden keçirüv küni olaraq devam etüb ke ve devam etmekde.

Bir Mayıs inqilabiy hareketin, proletariyat sınıfı kürşinin bir ayinesi olaraq devam etüb keldiki aynı vaqıtda işçi hareketi rehberleri qatıyyet ve sallantısı da bu ayinede körüle. 1914 senesi cihan cenki başlanması ile beynelmilelciligi vatan perverlik

---

<sup>258</sup> İsimsiz, "Büyük Kün", *İleri*, V/40 (Aprel, 1929), s. 1-2.

patriotlığa çeviren II-nci İnternatsional rehberleri, bu tarixi beynelmilel künin de renkini denişdirmek, onı kölgede qaldırmaq küreşini de unutmadılar ve bugün ise yene bu oqurda çalışalar, k, satsiyal demokrarlar kapitalistler ile el elge vererek bu künnin hürmetine proletaryat için “demir”, “ateş” tedbirleri hazırlamaqdalar.

Zaten proletar inqılabı hareketinde olan oppurtunistlik, sallantı bir Mayıs tarixiy şiarında özüni köstere keldi.

Artıq 1919 senesi bir Mayıs tarixi sahifesine daha yanı ve ciddi satırlar yazıla. 1919 senesi bir Mayıs bayramı kününe ketirilib Kommunist İnternatsionalı teşkil oluna.

Kommunist İnternatsionalının bir Mayıs haqqındaki ilk xıtabnamesinde (1919 s.) biz şu satırları köremiz:

“Bizim III-nci İnternatsionalımız kendi qarşusına burjuazıyı devirmek, şuralar cumhuriyeti qurmaq vazifesini qoyan bütün dünya proletaryatının beynelmilel arqadaşlığı teşkilatıdır.

Bizim Kommunist İnternatsionalımız beynelmilel bir Mayıs bayramı teşkilini gendi qoluna ala”.

1919 senesi bir Mayıs kününde al bayraq yalnız Rusiye sotsialist cumhuriyeti üzerinde degil, büyük düşmanların qaharmanca çarpışan yaş Vengerya sotsialist şuralar cumhuriyeti üzerinde de dalğalana. Böylece bir Mayıs ictima’ıy inqılab haqqındaki vasıyetleri, emeli, proletaryatın qaharman küreşinen yaşayışqa keçirile başlay.

Bu gün, 1929 senesi bir Mayıs künü, Şuralar Birliği emekdarları gendi sotsialist yurtlarındakki sotsializm yapıcılığındaki muvaffaqiyetleri yekünini yaparaq bu oğurda ilerideki işlere ayaq çalacaq mani’alara qarşı qatıy tedbirler körerek Lenincilik bayrağı ile bütün dünya proletaryatı, müstemlekeler mazlumalarını qardaş selamı ile selamlaylar.

Bu büyük künin arfesinde kapitalizm, imperyalizm ölkeleri ufuqunda neler köremiz?

Kapitalist ölkelerin işçileri (g)endi inqılabiy hareketlerini esdireler, Şarqda yanı yanı inqılab dalğaları qabara (mesela son vaqıtdeki Hindistan hadiseleri); yaşamaqda olan kapitalizm sistemi quruluşında akislik künden künye daha keskin renk ala, S.S.C. Birliğinin ösümi imperyalizm dünyası közüne daha ziyade aq olub kitmekde. Artıq iç yüzü bütün dünya inqılabiy proletaryatı qarşısında açıq belli olan Cem’iyet Aqvam perdesi altında silahlanular, yeni cenk hazırlıqları, Şuralar Birliğine qarşı gizli ve açıq tecavüz

muqaveleler bağlanması artmaqda. Cem'iyet Aqvam tekkəsi etrafına toplanan və onunla proletaryatın közüni boyatmaq istəyənlerin ne dərəcə "sulh" üçün hazırlandıqlarını şu aşağıdakı qısqaca rəqəmlər ilə olsa da pek açıq görərik.

Başlıca beş böyük hökumətlərin (Frantsiya, İngiltərə, İtaliya, Amerika və Yaponiya) sulh vaxtında qara əsgərlərinin sayı; 1913-1914 sənələri ilə qiyas etildikdə 1.827.000'dən 2.145.000'ə qədər ösdi. Bu hökumətlərdə əsəriy təlim öyrənən ihtiyat qüvvətin sayı 20 milyon hesab olınmaqda 1914 sənəsində ancaq 7-8 milyon qədər hesab olunur.

Egər bu canlı qüvvətin sayı ilə bərabər bu hökumətlərin tədarik etdikləri cənklətlərini də közə alacaq olursaq "sulh" mi "cənk" mi nəhazırlandığını pek açıq görərik.

Digər tərəfdən bu son sənə içində olan iş təşəvvür işçi nümayişlərinin dünya köləmindəki ösümünü və bu inqilabi hərəklərə qarşı olan irtica'ı tədbirləri ölçüşdürsək sınıfi küreşin sınıflar arasındakı ziddiyyətlərinin dərəcəsi meydandadır. Yəni cənklər təhlükəsi, Şuralarğa təcavüz hazırlığı faşizm mələnləri, müstəmləkələrdə yarı yarı zulumlar və sairələr, topla olaraq 1929 sənəsi bir Mayıs günü bütün dünya proletaryatı bayrağı lozungunu təyin eməkdedir. 1919 sənəsi bir Mayıs bayramı təşkil gəndi elinə alındığını i'lan etkən Kommunist İnternatsionalının rehberliyi altında bu gün təkrar dünyanın hər köşəsi proletaryatı, müstəmləkə məzlumları, gəndi qardaşlıq bağlarını qavileşdirəcək, gəndi inqilabi qüvvətini köstərəcəkdir.

İsimsiz.

## QIRIM SAVETLER SİYEZDİ MÜNASEBETİLE<sup>259</sup>

V-nci syezdden bu vaxta qadar olan devir Qırım cumhuriyeti ömürinde ğayet mühim, ciddiyy ve zengin hadiseler ile toludur. Qırım hukumeti bu devir içinde bir taqım her kesce ma'lum manialara İbrahimovşçına sistemasının proletariyat diktaturası prinsiplerine akç olaraq iş alub varması, zelzele ve onun xazaystvamıza menfiy te'siri, tekrar bereketsizlik ve ilh-ye baqmadan, memleketin xalq xazaystvası ösüv işinde büyük zaidler elde etdi. Bu cümleden memleketin sanayı'ını koterme ve ileriletmek işinde ve köy xazaystvasını kollektivleşdirüv ve kooperatifleşdirüv esasları üzerinde inkişafı oğurında ve dolayısı ile işçi sınıfının ve emekdar kitlelerinin maddiy vaz'iyetlerini tüzetmek vazifesinde belli müsbat neticeler elde etilgendir.

Xalq xazaystvasının ösüvi ve işçi sınıfının esas köylü tabaqalarının maddiy vaz'ifeleri tüzelməsi sayesinde ösen fa'aliyet son vaqtlar hukumet ve kooperatif apparlarında, İbrahimovşçına te'siri semersinde qıyıdırılan sınıfıy yolın doğrıtılması etrafında mobilizovat olunaraq, ileride işin qat'ıy sınıfıy yol ile alınub varılmasını te'min xususında en ciddiyy tedbir korüldi ve bu iş devam etmektedir. Artıq bu esas vazıfeyi alub varmaqda lazim olan şarait doğurulmuşdır. İşçi sınıfı ve emekdarların bu mes'ele etrafında köterilen fa'aliyetleri, bunun birinci kefillerindendir.

Bu sene saylav kampaniyalarına olan emekdarlarının iştirakleri faiz noqtai nazarından bütün senelerden artıqça olması saylavcılarn şura sisteması işinde fa'al suretde iştirak ederek ameliy mes'elelernin çözilmesine qoşulmaları ve saylanan şura müesseselerinin ictima'ıy tetbikce sağlamlaşması bunları te'kid eden faktlardır.

Elbetde Qırım hukumeti oğünde de umumıy xazaystva ağırlıqları var ve belli ki olacaqdırlar. Rehberimiz kommunist fırqası hiçbir vaqıt oğümüzde olan ağırlıqlar qarşısında silahını bıraqlamay ve onları yine keldi. Hiç şubhesiz biz işçi sınıfı ve emekdar köylüler ile birlikde bunların túbünden de şerefle çıxarız.

Xazaystvamızın ayrı esas budaqlarına toqtalmaq icab edere, Qırım sanayı'ını bütün işi memleketi sanayı'laşdıruv şuarı altında keçmişdir.

Bu seneler zarfında büyük Kerç Ma'den zavodı yapılub biterek aprelde domnaları tütey başladı. Aqmescid'de teri zavodı yapıldı. Kerç konserva fabrikası ve Çuqur

---

<sup>259</sup> Kubayef, "Qırım Savetler Siyezdi Münasebetile", *İleri*, V/40 (Aprel, 1929), s. 2-3, 18.

Qoyaş'da kukurt fabrikaları meydana keldi. Bunlardan başqa bir çox digər sanayı' bölüklerine de büyük paralar qoyularak yenileri və əsas paçinkalar yapıldı. Bunlar cümlesindən kanserva fabrikaları, tuz hasiləğan mahallər (tuzlalar) Saq'da Ximya zavodı Aqmescid Şveyprom, Aqyar Dəniz zavodı və ilx. kostermək mümkündür. Bu son iki sənə zərfində Qırım sanayı'ına 31 milyon rublə para qoyulması bu oğurda yapılan işlərin ciddiligini isbat edər faktdır.

Bu paraları sənələrə böldikdə də bizə ikinci bir levhayı verir. Biz 1926/27 xazaystva yılında sanayı'a 11,5 milyon rublə verildiyini və 1927/28 xazaystva yılında isə 19,5 milyon qoyulduğının şahidi oluruz.

Şunu da qayd etməli ki bu paraların 2/8 diyerlik Kerç zavodına 9,6 milyon rublesi digər sanayı'a tökülmişdir. Bunlarle bir sırada Qırım'ın tabi'iy bayıqları gəyet zengindir.

Sanayı'ın yetişdirdiyi umumiyy malları yıl sayın artmaqdadır. Eger Qırım həkumet sanayı'ı 1923/24 xazaystva yılında 15,3 milyon cərvon rubləlik mal yetişdirdi isə, onun 1926/27 xaz. yılına 42,1 milyona, 1927/28'də 52,5 milyona çıxdığının körürüz, ki hiç şubhesiz sanayı' sektorına verilən para nisbetində onun yetişdirdiyi malları da artdığını kösterir.

1927/28 sənəsi aynı zamanda istihsalatın və əmək haqqının köterildiyini kösterdi və işçilərin sayısını artdırdı. Bu sənə keçən sənəyə nisbətən işçilər 16,5 faiz artdı. İstihsalda 1926/27 sənəsi hər bir işçi başına 3.173 rubləlik mal keldi isə (cənktən evvelki rublə ilə) 1927/28 sənəsində isə hər işçi başına 3.800 rubləlik mal keldi, ki başqaca aytqan vaxıtnda 20,1 faiz artdı deməkdir.

Tabi'iy sanayı' yapıcılığı işində bizdə daha çox nuqsanlar da vardır. Və ögümüzde daha xazaystva ağırlıqları da var və bu sonki vaxıtlarda istihsalda əmək dissiplinasının zayıflaması və ilx. vardır, ki bunlara sosializm yapıcılığı devrinde qat'iy küreş i'lan edilmelidir.

Qıtsadan əsnaf sanayı'ının mallarına toqtalmaq icab etse, onun da osdigini görürüz. 1925-26 sənəsi 25,6 milyon rublə, 1926-27'də 29,1 və 1927-28'də isə 31,5 milyon rublə olduğu və əsnaf sanayı'ında 14.682 adam meşğul olduğu meydana çıxar.

Köy xazaystvasına kəlince bu iki sənə əsas olaraq ... tamir məs'ələyi qayd ete. Birinci tamir moment saçuv yerlərinin miqdarı toqtamadan genişləməkde, hətta muhareleden evvelki vaxtı atlab keçdi; 2-ncisi, köy xazaystvası məhsutlu qısmən eksildi.

Tabi'iy bunun esas sebebleri bereketsizlik, qurğaqlıq ve köylülerin gendi xazaystvalarında agronomiya tedbirlerini vaqtında körüb keregi kibi çalışması öğrenemedikleri ve ilx. edi. En nihayet üçüncide siyasiy faktor, Veli İbrahimofşçinanın yaşaması, ki o sistemanın sınıfkiy yolu qıyışdırub alub barması, köy xazaystvasının inkişafına gendi te'sirini yapa keldi.

Fuqarelerin topraq ile te'min edilmemeleri, nazik kultura rayonlarında kulaqlar için qaldırılan qaldırub (ostavleniye) norması, köy xazaystvası kreditlerini zengin xazaystvalara virmesi boş topraqlarğa yehudiy emekdarlarını keçürüvge qarşı çıqmaq, pomeşçikleri gendi yerlerinde qaldırmaq ve ilx. kibi tedbirler, apparatların çürük olması yüzünden yapıla keldigi kibi, sınıfiy yolın qıyışdırılub, köyde kulaq te'siri yaşamasına ve aynı zamanda köy xazaystvasının inkişafına gendi te'sirini duyulacaq suretde yapdı.

Qırım köy xazaystvasının bir türlü olmayaraq esas yc-çöl, dağ ve dağ etekleri rayonlarına bölünmesi ve Qırımda milliy cubarlıq, onsız da ağır rehberlik şartlarını ağırlaşdırmaqdadır. Qrbin köy xazaystvasının nev'lerinin başqa başqa olması, her bir ayrı rayonın, xususile nazik kultura rayonlarının xususiyetleri şayan diqqatdır.

Öyle de olsa, bu oğurda kerekli acele tedbirler körülmekdedir. 1927 senesinden kolxoz hareketi çapiklik ile başladı. Eger 1925 senesi oktabrinden 1927 senesine qadar kolxozların sayısı 20,3 faiz ösdi ise, ilerideki sene ise ösüv 98,7 faiza çıqdı. Ya'niy 1925 senesi olan 412 dane kolxoz 1928'de 986'ğa çıqdı. Kolxoz hareketinin bu qadar büyük temp ve faiz i'tibari ile ösmesi, hiç şubhesiz köy xazaystvasının ösüv yolında esas, doğru sızığın bulunduğın ve bizim köy xazaystvamızın kollektivizatsiya yolu ile ileriledigini kösterir.

Topraq mes'elesinde şimdiye qadar qıyışdırılub gelen sınıfiy yolın doğrultılması, fuqare ve orta hallıların menfaatlarını qorcalayarak xazaystvaların köterilmesi ve kulaqlarle kureş mes'elelerinin çekilmesi için keçirilen topraq reforması, büyük siyasiy faktordandır. Qırım hukumeti topraq reformasını keçirüv işine ciddiyy kirişerek en acele ve kerek tedbirleri kördi. Topraq reformasını keçirmekk ile bağılı bir takım ameliy mes'eleler çekildi.

Elbetde kün tertibine qoyulan köy xazaystvasının ösüv yollarını, xususile nazik kultura rayonlarını köterüv işinin keçirilüvinde bu körülen tedbir ve başlanan işlerin gayet büyük yardımını toqunacaq, faydalı adımları ömüre aşlanacaqdır. Bu gün bizim ögümüzde,

memleketi sanayı'laşdıruv ve köy xazaystvasının 15-nci fırqa syezdinin kösterdigi esas sızıq ile inkişaf mes'elesi konkret suretde turmaqdadır ki ileride yapılacaq kündelik işlerin en mühimi de budur.

Bu sahalarda hukümetin yapub bitirmedigi işleri coqdır ve yapılan işlerde eksiklik nuqsanlıqlar daha coqdır. Bütün o nuqsanlıqları meydana çıxararaq, ileride onların ogleriini daha muvaffaqiyetli olaraq kesmek içündür, ki 6-ncı syezdnin kün tertibine memleketin her cihetce en mühim mes'eleleri ortaya sürülmüşdür.

Syezdn kün tertibinde turan mes'eleler ehemmiyet noqtai nazarından en canlılarıdır. Syezdde qonılan bir tüyüm mes'eleler memleketin xazaystva ömürinde en esas noqtaları qapladığı kibi, topraq reforması, bereketi köterüv, kollektif xazaystvaların ilerideki vaz'iyeti, medeniy bir tuyum mes'eleler ve en nihayet hukümetimizin esas qanunu ve ayrıca Kerç ma'den zavodı dakladı turmaqdadır.

Bütün bu mes'eleler mühim ve mühim olduğu cezilmesi ve müzakere olması kerek ve şart vazifelerdir. Hukümet xazaystvasının Qırım için her eki sektorında da belli plan tüzülmesi ve onun inkişafı yollarını ta'yin etüv künnin en esasıy vazifelerindendir.

İşçi sınıfı ve emekdar kütlelerinin ösen fa'aliyetlerine mütenasib medeniy inqılab mes'elelerini 6-ncı syezd bir rast keliş olaraq qoymadığı, kolxoz hareketi de künnin te'xir qabul etmez mes'elelerindendir. Qırım syezdi bütün bu problema, mes'eleleri çezerek, ileride çalışmaq hukumete yol kösteriş braqacağı kibi, aynı zamanda merkeziy ve Qırım hukümetlerinin yapıqları ameliy işlerini müzakereden ve tahlilden keçirüb gendi fiyatını vereceklerdir.

6-ncı syezdeki syez arasında olan devirnin pek büyük hadiselerle dolu vaqlaları pek eyi, ince analiz ederek, her bir mes'eleyi layıq olduğu diqqat ile çezecek ve ileride yol kösterecekdir.

Yalnız siyezd ve onun kün tertibinde turan mes'elelernin, ehemmiyetlerine köre, bütün şura ve diger xadimlerin, işçi sınıfının, ırğat, fuqare ve orta hallı vekillerinin fa'al suretde iştirakleri, ameliy yardımları kerekdir. Siyezdde bu kitlelerin konkret yardımğa kelmeleri mes'elesinin muvaffaqiyetle neticeleneceğine esas ve baş delillerindendir. 6-ncı syezd gendi boynuna tüşke siyasiy ve tarixi vazıfeyi yerine ketireceğine evvelden emin olmaq kerekdir ve biz eminiz de.

Kubayef

## QIRIM'DA ANTİSEMİTİZM<sup>260</sup>

Son vaxıtlarda gazetalarımızın sahifelerinde (“Qızıl Qırım”nın yanvar-mart no bakınız) antisemitizm vaq’aları haqqında sıq sıq yazılan parçalara ve hatta meqalelere rast keline. Bu parçalar antisemitizmin başını köterdigini köstereler. Antisemitizm vaq’aları çeşit türlü formalar ve şekillerde körüle, bir yerde “şaqa yolile” yehudige “jid” namını vereler; ikinci bir yerde “şaqa ile” anekdot söyleyler; üçüncü bir yerde ise, yehudige açıq açığa düşmancasına muamele köstereler. Bizde bu “tesadifler” bizim şura cematçılığımızın muxtelif tabaqaları arasına da burun soqmaya başladılar. Mesela mekteb. Bu mektebde 400 qadar bala oquy, bunlar arasında 5 dane de yehudi talebesi var. Daha çoq ediler, lakin onlar mektebni bıraqdılar Aceba bu talebelere nasıl muamele kösterile? Onları sarub alğan quruluş nasıl? Muamele açıq açığa “xasis” bir şekilde olmasa da, ona yaqın tura. Onların “ansızdan” döğeler, onların adresine “osal maqsadde degil kibi”, “Ah bu jidler meni bezdirdiler”, “Bizim yehudiciklerimiz sasıylar” ve saire sözler fırlatalar.

Aceba bu bir anlaşılmamazlıq mı, yaxud açıq açığa xorlav mı? Bu antisemitizm alameti mi yoqsa onı kerçekten kösterek bir cihet mi? Antisemitizm, bilavasita i’malatxanelerde fabrikada, zavodda bulunan işçiler kütlesi arasına da soqulmağa başlay: bir yerde “çaltayaq qoyqanlar”, diger bir yerde “suv tekkenler”, Antisemitizm sadaları Qızıl ordu arasında da eşitile.

Şimdiki zamanda orduda yehudilerin de xizmet itdikleri belli olmayan bir şey degildir. Onlardan bir taqımı komandan ve siyasiy xadim vazifesini köreler. Aynı suretde şu da ma’lumdur ki Qızıl orduda antisemitizm hiç derecesinde yoq edi. Lakin şimdi Qızıl ordu safları arasında da kire başladı. Ordu qıt’alarında ve müesseselerinde siyasiy işlere rehberlik iden arqadaşlardan biri şöyle dey:

“Askeriy qıt’alardan birinde yehudiy qızıl askerlerden birisi üzerinde cirencik bir xorlıq vaq’ası olub keçdi. At ile hiçbir zaman iş körmegen bu askerni, at baquv ve qullanuv işine alışiq qızıl askerin bile haqqında kelemeydi en osal bir atı, maxsus onun qolına vereler. Bu qızıl askerlerin bom boşına keçken oğraşuvlarını körüb kenardan baqqanlar saqıldan külüşeler ve ona qarşı en çirkin sözler söğüşler fırlatalar.

---

<sup>260</sup> Şarqlı, “Qırımında Antisemitizm”, *İleri*, V/40 (Aprel, 1929), s. 4-5.

Teessüfile söylemek kerekki antisemitizm vaq'aları partiyalar ve komsomollar arasında da körüle. Mesela, bu yuqarıda tasvir etüb keçdigimiz vaq'alar mücebi bir, iki partiyalı pariya saflarından da çıxarıldılar. Antisemitizm sebeblerini siyasiy cihedden anlamayuv kibi (her ne qadar yehudilere düşmanlıq münasebetinin sebeblerini anlav için yürekden istek olsa da) hallarğa da rast keline. Kalinin arqadaşqa mektüb yazaraq, ne için köylülerin yehudilere, xususa Qırırmda topraqqa yerleşken yehudilerge düşman közile baqdıqları haqqında izahat isteyerek o... adlı komsomolın mektübini xatırlayıq. Aceba bizde Qırırmda bu antisemitizmi doğuran sebep ne? Söyledikleri kibi, “sobadan başlab oynamaq” kerek. Zamanımızda qırğınlar (pağromlar) şeklinde degil de (onın kibi vaq'alarda olub keçdi. Mesela: Dağıstanın merkez şeheri Maxac-Qala'da oldığı kibi), belki haqirli sözler söylemek, mezah altına almak ve “dostlarca” qavğalaşmak kibi şekillerde körülmekte olan antisemitizm pek eski zamanlardan qalma son derece deren tamırlarğa malikdir. Antisemitizm inqılabdan evvelki devlet quruluşu ve idealogiyasının bütün sisteminden doğa ve meydan ala edi. Burjuaziya devlet maşinasının proletariyat yıqdı, dağıtdı. Lakin eski qara yüzli idealogiyanın tamırları henüz tamamilde “yulqılmadı”. Bu idealogiya köylerde kulak qısmının, burjuaziya intelegentsiyasının, çeşit boyadaki papasların molların ve sektantların miyerlerinde hala yaşay. Köyde ve şehirde sınıfıy küreşin keskinleşmesi ve kapitalist elementlerine qarşı olan hücumın ziyadeleşmesi, sebebinden bizim sınıfıy düşmanımız da öz fa'aliyetini ardırmaqda bununle beraber antisemitizm de başını kötermekte.

Antisemitler kendi propağandalarını en ziyade işçi ve köylülerin keride qalğan tabaqaları arasında cayrata ve bunun için mümkün olan her türlü behanelerden faydalanalar. Bir de onlar tatar milleti arasında da “iş” yürüteler. Bir qaç senelerden beri Qırırmda boş topraqlara yehudilerin keçirilmekte oldığı her keske bellidir. Aynı suretde bu yehudilerin ne için Sibiryarğa ve daha başqa yerlerge degil de” Qırırırğa kecürildikleri de her keske belli inqılaba qadar “temelleşüv çizgisile” sıqışdırılğan emekdar yehudiler tamamilde dinilecek derecede fuqarelikke ve inqirazğa mahküm ediler. İnqılab bu çizgini dağıtdı ve Ukrainada, Belorusyada yaşağan yehudiler sabancılıqla oğraşmaq için savet hukümetinin yardımını bir serbest topraqlara doğru aqdılar.

Antisemitler – ne için başqa milletleri degilde, yalnız yehidleri topraqqa yerleşdirüv için komitet teşkik etdiler diye fitne saçaraq bu işke şuralar hukümetinin açığı

açığa “yehudi” siyaseti diye yürüt baqalar. Bunun kibi yalan tamırından kesilüb atılmalıdır. Şuralar hükümeti hiçbir türlü “yehudi” siyaseti yürütmey, Yehudilerin keçirilmesi ise, şimdilik bütün yehudi emekdarlarını istihsalda qullanmaq mümkün olmadığından ileri kele. Şuralar hukumeti bu komite meydana ketirdi, çünkü diger milletler şuralar toprağında kendilerinin, muxtariyetli cumhuriyetlerine, ölkelerine ve hukumetlerine malikler. Yehudilerde ise bunların hiç birisi yoq.

Yehudilerin Sibiryğa keçürilmeyub Qırımğa keçürilmelerine kelince, şuralar hukumeti her zaman milletlerin milliy turmuş ve diger xususiyetlerini nazar i’tibarğa ala. Bu atsimetin çıqışlar aks inqılabcılıqdır. Onlar bütün milletlerin emekdarlarının arasına düşmanlıq tüşürmek, böylelikle savet hukumetine ve inqılabqa qarşı kiteler. Savet hukumeti her milletin emekdarlarına öz qucağını açmaqda ve her milletin burjuaziyasına qarşı da qat’ıy cevap verilmekde ve ileride de verilecekdir.

Savet hukumeti Yehudilerge Qırımda bütün topraqlar ve en güzel yerler verdildi deyler. Bu da antisemitizm körünüşlerinden biridir. Antisemitlerin ne qadar uzaq kitdiklerini köstemek için bir fakt olsa da yetişir belleyim. Bir zamanlar bu Qırım toraqlarını tedqiq itmek için yollanılgan aqranomlar şöyle yazalar: “Hiçbir yerde keregi qadar ve güzel suv beklemek mümkün degil. Bütün uçastqalarda yalnız 20 sajinden daha derenlikde şaxta quyuları qazmaq mümkün”. Yehudilerge verilgen topraqların miqdarına kelince, onlarğa hiçbir zaman hiç kimse tarafından qullanılmağan topraqlar verildi ve bu topraqlar daha pek çoq seneler hiç kimse tarafında qullanılmaz edi: Hem de onlara mecmu’ı 2 ½ prasant topraq verildi (1927 senesi Kallinin arqadaşın beyanatı).

Aceba antisemitizmi kimler cayratalar? Köylerde bizge yabancı olğan kulak unsurlar, şeerde ise antisemit mizacını taşığan burjuaziya intelegantleri cayratalar. Antisemitler neden faydalanalar? Onlar vaz’iyyetin mürekkeb olmasından, kommunist partiyasının ve şuralar hukumetinin ögünde turğan küçlüklerden faydalanalar. Antisemitizmin inkişafına ne yardım ete bilir? Sınıfy hissın kötürleşmesi ba’zı yerlerde (i’malatxaneler, mektebler, ve köyler kibi) ictimaiy-siyasiy ve beynelmilel terbiyenin zaiflaması sebeb olabilir. Şimdi bizim teşkilatımız bütün partiya ve inqılabcı proletariyat ile birlikde aksi inqılabcı trostkizm, sağ taraf meyli ve ona teslimcilik üzerine top ateşi açdı. Bütün partiya teşkilatı, partiyanın ayırım a’zaları ve komsomollar, antisemitizm üzerinde bundan eksik olmağan derecede ateş açmağa borçlıdırlar.

Aksi inqilabiy antisemitizmge qarşı proletariyat ve emekdar köylü massası kerek cevabı verecekdir.

Mollaların, kulakların, burjuaziya intelegentsiyasının ve spekulantların zehirli antisemitizm çıxışlarına, böylelikle bütün milletler emekdarları arasında milliy düşmanlıq saçmaq istegen bu elementlere qarşı savet cema'atcılığı qat'ıy olaraq küreşni devam etdirir.

Şarqlı.

## NE İÇÜN ANLAŞILMAY<sup>261</sup>

Bundan bir qaç ay ögine *Yanı Dünya* gazetası sahifelerinde pek eski (ve aynı zamanda tazeligini bu güne qadar hiç de ğaib etmeyen) bir mes’ele üzerine qısqa bir münacaşa daha olub geçdi. Bu münacaşa “Harflarından qurdulduq, endi darisi tiline” serlevhası altında yazılmış bir parça münasebeti ile başladı.

Bu parçada gazeta ve jırnal sahifelerinde görülen bir çoq meqaleleri kitleviy oquyıcıların anlayamadıqlarından şikayet etile ve bunun sebebi olaraq, yazıcılarımız tarafından pek çoq arab ve acem sözlerinin kullanıldığı kösterile edi.

Buna qarşı yazanlardan “V.T.”nin (xulasa edilirse) “ecnebiz sözlerden qorqmamal ve yanı sözler uydurmaqdan saqınmalı” fikrinden ibaret edi. H. S. Ayvazof arqadaş ise “Anlamaymız; çünkü, cahilmiz, yazı yazanlar sizin derecenize enemezler, siz yükselmelisiniz!” dedi.

Burada en evvel şunu qayd etmek lazimdir: yoqarıdaki parçaya cevap vermek isteyen arqadaşlar, fikirimizce, mes’eleyi başqa dürlü anlamışlar. “V. T.” “istilah yaratmaq, Ayvazof ise, dili sadeleşdirmek mes’elesinden bahs ete. Halbuki, kerek yoqarıdaki parçadan ve kerek ara sıra gazeta sahifelerinde görülen xaberci mektublerinden anlaşıldığına göre asıl mes’ele bir çoq kart ve yaş yazıcılarımızı oquyıcılar kitlesini anlayıb olmadıdır. O halda “V. T.”nin cevabı burada yersiz, Ayvazofnıki ise bir taraflıdır.

Aceba, oquyıcılar ne içün güzel anlayamıylar? Qabahatlı kimdir; oquyıcı mı, yazıcı mı? Anlamayı güçleşdirmede ayrı sözlerin röli nedir? Bu maqalede biz bu suallerin cevablarını araşıraqmız.

Bu günki oquyıcı kitlesi dünkilerinden tamamı ile başqadır. Buna göre, onun yazıcılarımızın ögine qoydığı talabları da büyükdir. Bu günki oquycıların esas yadrosı köyin içtimaiy aqtifidir. Gazeta, jurnaldan o her günki ictimaiy fa’aliyeti içün kerekli olan ğıdayı alır. Bunsız o yaşayamaz. İşte, bundan dolayı bu günki oquyıcı yazıcılarımızın verdiği mahulı başda “anlaşıla, anlaşılmay” arşını ele elceyleyler. Ekinci taraftan, şimdiki oquyıcı balalığı ancak 4-5 senesini mekteb rahlesi arqasında gecirgendir. Evvelden olduğu gibi ömrünün 10-15 yılını tahsil ile geçiren oquyıcı köy ictimaiy aktifi arasında yoq, demek

---

<sup>261</sup> Y. H. Hasan, “Ne İçün Anlaşılmay”, *İleri*, V/40 (Aprel, 1929), s. 5-6.

mümkündür. Faqat şimdiki oquycılar evvelki oquycılar gibi hayatda seyirci ve passif olmağanlarından yaşavı duymaqda ve anlamaqda pek ileridedirler.

Bütün bunlara binaen diye bilirmiz, ki bu günki oquycının “anlaymız” diye şikayet etmesi tek onun “cahil” olmasından degil, aynı zamanda, fikirimizce, yazıcının oquycıya anlaşılaq gibi yazmağa çalışmamasından, yaxud yazub olmamasındandır. “Yazı yazanlar sizin seviyenize enemezler, siz yükseliniz” deyip sözi kesmek yazıcının öz vazifesini tanımaması demek olur. Çünkü, oquycı yükseltecek yene şu yazıcılardır. Aksi taqdirde, bu günki oquycılara el silkib yoqdan yüksek seviyeli oquycıların var olmasını beklemek icab eder.

Bizim bu sözlerimizden yoqarıda söylenilen parça sahibinni da’va etdigi gibi bütün qabahatı ecnebiy sözlere yüklemek istemedigimiz anlaşıla, zan etemiz.

Bizde ecnebiy sözler mes’alesi etrafında dürlü cereyan vardır. 1) dilimizde hiçbir dane ecnebiy söz qullanılmasın, 2) güzel ve tatlı bir eser meydana ketirmek arab-acem sözlerini qullanmadan mümkün degildir, 3) dil öz dairesinde qapalı qalmaz. O dilde söyleşenler medeniyet yükseldikçe yanı yanı sözlere muhtaç olurlar. İşte bu yanı sözlerin bir menbabda qomşu xalqların dilleridir.

Bu fikirden ilki ekisi hiç hayatiy degildir. Bununle beraber, ikinci cereyanın tarafdarları parmaq ile sayılacaq qadar az qalmış iseler de, birinci cereyanı doğru tanımaq isteyenler, bilxassa oquycı yaşlıq arasında epice vardır.

Uçüncü cereyanın diqqatı yüzde doqsan doquz ıstılah mes’elesine cevrilgendir. Zaten, her bir dilde ecnebiy söz mes’alesi (doğru qoyulduğu zaman) %99 ıstılah mes’alesidir. Faqat, umumyetle ıstılah mes’elesinden bahs etmek bu maqalenin mevzuından tışdır. Bunun için, bu mes’eleyi tek “anlaşıla anlaşılmay” noqtai nazarından teşkerecekmiz.

İnsanlar medeniyet yolında ileriledikce onlarda yanı yanı fikirler, mefhumlar, duygular doğar. Bu yanı fikirleri, duyguları ifade etmek için yanı sözlere ihtiyac baş gösterir. Bu ihtiyacı bitirmenin yolları pek çoqdır: 1) evvelden olğan sözlardan faydalanub yanı söz yapmak 2) qardaş dillerden almaq, 3) bir sözni yanı ma’nada qullanmaya başlamaq, 4) udulğan eski bir sözni yanıdan ve yanı bir ma’nada qullanmaq, 5) tek bir rayonda qullanılan bir sözi yazı diline girdirmek, 6) qomşu dillerden almaq...

Dile ıstılah olaraq giren sözlər ekserya yalnız belli bir sahada çalışan adamlar

tarafından qullanılırlar. Binaenaleyh, bir sahada pek çoq ma'lumatı olan bir adamın diğər bir sahada qullanılğan en adiy bir sözi keregi kibi açıq anlamasa, buna taaccüb edilmez. Mesela: her yerde bol bol eşidilen “proletar”, “inqılab”, “sosiyalizm”, “hukumet”, ve ilx... gibi sözlerin ne anlatdıqlarını açıq ve at'ıy olaraq anlamaq içün ictimaiyyatdan epice ma'lumat sahibi olmaq icab ete.

Ayrı sözlerde böyle oldığı gibi terkipler ve cümlelerde de beyledir. Bir cümleyi teşkil eden sözleri ayrı ayrı aldıqda anlar gibi olsa da, bütün cüleyi hiç anlayamaz. Mesela: “şuur turmuşu degil, turmuş şuurı ta'yin eder” cümlesinde oldığı gibi.

Lakin bu sözlerden “tanış olmadığınız bir mes'ele xususında hiç oqumayınız, hepsi bir anlayamazsınız” neticesi çıxarılmasın. Bizim buraya qadar ayrı sözler haqqında söylediklerimiz oquyıcılardan ziyade yazıcılarımıza aiddir. Bizim yazıcılar (iş ve hareketlerine baqarsaq) oquyıcıyı yalnız mevzu' saylarken xatırlaylar. Mevzu'ın ifadesine geldikde oquyıcı büsbütün unutulur. Kenardan baqıldığı zaman her bir yazıcının özinin derecesindeki oquyıcılara xıtab etken gibi qalem qullandığı pek açıq olaraq göze arpa. Yazıcılarımızın bu tarzda hareket etmeleri, şübhesiz doğru degildir. Aynı bir mevzu' üzerine oquyıcıların seviyeleri gözde tutulub bir çoq tarzlarda yazmaq mümkün ve lazım oldığını her bir yazıcı bilmeli; her kerresinde kimler içün yazıldığını hiçbir daqiqa xatırından ıqarmamalı. Dünyada bütün oquyıcılar içün bir derece güzel anlaşılan eser yazılamadığı gibi, her bir yazıyı qolayca oquyub anlayan oquyıcı yoqdır. Bundan da yazılarını oqutdırmaq isteyen her bir yazıcı özinin oquyıcıları ile yaqından tanış olmalı ve onda husula gelen tekamülü daima ta'qıyb etib durmalı, degen netice çıqar ki, bu bizim yazıcılarımızda yoqdır.

Buraya qadar söylediklerimizi xulasa edersek şu çıqar: dilimize giren ve bundan sonra da girecek yanı sözler, yazıcılarımız oquyıcıların seviyelerine göre hareket etdikleri taqdirde, bizim medeniy yapıcılığımızda quvvetli silah vazifesini görür ve yavaş yavaş dilimizin söz xazinesine girib yerleşirler.

Y. H. Hasan

## ŞARQ XALQLARI KUSTAR VE SANAYI' TEXNİKUMI<sup>262</sup>

### (Studentlerin yaşayışb tüzeltüv 2 haftalıq münasebetile)

1917 senesi qurultay zamanında tatar hünər sanayı' neticesini kötermək maqasadı ile Baxçasarayda “Tatar Hünər Sanayı'ı Nefise Mektebi” sonradan texnikum adı ile açılğan edi. Qurultaycılar bu mektebin açılması ile gendi “milliy varlıqlarını, milliy istek ve ğayelerini” yaşata bilmək içün bu mektebin “güzəl bir ocaq” rölını oynayacağına da'ir gendi düşünce ve xayallarını, öz organları olan *Millet* gazetasında uzun uzadıya yazğan ve bu xususda “tatar milletine?” maxsus olaraq muracaatlarda bulunğan ve bu mektebni gendi ışanlı milleteci ocaları qolına teslim etken ediler.

Böyle bir istek üzerine qurulğan mekteb, 1920 senesi Qırım son def'a olaraq şuralaşqan sonra da uzun vaqıt eski idarecileri, eski “milletperver” ocaları qolında qaldı. Sabıq Mearif Komisarlığının rehberciliği, çoq vaqıtlar mekteb idaresinden hesab soramaması ve onı etrafıca teftiş etmemesi, mekteb üzerine 25-26 senelerine qadar fırqa rehberliginin za'ifliğı üzerindne mekteb öz meylinden çoq uzaq turdı. Keçen 2 sene zarfında bu mektebi bitirüb, Moskva'da aliy ressamcılıq mekteblerine kirgen 4 studentden başqa san'at sahibi bir kimse yetişdirüb olmadı.

Bu mektebde 1923 senesine qadar, hem yanğan cami xatibi, hem de texnikumın cografıya ocası olaraq namlı molla ve milleteci Seyd Celil Şem'i ocalıq yaptı. Vazifesine suvuq baqub 1-nci sınıf içün hazırlağan desini o günü her sınıfta yırlağan ana dili ocası Şeyih Vehbi, talebelerin qıymetli oquv sa'atlarını külünçli, eglenceli latifeler söylemekle ötkerdi. Mektebnin byurokrat müdiri talebelerin ictimaiy ve siyasiy ömürge atılmağa başlağanlarını körüb, siz benim qarşumda mekteb derslerinizle mesülsiniz, sizin komsomol işleriniz mekteb tışında yapacaq işinizdir kibi sözlerle qarşulay, qarşu tura edi. Neticede ise bir tarafdı evvelden özi istegine uyğun meyilli mekteb qıdırıb taqmaqın çaresini tapalmağanlar, diger tarafdı müdirin rejimi ile uzlaşub olmağan talebeler mektebni taşlab, kitmege mecbur ola ediler.

### Texnikum BCHX İdaresinde

1926-27 oquv senesi Qırım Mearif Komisarlığından BCHX idaresine keçen texnikum: “Küst. Prom. Texnikum Narodov Vostoka” adını aldı yeni şorbacı yalınız hesab

---

<sup>262</sup> V. Qutub-zade, “Şarq Xalqları Kustar ve Sanayı Texnikumı”, *İleri*, V/40 (Aprel, 1929), s. 16-17.

sorumaq ile qanaatlanmayub mekteb idaresinin arab saçı kibi qarışub qalğan işlerini teftiş etüb, bir taqım xazaystvalıqları, yersiz masraf ve qalabalıqları meydangä çıqardı, iş ta aliy mahkemelerge qadar uzandı, lazim kelenler vazifelerinden çıkarıldı.

Bügün texnikum şarq xazqları arasında ziyade kenişlegen kustar işlerine instrukturlar yetiştirmekle meşğul.

Onda oquğan 94 student 23 türlü azlıqnı teşkil etken Şarqnın küçük millet yaşlığına mensübdür. Qırımda milliy cubarlığı ile yekane olan bu texnikum studentleri arasında milliy düşmanlıq hiç seçilmey. Her ne qadar mektebin sabıq mileltçi ocaları tarafından uydırılıb onların qafadarları tarafından yırlanğan “Ah mal degende bir texnikumımız var edi, onun başına başqaları müdir olub keçkenden sonra, onı öz adamları ile toldırdılar bizimkiler çetde süzildi qaldı” kibi sözlerni Baxçasaray qahvelerinde ve saire yerlerde işitmek münakün olsa mekteb içinde buna qapılğanlarqa rastkelinmey onlar bununle küreşeler.

Texnikum fırqa ve komsomol yeçeykaları texnikumnın her işile sıqı bağlanğan. 94 talebenin 68 danesi komsomol a’zasıdır ocalarle beraber 11 fırqalı var.

Texnikumda kustarlıq ve kooperatsiya haqqında naziy bilgiler keçirilgeni kibi, ameliy olaraq iş öğrenmek içün bir qaç masterkoyı vardır. 29 dane toquma tezgahı olan toquma masterkoyında studentlerin toquğan en ince bezlerinden başlab, urbalıq çeşit türlü arşın malı ve yüzbezlerni seyr etmek çoq meraqlıdır. Bu masterkoynın işine bağlı olub onun bir ayrı tsexi hızmetini körgeñ “boyama ve örnek basma” masterskoyı var, k, bunda ilk senesi boya yapmak içün kimya terkiplerini öğrenge, ikinci senesi artıq qıymetli bezleri ve saireni boyamağa onlarğa çeşit örnekler urmağa başlaylar. En aliy cins ipekler üstüne bunda el ile örnek ve resimler yasaylar, ki bu kibi işler yastıq üstü ve saire içün hazırlana. İş usulları tamamile adiy kustar usullarıdır ki bundan da maqsad zaten kustar işlerini öğrenmekdir. Lakin bunun ile beraber toqumacılıq masterkoyının mexaniçeskiy boliginde texnikumnın gendi elektrik stansiyasile işlegen demir tezkahı ile de çalışmağa öğreneler.

Naqış masterkoyında çalışanların ekseriyetini qızlar teşkil eteler. Kelmek ve anterlerin yen ve yaqalarına işlegen ve gendileri tarafından tüşünülüb yapılğan örnek ve nağış incelikleri son derece güzeldir.

Texnikumda harbiy iş ders programı ile kitle. Harbiy iş quruluşu bizim çoq mekteblerimizden ileridir ayrıca harbiy oda, var harbiy edebiyat, ve ta’lim içün lazim olan

eşyalar çox.

Bir gün qızlar için, ikinci günü erler için sport ola. 30 adamlıq yengil athılar ... rehberligi altında muvaffaqiyetli işlerde buluna. Bir takım gönüllü cemiyetlerin işi zararsız körinse de studentler “yeni elifba” işine az ehemmiyet gergenler. Hala klub dıvarları, eski yazı ile yazılğan lozuqlarla yaraşdırılıb tura.

Texnikumnın köyde şef işleri maxtanılacaq kibi degil. Bunı onların şefligi altında bulunan köylülerin özleri de aytalar. Şeherde ise kustarlar arasında çalışalar. Hem kustarlar arasında, hem de mahallede cehaletni yoğaltuv ile çalışan likbezlerde oqutalar.

Orta hesab ile artıq stependiya 2 ruble. Buna studentler memnuniyetle razı olmağa hazırlar.

Eger pansionın bir kilometrodan uzaq, bozuq; çamurlı yollı, qaranlıq olğanını aytmayub keçsek, yataq odaları savlıq için güzel, yarıq ve qurudır.

Klub için ayrı bina yoqlığı klub işlerinin aqşamasına sebep olqan. Klub bir küçük odadan ibaretdir. Texnikum idaresi bütün bu zorbalıqların ögünü almak için olsa kerek, ki artıq bu oquv senesi sonunda texnikumnı Kefe şehrine köçürmege qerar bergen.

Umumiyetle aytqanda, texnikum gendi meyiline uyqun xadimler yetidire bilecek bir şara’it doğırdı.

Güzel bir san’at ocağı şeklini aldı.

V. Qutub-zade

## MEDENİY İNQILAB ve QURBAN<sup>263</sup>

Bu günde medeniy inqılab devrinde bulunamız. Medeniy inqılab ise emekdarlar yaşayışında denişiklikler ve daha doğrusı insan materiyalına denişdirüv dimekten ibaretdir. Bu mes'ele Marks ve Lenin tarafından da ortaya sürülmüşdi. Marks gendisinin bir sözinde “Feylesoflar dünyayı anladılar, faqat mesele onı denişdirüvdedir” diy edi.

Şubhesiz bu gün ciddi vazıfeyi hall etmek için daha doğrusı onı amelge keçirmek için talab ve arzularımızı ortağa sürgende ögümüzge bir çoq cephelerde küreşler alub varmaqda icab etecektir. Küreşeceklerimizden biri de din, dincilik ve diniy adetlerdir. Qartların eki teke başı bir qazanğa sığmaz degen darb mes'elinday.

Zira “fen bir adım ileri kitse, din iki adım artqa qayta”. Bundan tolayi ateş ve suv bir birile anlaşı almadıqları kibi din ile fen-kultura da bir birleriyle birleşamaz, anlaşub olamazlar, bundan ötri birlikde yaşab da olamazlar.

Bu xususda XVIII-nci asır feylesoflarından Gulbax gendinin bir sözinde: “Eger tabi'at qanunları ile tanış olmamazlıq alla xususındaki fikri doğırqan olsa, tabiyat qanunları ile tanışuv o fikrni öldirecekdir” diy edi. Bu bize şunu anlataki egerde cahillik ve sefalet din ve diniy adetleri doğırmış ise, fen e kulturenin bizdeki ösümi onu ortadan qaldırub atacaqdır.

Kapitalizmin mirası cahillik, din, xurafat kibi bir çoq hallar eski çar idaresinden asabalıq qalğan edi. Proletariyat diktaturası meydana kelgen her yerde bu hallar şubhesiz olacaqdır. Bundan tolayi Kommunist İternatsionalının VI-ncı kongresi qabul etdiği programmada proletariyat diktaturası olğan her yer için de medeniy inqılabın kerekligi qayd etildi.

Bizim her bir adımımız, her hareketimiz, medeniy inqılab cebhesindeki her muvaffaqiyetimiz en ufağından ta en yükseğine qadar sınıfıy tüşde marksizm ve materyalizm ile suvarılğan bulunmalıdır. Medeniy inqılabın, proletariyat için ehemmiyeti de zaten buradadır.

İşte bugün de Qırım cumhuriyetinde de medeniy inqılabı amelge keçirirken müsülman dininin özi kibi eski ve qart adetlerinden olğan qurbannı da teşkermeyen, onun zuhurı sebeblerini açıq olaraq ortağa qoyub ona qarşı da küreş açmadan keçmek cayız

---

<sup>263</sup> Çavtöbeli, “Medeniy İnqılab ve Qurban”, *İleri*, VI/41 (Aprel, 1929), s. 1-3.

olamaz.

Faqat birden müsülman dinindeki qurbanğa keçmeden evvel aslında qurbanın zuhuru ve sayiresi üzerinde de biraz toqtalmaq icab eder.

### **Qurbannın Zuhuru Xususında**

Müsülman ülemaları, molları, efendileri: “Qurban çaluv işi İbrahim aliyhssalam qalğan, ona tanrı teala gendi evladı İsmaili qurban etmesini emr etken, faqat qurban edeceği zaman İsmayilni pıçaq kesmegen. Şu vaqtda kökden alla tarafından İsmail’in qurban edilmesi yerine bir qoçqar endirilgen, şunu qurban etken” diyler. Qurbannın esasını bunda köstereler. Şubhesiz mes’eleni böyle tüşünöv tamamen yanlıştır. Mes’elenin iç yüzi ise aşağıda söyleycegimiz gibidir.

İnsan ibtidai devrinde ğayet biyçare edi. Bu devrde ya’niy texnikanın en aşağı bir zamanında yaşağa insanların dünyağa olan nazarları ve ma’lumatı da o derecede zif ve ibtidayi edi. Onlar insanların “canı”, “ruhi” var dep tüşüngen ve buna i’tiqad etkenler. O “can”, “ruh” deyən şeynide qandan ibaret deye bilgenler. Çünkü o devrdeki insanlar bir birlerini tabibi ölimden ziyade yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanıb öldirildiklerine rast kelmelerinden ve bu ölüm esnasında da mezkur adamnın yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanaraq qanı aqıdılması ve bu qan aqıdılması sebebinden o adamnın cansız qalamsı kibi hallar, onlarda “can”ın yalnız qandan ibaret olması fikrini qavileşdire bilgen.

Böylelikle ibtidaıy insanlar qan çıqması ile insandan can da çıq, can yalnız qandan ibaretdir deye tsavvur etkenler.

Bundan ma’da onlar can, ruh tenden ayrılması ile yene de tekrar öz başına yaşay dep bilgenler ve o ruhları da insanlar şekil ve sıfatında olaraq xayallanğanlar. Ye’niy ruh-asay, içe, qayğıra, şadlana sevine, küle, qadın qızlarla münasebetde buluna kibi xususiyetlernin onda varlığına iman etkenler.

Ruh elbette bu tarzda ta’bir ve tasavvur olınğan son ona aşamaq, içmek ve ğayrı ihtiyaçlarını te’min etmek vazıfesi hayatda bulunan tuğan ve aqrabaları üzerine yüklene deb bilgenler. Ekserya insanların qanlarının aqması neticesinde canlarının çıqdığını kören insalar, mezkür ruhnın oqrına qan aqıdılmasile o ruhnın şadlanacağını xayallanmadan keçamadılar.

Böylelikle insanlar arasında ilk qurban adeti meydana kelmiş sayıla edi.

Şubhesiz insanlar cemiyetinin türlü basamaqlarında onların yaşav şartlarına bağlı

olaraq qurbanlar da türlü şekillere kirgen. Ba'zan gendi qabile başları ba'zan tuğan-aqrabaları, ba'zan tanrıları adına qurbanlar boğazlana keldi. Aslında kerek insanların gendilerinin ölüleri, kerek tanrıları ile münasebetlerinde rışvetden ğayrı bir şey diye ta'biri caiz olmayan qurban çaluv işleri bütün milletlərin dinlərində olub her yernin şaraiti ve iqtisadiy vaz'iyetlərinə köre çeşid şək'illər alğandır.

### **İnsandan Qurban**

Din ictimaiy hayatqa bağılı olaraq türənir özine türlü şekiller qabul eter. Bundan sebeb diniy ibadet ve adetlərdə sadelikdən keçüb türlü çeşit reŋklərə kirerlər. İnsanların tanrıları ilə olğan münasebetləri mürekkebleşdi. İşte bu tarzda çeşit şəkil alğan ibadet ve adətləri, tanrılarle münasebetləri alub baruv için vastacı tarzda ruhanilər, kahinlər tabaqası da kelüb çıqa edi. Bunlar gendilərinə qol tutqan feodal, ticarət burjuasıyasının hakimlikləri sayesinde ibadet ve saire kib diniy adətləri gendi monpolya(imtiyaz)larına keçirə edilər. İşte bu tabaqalar dinləri daha derinləşdirüb çeşitliklər kirsətdilər. Zaten monapolyanı ruhanilər ve kahinlər elində saqlamaq için de beylə yapmadan olamazdı. İbadətlər cümlesindən olğan qurbanda mürekkebleşüb ona da avam xalq anlab olmayacaq tarzda duva, senə münacat ilaxirə kibi harakətlər qouldı. Beyləliklə türlü dinlərdə qurban da türlü şəkildə olub başladı. Xalqlar arasında diniy ta'assub geniş meydan aldıqça insanlar gendi evlad ve qardaşlarını bile qurban etməyə qadar vardılar.

Tarixçılar (muerrixlar) dünya üzerinde yaşağan bütün xalqlarda qurban adətini olğanını xəbər verməklə insandan da qurban kesüb adəti olğanını qayd etələr. Mısırlılar, Fenikelilər, Yunanilər, Romalılar, Yehudilər ve sairelər cümlesi də gendi adətlərinə tanrılarınin rahmet ve memnuniyətini qzanmaq, qadabından(acuvından) qurtulmaq fikrile gendi tuğan ve aqrabalarının qanlarını aqıtmaqdan bir türlü həz və ləzzət tapqanlar.

Dinlər tarixində binlərcə delillərinin bir qaçından misal əlsəq zənnimcə daha güzel olur.

-Evvelde İtaliya'da "Vakha" və "Arqadi" namında tanrılara verilən qurbanlar qızlardan bağışlanırdı. Onlar qurban edilecekleri vaxtda əllə eşqinə başqa güzel tarızda sopa və qamçılarle köteklenirdilər. Yəne də mezkür İtaliya'nın paytaxtı olğan Roma şəhərində "Yupiter" nam tanrıya hər gün bir adam qurban etmək adəti olğan.

-Babil padışahlarından biri səbək, aqşam 3-4 esirni qurban etməklə iftixat ete eken.

-Fenikelilerin “Muluh” namında tehleke tanrısı bronzadan yapılğan içi quvuş bir sanam edi. İbadet esnasında bu sanam ğayet şiddetli tarzda qızdırıla analar, babalar qurbanğa aid balalarını gendi ellerile mezkür tanrının (saman) avzına ketirüb braqır, ateş içinde yanğan zavallı balalarının, ğayet acınlıqlı seslerini ata ve analarına eşitdirmemek için davullar türlü barabanlar çala ekenler.

-Ğreyinland eskimosları gendi ellerinde hayvan olmadığı vaqıt gendi qızlarını qurban çalar, küçük qız evladlarını diri-diri topraqqa kömerdiler.

-Eski devrde Qıtaylar ibadetxaneler için can qoyğanda qaynamaqda olğan baqır ve yaxud çelil ma'denleri içerisine bir qızın diri bir halde tutub ketirerek braqmaq adeti olğan; bununla ğuya canın sesi nefis ve güzel işidile diye tasavvur etkenler.

-Eski Slavyanlar ibadetxaneleri yapıdırdıqda bosağalarına bir qızını diri bir halde kömer ekenler.

-Amerikanın Braziliya adlı ülkesinde yaşıyan qabileler her sene muayyen bir vaqtda bayram yapub yanı doğan balalarını boğub öldirib aşavnı, tanrığa qurban diye tanığanlar.

-Mısırdaki küneş allasına her kün 3 adam qurban etüv adeti olğan.

-Polinezya'da ibadetxane yapqanda temeline bir diri adam kömmek ve İrlandiya'da ise köy tanrısına yanı doğan balalarını qurban soymaq kibi hallar yaşığan.

-Amerikada yaşığan eski Meksikalılar 1449-ncı senesi “Vitsiliputsli” adlı cenk tanrısına 70 bin adam qurban etkenler. Bu seneki bayram onlar indinde en balaban bayram deb tanılğan.

Zaten İslam dinine qadar olğan arablarnın gendilerinde de yanı doğan qız evladlarını diri diri topraqqa kömmek kibi adetler qurban berüvden hesab etilgen.

İşte vaqtile insanlar cemiyetinin texnika ve medeniyetce geri ve ibtidaıy ve diniy taassubnın en şiddetli hukum sürgen bir devrlerinde qurban adeti sahasında böyle vaqiaları da tarixlarda köremiz. Qısqa neticemiz bura şundandır ki qurban yalnız İslam dinine aid olmayub türlü xalqlarnın dinlerinde çeşit şekillerde pek erte zamanlarda meydan alğan bir adet eken.

### **İslam Dininde Qurban**

Senede bir kerre kelen qurban bayramı İslam dinine de kökden enmedi ve Alla tarafından emr etilmedi. Zaten dinlerinin ve diniy adetlernin biri de Tanrı tarafından emr

etilmedi. Bunlar hepsi insanların ictimai'iy ve iqtisadiy yaşavı münasebetleri neticesinde meydana keldiler.

İslam dinindeki qurban adeti de yalnız Muhammed devrinde, yalnız İslam dini meydana kelməsilə zühur etməyüb, ta eski zamanlardan beri yaşab kelməkdə olan xalqların dinindən alınma bir adətdir. Zaten İslam üləma ve mollarının: “Qurban bize İbrahim atadan qalma bir adəttir” dedikləri də burada bir delil olmadan keçməz. İslam dinindəki qurban yəhudi dinindən alınma bir diniy adətdir. Aslında İslam dini gəndi əsasının 99 faizini yəhudi və xristiyan dinlərindən almışdır. Faqat burada şunu qayd etmək icab etər ki, İslam dinindəki qurban gəndisindən əvvəl olğan qurban şəkəllərinə və adətlərinə nisbətən böyük miqdarda tərəqqiy etkəndir.

Dimek İslam dinindəki qurbanda gəndisindən əvvəl olğan xalqların dinlərindən alınğan bir diniy adət əkən. Daha doğrusı yəhudi dinindən keçirilən bir müsafirdir.

Bu xusudə qurbannın özi də tuymadan bə'zı bir şeyləri aytmay turmay. Saffat surəsinin 102-nci ayətində: Felemma beləğa meahus sa'ye kale ya bünəyye innı era fil menamı enni ezbehuke fenzur maza tera kale ya ebetif'al ma tū'meru setecidūni in şəallahū mines sabırın – yaniy oğlu ösüb işkə yaray başlağan son o (İbrahim): “Oğlum rü'yamda seni qurban çaldığımı kördim. Sen söyle ki bu haqda ne tüşünesin. O (İsmail): “Ey babam sana ne emr etilgen olsa sen onı yerinə ketir. Sen benim tanrının emrine itaat etdigimi körürsən” denile. Bu ayet doğrudan doğru yəhudi dinindən alınğan bir hikayət bir əfsanə (mif) parçasıdır.

Din tarixləri, Quran və İncil və ǵayrıları cümlesi İbrahim peyǵamber degen rıvayət və hikayeyi ortağa sürgəndə onın at, sığır, dəvə, qoy gibi hayvan asrəvcılıqlə meşǵul olduğunu qayd edələr. Eger bunları da topla b bir yekün yaparsaq İbrahim peyǵamber xususunda söyləngən tarixnin hayvan asrəvcılıq devrinde bir patriarxal qəbilə başcısı haqqında, yürütülgen hikayə və əfsanədən ǵayrı bir yekun yapılab almay. Zaten İslam dinindəki xalqların İbrahim peyǵamber diye yürütdikləri şahs hayvan asrəvcılıq ilə kün keçirən patriarxal bir qəbilə yolbaşcısının mifəski (əfsanəvi) tipidir.

Bundan nəticə şundan ibarətdir ki, İslam dinindəki qurban bayramı künində qurban soymaq kibi adətlər cümlesi də vahşiy və ibtidai insanların adam soymaq, insan qurban etmək devrindən qalma bir adətdir. O devrdə gəndi kahin və ruhanilərlə qurban köskən vahşilər yerinə şimdi isə sarıqlı, saqallı cami'lərə kirüb ibadət və münacət ədən

son asrının mollaları ve qaranlıqda qalğan xalqlarıdır. Dimek birincisi ibtidai devr vahşisi ise ekincisi son asrının medenice vahşileridir.

İşte her sene müsülmanlarnın yüzler ve binlerce qurban keserek qurban bayramı diye adlandırdıqları adetnin münderecesi ve esası qısqadan bunlardan ibaretdir. Bu adetnin sene sayın iqtisadiy cihetden ne kibi zararlar ketirgeni ve nafiye yerde ne qadar baş hayvanın boğazlandığı her kese belli. Bundan sebeb artıq bu diniy zararlı adetke de gendi qat'ıy küreşlerimizi açalım.

Medeniy inqılab devrinde hayatnın her bucağında inqılablar yaratmaq maqsadı etrafında birleşirken, bu kibi diniy adetlernin her birine qarşı da küreş silahımız doğrılmalıdır.

Çavtöbeli

## YEHUDİY EMEKDARINI TOPRAQQA YERLEŞDİRÜV ve BİZİM VAZİYFEMİZ <sup>264</sup>

Qırında şura ve kooperatif aparatlarının püsürlenerek sınıfı yolu qıyışdırdıqları pek açıq olaraq Yehudi emekdarlarını boş topraqlarğa keçirüv işinde kendini kösterdi. Veli İbrahimof ve onun sisteması İbrahimfıclar Yehudi emekdarlarını boş topraqlarğa keçirüv siyasiy ve ciddi vazıyfesini, kendi küçük burjua, kulaq ideologiyası ile suvarub, kör şovinst yolınen tasviir etdi ve meydana urdılar ve onun etrafında ğayet ciyreniç zehirleyici teşviqat alub vardılar. İbrahimof sistemasının köylerdeki tayanıçları bağanaları kulaqlar, mollalar, şovimist milletciler ve diger aks unsurlar bu teşviqatı ileriletmek köylerde Yehudiy emekdarlarına qarşı efkar umumiye hazırlamaq işine “lebbeyk” diye yanaşdı ve aqibetde “milli düşmanlıq” urlıqlarını seçmek, dağıtmaq ve onnen proletar inqılabını esas şuarlarından biri, ayrı millet emekdarlarını birleşdiruv işine darbe urmaq işini alub vara keldiler.

Köylerde yat unsurlar tarafından alınub varılğan teşviqat, merkezde ayrı xadimler tutdıqlarına da şöylece şekle tekilen vaqıtları oldı. “Şimdi Qırım’da Yehudi emekdarlarını keçiruv işini meydana qoymaq pek büyük “tarixiy xata” dedirdi. Eger bu çıqışda anılan “tarixiy xatayı” onların ortaya sürdikleri “tarix”ları noqta’i nazarından analiz yapmaq icab iderse, biz onun tamırlarını... qurultayın idareci siyasiy fırqası “milliy fırqa” programması satırları arasına kömüldiği körüriz.

“Milli Fırqa” programması kendi ögine esas siyasiy maddelerden biri iderek Türkiye, Bulğarya’da bulunan Qırım muhacirlerini Qırım’ğa qaytarması qoymışdır. 1919 senesi Qırım Tatar parlamentosı reisi imzası ile Vilgelme verilgen ağılvuqnamede esas talabları arasında 6-ncı madde iderek “Türkiye ve Dobrica’da yaşayan Qırım muhacirlerini Qırım’ğa qaytarmaq haqqını ve onları maddi cihetden te’mın etmek meselesi aks etdirildi. Daha sonra 1921 senesi bitaraf Tatar konferansiyası namı altında yığılan, ceblerinde fırqa beletleri olğan şahslar tarafından idare etilgen, haqiqatda “milli fırqa” syezdinde Moskva ögüne qoydığı meseleleri arasında “Qırım’dan çar zulmu sayesinde ve beyazlar vaqtında qaçanları geri döndirmek ve onları te’mın etmek kerekligini kendi qararı ile te’kid itdi. En nihayet 1925 senesi Veli İbrahimof ve Deren

---

<sup>264</sup> J. Musannif, “Yehudiy Emekdarlarını Topraqqa Yerleşdiruv ve Bizim Vaziyfemiz”, *İleri*, VI/41 (Aprel, 1929), s. 5-7.

ayırılı, Qırım İcra Komitası ve Xalq Komisarları Şurası tarafından Merkezi hükümete verilgen arizada, Qırım'dan vaqtında çeşid sebeblerden qaçanların geri keçirilmesi ve onları topraq ile lazim kreditler ile te'min etmesi talabları qoyılub keldi ve yine bu mesele birinci Qırım şuralar syezdi qararları arasında da, şu unsurlarının tazyiqı ile aks etdirile bilindi.

İşte 1928 senesi ayrı xadimler ağzında dolanan “tarixiy xata olur” sözünün esas tamırı burada ve bütün Yehudi emekdarlarının keçuvlerine qarşı alınub varılğan teşviqatın tamarı da “Qırım Tatarındır” şuarından, budaqlarındandır. Halbu ise meselenin böyle qoyılışı kommunist fırqası ve şura hukümetinin esaslarına qarşıdır. Bu Oktabir inqlabının esas bağanalarından birini çonmaq onı yıqmağa çalışmaq demekdir. Bu fırqanın ve hukümetin alub vardığı esas yolğa, sinfiy yolğa aks, yalnız kör şovinst milletçiler yolıdır.

Tabi'iyki şura ve kooperati, aparatlarına, şuralar hakimiyetinin ilk künlerinde “bitaraf zıyalılar” bayrağı altında bıraqlan ve sağılan bu unsurlar, İbrahimovşçına sistemasına arqa tireyerek ve onı qorçalayaraq ellerinde olğan bütün imkanları ile Qırım'ın boş topraqlarını Yehudi emekdarlarını keçiruv işine mani ola keldiler. O, siyasiy bohranlar bile doğırmaq xulyalarına daldılar ve o sebebdən yehudi emekdarlarının topraqqa keçiruv işi normal bir süretde ketemedi.

Öyle de işin olsa, bu işin keçiriluvinde en büyük manialar, çanalatmaqlar nihayetinde muvaffaqiyet ile neticelenmedi. Fırqa ve hukümet bütün o ağırlıqları dağıtaraq esas siyasiy vazifenin keçirilüvini te'min etdi. Bu işde olğan ağırlıqlarının dereceleri raqamlar ile daha eyi ölçenilir.

Yehudi emekdarlarına Qırım'ın boş topraqlarından bölünen topraqlar ve keçirilgen ailelerin senelere bölünüşü gayet meraqlıdır.

1925 senesi birinci def'a 18,330 gektar topraq, ikinci def'a 9,002,95 gektar, 1926 senesi 37,284,67 gektar, 1927 senesi 55,291,95 gektar ve 1928 senesi de 12,134,32 gektar ve en nihayet Merkezi İcra komitesinni 13 avğust 1928 s. qararı mücibi 109,000 gektar verildigini köririz. Beylelikle 1925 senesinden 1928 senesine qadar 132,043,90 gektar toprağın verildigini ve son 109,000 de verilmek üzre bulunduğunu köririz.

Bu verilgen topraqların 100,000 gektarına artıq 4,767 Yehudi xazaystvasının bağlandıqları ve onlar arasından 3812 xazaystvanın keçüb kelerek, çeşid sebebler yüzinden geri dönen 945'ini de çıqardığımız halde biz bugün Qırım'ın bş topraqlarında

2612 xazaystvanın tamamen topraqlarını qavrayaraq yerleşdiklerini köririz ki, bu köçürülmek ile bağlananların yüzde elli dördünü teşkil eter. Bu ise normal sayılan hallardandır.

Bu sene beharde ise momzet elinde bugün de bulunan 32,000 gektar topraq da 750 xazaystva daha köçürülməsi planı tasdiq olunaraq, artıq 600 xazaystva kelmek üzredir. Böylelikle bu ağırlıqlar ve manialara baqmadan az bir vaqıt içinde Qırım'ın boş topraqlarında 3362 xazaystvanın keçme ve çalışmasına ameli olaraq şahidi olmuş bulunmaqdayız. Bu ise ğayet büyük siyasi bir faktordır. Milletler arası münasibetlerini qatıy reislere qoyacaq esas adımlardan biridir.

Bütün vesiqalar ve şahsen körüv ve qanunlar, toprağa yerleşen Yehudi emekdarlarının toprağa kerçekden de sarılaraq, onı umumiy yollar ile inkişafına ğayret etdiklerini tasdiq eter.

En evvela, Yehudi emekdarlarının toplı suretde köçüb yerleşmeleri, kollektif prinsipleri yaşatmağa ğayet yengil oldığını qayd ile onların sayısına toqtalmaq icab ider. Komzetin raqamları köy xazaystvasının birleşmesi işi de şu levhayı köstermekdedir.

Kommunalar 4 dane, arteller 4, birlikde topraq abramaq şirketleri 18 dane ve maşına şirketleri 20 dane. Bu raqamlar bize köy xazaystvasının ösüv yolında esas yolın bulunduğunu ve umumen köy xazaystvasının inkişaf yolu negize sanayılaştırıv şuarı qabul olunduğında ikinci raqamlar ile tasdiq ider.

3812 xazaystvağa 92 dane traktor bulunmaqdadır ki (1928 senesinin avğustı) bunlardan 53 danesi teşkilatlı köçenler ellerinde ve qalan 39 danesi de 2 dane teşkil olunğan traktor kalonnalarındadır. Bu traktorlar orta hesab ile ölcendigi zaman her 41 xazaystva başına bir traktor kelerek, her bir traktorğa da 614 gektar toprağını abramaq tuşmekdedir, tabiiy bu cihetden de ve kredit tarzında verilen canlı cansız kedik cihetinden de eyi te'min idilmesi xazaystvaları teşkilatlı süretde alub varmaq ve köy xasaystvasında, sanayılaştırıv negizinde, köllektifleştirıv esasları üzerinde xazaystvayı kötermek şarayıtını doğırmaqdır.

Belorusiya ve Ukrayna'nın Çet şehrinde ğayet ağır şaraitlerde yaşayan ve inqilabdan evvelki siyast yüzünden bütün milletlerden ziyade iqtisadiy ve siyasiy xorlanan, topraqsız malsız Yehudi emekdarlarının emekdar topraq hayatına avuşdırmaq ve lazimi şaraitleri doğırmaq cumlece borç vaziyfelerden biridir. İş sever ve tirnevukli

Yehudi emekdarlarının toprağa koçuv işinde oturaq yerlerle te'min meselesi közden keçirildikde, biz meselenin her eki tarafını köririz.

Oturaq evler ile te'min içün Agroceyınt ve közet tarafından bütün vaqıtda 1928 dane ev yapılmışdır ki, bütün bu yapılan evler keçenlerin yalnız %69 kendi saçaqları altına almaqdadır. Yapılan evleri yıllara böldikde 1925-26'da 484 ev, 1927'de 561 ev ve 1928'de 782 ev yapıldığı meydana çıqmaqdadır ki, tabiiy bu keyfiyet onların çabuklik ile toprağa yerleşmelerine mania olan hallardandır. Her halde bu işde esas kerekli tedbirler körülmede ve onun ogi alınmaq çarelerine kirişilmekdedir.

Bu yapılan evlar işinde toqtalması icab iden bir noqta olsa, bu son 1928 senesi yapıcılıq sezonında meydana ketirilen umumiy standart tip evciklerdir. Bunlar eki ev bir aşxanadan ibaret olub, yanında da kirametli axırı vardır. Bu 1928 senesi standartı bütün Qırım köçücileri içün kullanması layıq olan formalardandır. Bu evlerin umumiy fiyatları 800 ruble olaraq 600 rublesi kredit olaraq komzet, Agrocoynt tarafından verilmekte ve qalan eki yüz rublesini de lazim kelen işleri kendi emeginen yapmaqnen köçüci kendi boyına almaqdadır. Bu 1928 senesi tipi ile evleri yapılan Yehudi köylerine ayaq basarken, onların plan taktında bir sırada hepsi bir birine oqşağan dülber evcikler ve köylü xazaystvası içün son derece onaytlı olduğu körünüb turur.

Yehudi emekdarlarının çabuklik ve muvaffaqiyet ile yerleşmelerine esas manialardan biri de umumen Qırım'da xasta olan suv meselesidir. Meqalemizin başında kayd etdigimiz sebeblerden Yehudi emekdarlarına verilgen topraqların pek çoqısında suv yoq edi. Köyleri suv ile te'min etmek işine 380, 245 ruble para sarf idilerek 51 dane şaxda quyusu, 43 dane arteziyan quyuları paçinka ve yeniden qazılmışdır. Yalnız bu tedbirden son, şimdi Yehudi emekdarlarına verilen topraqlar bir derece suv ile qanaatlendirirlik te'min olundı saymaq mümkündür ve hala suv ile te'min olunamağan ayrı uçastkalar vardır. Mesela Cankoy rayonından verilen 20,21 ve 22-nci uçastkalarda suv meselesi ğayet ağır vaziyetdedir. Bu suvsız yerlerde Yehudi emekdarları son derece ağırlıqlar çeküb yaşamaqda ve xazaystvalarını koteruv tedbirlerini körmekte ve suvsızlıqqa dayanacaq kulturalar asramaq yollarını aramaqda ve oğraşmaqdadırlar.

Yehudiy emekdarlarına verilen topraqlar keyfiyetçe de şayan diqqatdır. Yukarıda kosterdigimiz umumiy 3,488 gektardan bağcalıq, bostanlıq yer olarak 105,037 hektar sürmege mümkün, 18,536 hektar otlaqlıq ve 6,548 gektarı da taşlı, tozlu, bataqlıq

yerlerdir. Tabiiy bu son kategoriya toprağa adam keçirulub de onun üzerine emek qayıp itmenin hiçbir semeresi, faydası çıqamazdı ve çıqamaz.

Bütün bunlar ve bunlar kibi siyasiy iqtisadi şimdiye qadar ola kelgen ağırlıqlar ve manialara baqmadan Qırım hukumeti bu oğırda yapılması lazim kelen tedbirleri yolına qoydı demege mümkündür.

Bizim içün ğayet mühim meselenin ikinci bir cihetinde biraz elimizden keldigine köre aydınlatmaq icab ete. Köyde qulaq ve şovinst milletci ve diger aks unsurlarının esas maqsadlarına qavuşmaq niyetile, teşviqatlarında işte köresizmi Yehudilerge hukumet parayı çoq vere. Onların yaşayışlarını cennet kibi yapa. Lakin dağ rayonlarından keçenlere yardım itmey, onlara elini uzatmay sözlerini qullanalar.

Halbu ise bu doğru degildir.

Yehudi emekdarlarını toprağa yerleşdiruv işinde Amerika zenginleri teşkilatı Agroçoynt bizim hukumet ile belli şartlar ile 15-17 fırqa dogovor imzalap Yehudi emekdarların xazaystvağa yerleşmelerine yardım ve esas para ondan çıqa. Mesela, Qırım'da Yehudi emekdarını toprağa yerleşdiruv işine verilen 6 milliyon paranın 4,409,000 Agroçoynt, 1,272,000 rublesi ozet ve yalınız 489,000 rublenin de komzet tarafından verilmesi bu cihetnin de üstünü açmaqdadır.

Umumen Qırım'da Yehudi emekdarlarını toprağa yerleşdiruv işinen, belli iş taqsimi ile bu üç teşkilat alub varmaqda, kendi işlerinde, xazaystvaların köteriluv ve agronomya yolları ile alınub varılmasında büyük yardımlar köstermekdedirler. Keçen xazaystvalar arasında komzet ozet ve Agroçoynt hesablarına 18 agronom ve 15 köy xazaystvası instrukturları çalışmaqdadırlar ki, böyle her bir 115 xazaystva başına bir agronom kelerek, onların köy xazaystvası inkişafında medeniy başlanğıçlar yaşatmalarına büyük faydaları toqunmaqdadır. Şunu da qayd etmeli ki, Yehudi emekdarları xazaystvalarını alub varuvda qart dede (fenniy esaslar ile alaqaşı olmağan) “tecibelerinden” ziyade fenniy kosterişler ile xazaystva alub varmaqqa çalışa ve agro normların kösterişlerini fenniy usulları toqtamadan xazaystvalarını belli ramkalarda “taqdir” ve “taliy” belasından qolaylıq ile qurtarmaq şaraitini doğırmaqdadır. Yehudi xazaytvaları suvsızlıq ve qurğaqlıq eserleri, fen yolları ile qarmalanub bulundığı ile haman xazaystvalarında bu şaraitlere dayanacaq kulturalar ile oğraşmaq işlerine başlay, bir derece bereketsizligin ogini almaq çarelerine kirişe başlaylar.

Emekdar Yehudi xazaystvaları keçuv, yerleşuv ve xazaytva alub varuv işlerinde pek büyük zayıdleri olduğu kibi, bu iş ile oğraşan teşkilatların ameliy işlerinde tabiy, her işde olduğu kibi xatırı sayılır nuqsanlar da çoxdır.

En esaslılardan birini Merkezi İcra Komitesi'nin 1928 senesi yanvar 28'de qararı qayd etmektedir. Mezkür qararda, Yehudi emekdarlarını toprağa yerleşdiren komite ile Qırım Topraq işleri Xalq Komisarlığı arasındaki munasibetin keregi kibi nizama çekilmemesi, Yehudi emekdarlarını toprağa yerleşdiruv işinde, topraq bölüv, saçım işlerinin umumiy, qatıy plan ile alınub varılmasına ve onları kerek, topraq komisarlığı tarafından ve kerekse diger teşkilatlar tarafından lazimi sürette teşkilati qavralub alınamamaq kuçliklerini doğırmadadır.

1929 senesinin 6 martında Qırım Merkeziy İcra Komitesi Yehudi emekdarının topraqqa koçiruv işi haqqında dinlediği dakladında yuqarıda dedigimiz zayıdleri qayd itdikten son, bu işe olan nuqsanları kösterdi ve onların ogleri alınmaq xususında bir takım ameli konkret tedbirler çızdı. Nuqsanlar arasında Merkeziy İcra Komitesi qararında qayd lınğandan başqa kerek topraq işlerinin ve kerekse maddiy te'minat işlerindeki planların merkezde yasalub, yerli teşkiletlerden bağı zayıf olmasını, keçen xazaystvalardan %31 oturulacaq mekan ile te'min olunmadığı, köy xazaystvası kediklerinin coqsı açıq havada tutılması, Yehudi emekdarları arasında alınub varılan kollektivizatsiya işinin umumiy Qırım planı ile bağlanması ve ilaxri meselelerin tüblerini çizdi. Aynı zamanda Topraq İşleri Xalq Komisarlığı tarafından komzetnin işlerine gerekli rehberlik verilmediğini qayd etdi.

Ve ileride bütün işlerin hazırlengen ve yerli muessiselerne sıqıy bağı plan ile alınub varılmasını ve Yehudi emekdarları xazaystvalarına verilen kreditlerin kooperatsiya sisteminden verilmesi, kollektifleşdiruv işinin artdırılmasını ve yapıcılıq tempinin, quvvetleştirilmesini köçenlerin içtimaiy terkiyce seçilmesini ve ilaxri teklif etdi.

Tabi'iy konkret sürette verilen bu yol kosterişlerin Yehudi emekdarının topraqqa yerleşuv işinde pek büyük roli olacaqdır.

Bunlar ve bir sırada qabul olınan diger tedbirler Yehudi meselesine olan nazarda Qırım'da lazimi şaraitleri doğırılaraq bu oğurda Veli İbrahimofşçına tesirinin tamurı qurutıla başladığını kösterir delillerdir. April ayının başında Qırım Merkeziy İcra Komitesi riyaseti qabul etdiği qararında xususiy Yehudi köy şuralarının sayısını artdırmaq

işine kırıxerek olce olan beş köy şurasına, yeniden 9 köy şurası daha teşkil etüb qoşmaqñı tasdiq etdi. Böylelikle Qırım'da, 14 milliy Yehudi köy şurası olub, Yehudi emekdarlarını hukümet apparatlarına yaqınlaşdıruv işi de te'min idilmiş bulunacaq.

Yehudi emekdarları meselesine qulaq, şovnist, kör milletçiler diger aks unsurlar teşviqatı mahsulı olaraq, köylerde eki bir rast keline Yehudi sevmemezlik duyğılarını dağıtmaq işine yalnız hukümet tedbirleri yeterlik degildir. Bu işde mutlaqa kenis işçi sınıfının, ırğad, fuqare ve orta hallı köylü kitlelerinin yaqın iştirakleri ve fa'al yardımları daha andamında yaşağan Yehudi emekdarlarına ayrı nazarı tamırından çulqub atmağa en birinci kefilerden olacaqdır.

Bügün emekdar efkar umumiyesi ögüne, kendisinin kureşmek kerek Antisemitizm işi Oktabirnin, esas şuarlarına zararlı bir xastalıq olaraq, bütün quvvetimizle kureşmek ve keniş emekdar kitlelerine onun kimin teşviqatı oldığını ve onların nereye vardığını anlatmamız kerekdir.

Yehudi emekdarlarına qarşı olğan haqsız munasibet ve nazarı ortadan qaldırmaq işini her fırqa Komsomol yaceykası boynına borc idindigi kibi bütün fuqara grupları, orta hallılar, diger teşkilatlar, siyasit ve medeniy xadimlerde daima közde tutmalı. Proletaryat diktaturası esaslarına tamamı ile aks olğan milletçilik fikirlerini, milliyet boğızlığı doğırmaq imkanlarını tamırında sökerek, onun başlanğıcında qızğın demir ile yaqmalı, ğayıb etmelidir. Bunı körmek, anlatmaq cumlemiz böynında en büyük vaziyfelerdendir. Tabiiy biz bunı da boynımıza alaraq, túbünden, şeref ile çıqarmız ve çıqmalımız.

Y. Musanif.

## QIRIM TATARCASININ İMLA QA'İDELERİ YAXUD YANI ELFBA İLE ESKİ ARAB İMLASI<sup>265</sup>

Yani neşr olunan “Qırım Tatarcasının İmla Qa'ideleri” kitabının ba'zı qusurlarını oquyıcı ve ocalara köstermek faydasız olmaz maqsadile bu maqaleni yazamız.

**1-Yanı İstilahlar:** (ovt, müvce “5” sozuqlar, tutuqlar “6”, yalğavlar “10”, yangıravuşlar “11”, tekler “5”) ilx.

**2- Kitabın Dili:** (tamır “12”, damar “16”, sa'it, samit sözleri sozuq, tutuq diye yanı istilahlara çevirildiği halde bir çoq yerde sa'it, samit “10, 11”, bazı yerlerde ise sozuq, tutuq “7,8” yazıldılar.

Sa'itler ahenk qanunı “10”, sağırılıq qardaşlığı qanunı “11”, tanlay qardaşlığı qanunı “10”.

**Bir teginin ma'nası çoyulmuş qoşma sözler “13”:** burada bir teginin ma'nası diye dil qalabalığı çıqarmaqdan bir taqımının ma'nası olsa ne olurdu? Çoyulmuş sözi, Türkçesi yoq olmuş. “Y” sesinin “ç”ye keçmesile yoq sözi şimal şivelerinde çoq olduğu ma'lümdir. Şimdi Tatarca olan bu çoq Türükçeden mış şeklini alub çoyulmuş demek Tatarca doğru olur mı? Tatarca çoyulmuş degil de çoyulğan dese belki düzgün olurdu.

“10”cı sahifede ölü sözünü damar olaraq kösterirler, halbu ise damar söz öl, masdarı öl+mek, ölü ise qoşma öl+ü kibi bir sözdür. “6”ncı sahifede: çeneler tabi'iy halde olub dil, dudaqlar tarafından mumani'ata oğrayarak çıqan sesler tutuqlar-samitler.

Samitlerin çıqışında çenelerin tabi'iy halda qaldığı doğru olmamaqla beraber, aynı sesleri çıkarırken dişlerin hiçbir röli olmadığını söylemek daha büyük xatadır. Bunları yazan mü'ellif dişleri olmadan ba'zı adamların, balaların ve qartaların laf etdiği eşitken ve dişli adamle bunların telaffuzı arasındaki farkını körmegen mi?

Sonra kitab başından axırına qadar İstanbul Türkçesinde yazıldığı halda ba'zan ve Qırğız dillerinin istilahları, ta'birlerle dolı olduğunu kören oquycının bir sistemde söylemek ve yazmaq bir sözle doğru yazmaq demek olduğunu bilse bu kitabın imlamızda onsız da büyük qarışıqlığı ne qadar artdırdığını körecekdir. “Öyle ya artdırmasan kirişme” degenler. Umumiyyetle alğanda bu kitab esas i'tibarile Şevqiy Bektöre ve Odabaş yaradıcılığından ve imlasından ileri kitmegendir. Kitabda, kerek fonetika ve kerekse

---

<sup>265</sup> V. Tanabaylı, “Qırım Tatarcasının İmla Qa'ideleri Yaxud Yanı Elifba ile Eski Arab İmlası”, *İleri*, VI/41 (Aprel, 1929), s. 8.

fi'iller, isimler, yarım sözler ve şekiller üzerinde ayrı ayrı olaraq hacet bile yoq. Çünkü sözlerde ma'na i'tibarile seslerin denişmesi, urğu (ударение) mes'eleleri lazımı qadar nazar i'tibarğa alınmağan. Türk Tatar dillerinde söz yapıcı ve söz denişdirici şekilcilerinin sözler arasındaki mevqi'ı ve münasebetleri, edebiy dilin söz quruluşu kibi ba'zı mühim mes'elelere sathi bir suretde baqılğan, bir taqımları da temamile unutulğandır.

**9- İmla Konferensiyasının Qararı ve Orta Yolaq Şivesi:** Beyle bir esere qıymet verirken 1927- 10 sentabirde çağırılan imla, istilah konferensiyasının qararı müvcibince Qırım Tatar dilinin orta yolaq şivesile kidecegini ve cenüb gruppasına doğru meyil aldığını xatırlamalı, bu kitabıq ise İstanbul, Qazan yolaqları arasında şaşırub qalğandır. Kitabın yarısından çoğını doldıran “nasıl yazmalı”, “nasıl yazmamalı” cedvellerini açıq prinsipler üstüne qurulmağanından, “benim kibi yazmalı” dep anlamaqdan başba çare qalmay.

**4- Prinsip Mes'eleşi:** Kitabda 12-nci sahifenin başı “tamır, yarım söz ve edatların her birine başqa prinsiplerle yanaşmaq lazım kelir” denile. Hakkuki kerek savtıy, kerek şekliy cehetden Türk Tatar dillerinin bütün sözleri umumiy prinsiplere tabı'ıdır. Eger müellifin kitabının ilerisinde kösterdigi dürlü dürlü qardaşlıqları ve dostlıqları baqsaq, bunların bütün sözlerde umumiy oldığı körünür. Bunun içündir ki 1927 s. imla konferensiyasında Latinciler, Arabcıların öz konferensiyalarında yapıqları kibi ayrı ayrı prinsipler almayub yalnız savtıy ve şekliy prinsipleri qabul etdiler ve Odabaş'ın *Oquv İşleri*'nde neşir etdigi prinsipsiz tavsiyelerini red etken ediler.

Burada ise konferensiyanın o qararlarından bahs edilmeyüb, yanı elifba ile islahçı imlasını ileri sürmeleri bu işke Arapçıların burunlarını soqdıqlarını köstere. Qısqadan aytqanda Arabcıların qarar ve proektleri arasındaki farq birisinin Arab, digirisinin Latin hurufatile basılmasıdır.

V. Tanabaylı

## BÜYÜK İŞLER YOLUNDA<sup>266</sup>

16-ncı fırqa konferensiyasının kendi qarşusına esas etüb qoyğan mes'elesi; şimdi bulundığımız sotsiyalizm yapıcılığı başlanğıcında, yapıcılığımızı yeni formada quruv devrinde qarşumuzda turğan bütün küçlikleri meydana çıxarmaq ve ileri adımlamamız için lazım kelen şaraitı açıq ve qat'ıy olaraq formullaşdırmaq edi. Konferensiyanın en qat'ıyvazıyfelerinden birisi de bütün fırqayı, bütün işçi sınıfı, bütün emekdarların rehberi olan bu quvveti sotsiyalizm yapıcılığımızdaki nevbeti vazıyfeler etrafında toplamaq, onun safını mefkureviy cihetden Lenin yapıcılıq proqramması üzerinde sıqlaşdırmaq edi.

Böylece 16-ncı fırqa konferensiyası bizim sotsiyalizm yapıcılığında denişüv devrine rast kelmesi, onunle bağılı olan mes'eleleri halletmesile, fırqamız tarix sahifesinde ayrı bir yer qapatmaqdadır. Yaşamaqda olduğımız sotsiyalizm tecavuzi birinci safhası bizden oldıqca qat'ıyet istemekdedir ki; konferensiya bütün bu xususiyetlere malik olub şura xazaystvamızın qat'ıy ve derin esaslara bağılı olaraq sotsiyalistce yanından yapıcılığı için kerek olan yolu qat'ıy olaraq çizdi, öz direktivasını verdi. Bütün bunların merkezi, ... konferensiyasının kendi kün tertibine birinci nevbetke qoyub muzakere ve halletdigi xalq xazaystvası yapıcılığının beş senelik planıdır.

Beş senelik planle bağılı olaraq başda şunu qayd etmelimiz ki keçirdigimiz tüzeltüv devri ile şimdi bulundığımız yanından quruv devri arasında keçen vaqıtden bambaşqa bir vaz'ıyet qarşusunda bulunamız. O vaqıt istihsal maşinasını hareketke ketiren istihsal bazısından mümküni qadar çoq faide çıxarmaq arşusunda buluna edi. Şimdi ise bütün istihsal bazalarını büsbütün temelinden denışdirmek vazıyfesinen yüklimiz.

Sotsiyalizm yapıcılığı planı sayılan bu büyük işin temeli neden ibaret, yaxud da biz ne ile oğraşa ve oğraşacaqmız? Plannın esası memleketimizin ağır sanayı'lı ülkege çevirmek, köy xazaystvasını maşınalaşdıruv, kooperatifleşdirüv esasları üzerine sotsiyalizm yolu ile yeniden qurmaqdır.

Planda raqamlar neler köstere? Sanayı' cebhesini alacaq olsaq beş sene içerisinde planlaşdırıcı sanyı'a 16 buçuq milyard ruble qoyulacağı kibi elektrik fikatsiya işine de 930 milyon yerine beş milyard ruble sarf olunacaq.

Mes'elenin daha açıqça olması için sanayı'ı xususında analiz yapıcı şu birqaç

---

<sup>266</sup> İsimsiz, "Büyük İşler Yolunda", *İleri*, VII/42 (May, 1929), s. 1-2.

raqamı da köstermeli. Sanayı'nın en esas budaqlarından olğan çelik, kömür, elektrifikatsiya işleri Avropa ve Amerika kibi sanayı'da ileri ketken memleketlernelen muqayese etkende şu inkişaf yolu körüle; 1928 senesinde bu memleketlerde (milyon tonna hisabile) şu miqdarda taş kömürü çıxarılğan edi:

Amerika'da 516, İngiltere'de 241, Almanyada 150, Fransa'da 52, Şuralar Birliğinde 35 milyon tonna.

Beş senelik planı yerine ketirdigimiz taqdirde, şubhesiz Lenin fırqası Bolşevik qat'ıyeti neticesinde onı yerine ketirilecek ki o vaqıt neticede şunu elde etemiz:

1933 senesinde Amerika'da 542, İngiltere'de 253, Almanyada 273, Şuralar Birliği'nde 75, Fransa'da 67 milyon tonna kömür çıxarılacaqdır ki, 1928 senesi biz bu sahada beşinci yerde iken 1933 senesi beş senelik plan sonunda 4-nci yerde bulunacağımız.

Çelik mes'elesinde ise böyle:

1928 senesinde Amerika'da 50 milyon tonna, Almanyada 14 milyon, Fransa'da 9 milyon, İngiltere'de 10 milyon, Şuralar Birliği'nde 4 milyon tonna işlendi. 1933 senesi ise Amerika'da 56, Almayada 18, Fransa'da 13, Şuralar Birliği'nde 10, İngiltere'de 9 milyon tonna çelik işlenecek ki, o vaqıt Şuralar Birliği dünyada çelik istihsalında 4-nci yerde bulunacaqdır.

Nihayet elektrik istihsalı mes'elesine kelecük olsaq Şuralar Birliginde bu iş dört kerreden ziyade, ya'niy 1928 senesindeki 5 milyard kilovat saatden 1933 senesi 22 milyard kilovat saatke qadar ösecekdir ki bu ösümi Avropa ve Amerika hükümetleri ile ölçdirdikde şu levhayi köremiz. Almanyada bu müddet içinde elektrik quvvetinin ösümü 13'den 18'ge Amerika'da 83'den 122 milyard kilovat saatke yetiŕecek, bu suretle elektrifikatsya işinde Şuralar Birliği Almayayı ozub keçecek, yalnız Amerika'dan keride qalacaqdır. Lakin bu xususda arada ferq oldıqca qısartılacaq; ya'niy 1928 senesi Şuralar Birliği, Amerikadan 16 buçuq kerre geride qalğan olsa, 1933 senesi bu ferq 5 buçuq kerrege qadar qısılacaqdır. İşte XV-nci fırqa konferensiyasının tasdiq etüb ömürge keçirilmesi için qat'ıy direktivalar verdigi sotsiyalizm yapıcılığı 5 senelik planının ölkemizi ağır sanayı' ocağı yapmaq için esas noqtaları.

Şimdi birqaç söz bu büyük planın ikinci mühim yerinde turğan köy xazaystvası sahasında XV-nci fırqa konferensiyası bu meselenin ehemmiyetini nazar i'tibargā alaraq

köy xazaystvasını köterüv yolları ve orta hallılara naloğı yengileşdirüv adı ile o da öz kün tertibine ayrı mes'ele qoydı.

Biz bu maqalede beş senelik plan haqqında söz söylerken şubhesiz sağ meyil, sağ tarafdıları xatırlamadan keçememiz. Partyanın, Bolşevik qat'ıyeti, proletaryatın quvvetine keregi kibi işanmayan sağ meyilciler; planın sanayı'a aid qısmı qarşusunda kendi opportunist baqışlarında bulundıqları kibi, köy xazaystvasına aid qısmı qarşusunda da sallanub qalalar.

Bu mes'ele xususında Kalinin qarqadaşın tezisinden şu sözleri kösterile, sınıfıy küreşin keskinleşmesi ve xazaystvayı sotsyalizm negizinde yeniden tizmek xususında söyledi "... sotsyalizm sınıfıy qarşılıqlara rast kelinmeden qurula diye düşünmek bir balalıqdır. Sınıflar biri birine qarşı ketmeden yaşab olmazlar. Sağ meyil tarafdılarının taqdimleri mücebi qulaqlarğa hücumni toqtatsaq, qulaqların fuqarelerge hucum ete başlamalarına yol açqan olur edik. Onlar qulaqqa hucum etüv, köy xazaystvasını sotsyalizm negizinde qruvda yekane yol oldığını anlab olamaylar..."

Konferensiya öz qararları ile sağların bu ve bu kibi sallantılarına cevab olaraq köy xazaystvası yapıcılığı planında fırqamızın Leninci Bolşevik qat'ıyet ve yolu üzerine qoydı.

Köy xazaystvasını maşınalaşdırmaq, mexanizeleşdirmek mes'elesi beş senelik planın esasında turdığından sanayı'ı yapıcılığımızın mühim yerini. Köy xazaystvası aletleri, maşınaları istihsalı tutmaqdadır. Köy xazaystvası beş senelik planı onı sotsyalizm yolu ile yeniden yapıcılıq yolu oldığını isbat içün şu bir qaç raqam qayd oluna; beş senelik plan yaşatılması sayesinde 20 milyon köylü xazaystrası teşkilat altına alınacaq ve bir milyonu da savxozlarda çalışacaqdır. Şubhesiz bu köy xazaystvası yapıcılıq ve sotsyalizm cem'ıyeti qruvda büyük bir yenilikdir.

Aynı vaqıtde biz köyde böyle bir sotsyalizm bazası qurmaq xususında beş senelik planın umumiy yolu, hiçbir suretle bizi ayırım orta hallı ve fuqare xazaystvalarını unutmaya mecbur etmez.

Bil'akis köy xazaystvasını yükseltüv onı yanından qruvda bu xususqa ehemmiyet vermek fırqamızın direktivasıdır.

İşte bütün İttifaq IX-ncı fırqa konferansiyası kendi işini ancaq Lenin birliği ile hal etüb xazaystvamızın sotsyalizm yolu ile yeniden yapılması planını çezerken medeniy yapıcılığımız ve saireyi de beş senelik planda keregi kibi hall eterek qararını verdi,

medeniyy ösüyşimizin temposını şu raqamlar kösterüb turalar; 1927-28 senesinde medeniyy ihtiyacımız için 2,3 milyard ruble sarf olunduğı halda; 1932-1933 senesinde 5,9 milyard ruble sarf olunması tasavvur oluna.

Umumiyetle bütün beş sene tarafında ictimaa'ıy ve medeniyy işlere 21,4 milyard ruble sarf oluncaqdır ki, bu ise medeniyy inqılab yalunda büyük adım demektir.

Fırqamızın bütün quvvetini Lenin yolu etrafında bir qat daha sıqlaşdırmağı esas edingen ve bunu işde köstergen XVI-ncı fırqa konferensiyası qararını ömürge keçirüvde ogümüzde vazıyfeler tura. Yuqaruda qısqadan da olsa yeküninde bahas etdigimiz bizim memleketimizi sotsyalizm usulı üzerine yeni şekillere keçim xususında büyük işlerin programı bütün proletaryat, aktifinin birlik ve ğayretle çalışması şartları altında yerine ketirilecekti. Devam etken sotsyalizm müsabaqaları, bütün proletaryatı, bütün emekdarları emek istihsalını artdırmaq ve saireler ise bunun ameliy yollarındandı.

Bütün sallantılar ve proletaryat işlerini arqaya çeküvlerge hiç de meydan yoqdır. İşçi sınıfının büyük ve icadiy işler yapıdığı bir zamanda, bu sınıfın avanğardı sıralarında her bir türlü sallantı ve her türlü meyiller birliksizlik ve zarar doğururlar. Umumiy ittifaq kommunist fırqası kendi küçünü Lenin yapıcılıq proqramması etrafına toplanırsa sotsyalizm yapıcılığı büyük işe ile oğraşırken, ufaq burjuaziya küçüne pazitsyayı teslim etmeli diye oppurtunistce nazariyesini qoyan sağ taraf meyiline qarşı qat'ıy suretde cevap vermek ve ona qarşı amansızca küreşmelidir.

XVI-ncı fırqa konferansiyası qararları, işi demek olan büyük işler yolındamız; bu büyük işleri yaşatmaq ve ömürge keçirmek bütün proletaryat, bütün emekdarların işidir, fırqamız işe doğru Lenin yolu için bütün vaqıt Bolşevikçe küreşib keldi ve küreşecektir.

İsimsiz

## TİYATROMIZ<sup>267</sup>

Sanayı' nefise hangi sınıfın elinde ise, şu sınıf onu özünün sınıfı menfaati, sınıfı küreşi için bir alet, bir silah olarak kullanır. Bir ressamın yaptığı levhası, heykeltraşın heykeli, şairin şiiri, dramaturğun piyesi ve diğerleri şu ressam, heykeltraş, şair, dramaturğun mensüb olduğu sınıfın ideyasını canlatır, yaşatır. Onların mensüb olduğu sınıflar bu şairler, heykeltraşlar ve diğerlerinin vücudge kettirgen eserlerini öz ellerinde bir silah olarak kullanırlar. Buna misal için çok uzaq kitmeyib Qırım Tatar tiyatrosının yakın bir keçmişine köz atmaq kafidir. Mesela, qurultay devrinde Bağçasaray'da "Qırım Giray", "Adil Giray" piyesleri oynaldı. Aceba bu tesadüfiy bir şey mi edi? Xayır, hiçte tesadüfiy degildi, bu piyesler o zaman Tatar emekdarları üzerine Ekinci Nikolay kesilmek istegen qurultay milletcilerinin ğaye ve emellerini tamamilde canlandırmışdı. Milletçiligin sonraki "inkışafında" biz bu noqtayı aydın açıq gerdik ve onların Vilhelim'den xanlıq tilengenlerinin şahidi oldıq.

Aceba Tatar tiyatrosına "Leyla Mecnün", "Tahir Zühre"ler tesadüfiy kelib tüşdiler mi? Xayır, hiçte degil. Bunlar Tatar emekdar kitlerinin közlerini boyamaq, onları dalğan teren uyqularından uyandırmamaq için qoyulurdı. Bunların qoyulmasını def'alar ile tekrarlanmasını bizim tiyatro rehberlerine yuqarıdan emr eterdiler. Tiyatronın inqilabiyleşmesinin ögüne bu suretle sed çekilirdi.

Aceba Celal Meinfof tiyatronın başına "tesadüfi mi" qoyulğan edi? Elbetde tesadüfiy degil. C. Seydahmet arqadaşın *İleri* 'nin keçen nüsxalarının birinde qayd etkeni kibi, Meinfof tiyatronın başına Veli İbrahimofşçına tarafından qoyulğan edi. Bu adamın inqilabiy piyeslerni yonub çulqqanı, Ruscadan tercime etdigi bir inqilabiy piyeske aks inqilabiy bir boya çekkeni görüldi.

Bu suretle herhangi bir sınıf ve gruppa, sanayı'ı nefiseni öz ellerinde bir alet yaparaq qullanmağa çalışır ve bunun için öz xadimlerini sayırlar.

Aceba bizim bugünkü tiyatromızın en büyük vazıyfesı nedir?

Bizim tiyatromızın en büyük vazıyfesı, onun inqilabiyleşdirilmesidir. Bu da ancaq tiyatronın bu yılki sezonğa qadar kitdigi yolını kesib onu yanı reisler üzerine qoymaq, onu haqıyqaten proletariyatın elinde bir küreş aleti ve vasıtası yapmaq, tiyatronı tamamı ile

---

<sup>267</sup> Ümer İpçi, "Tiyatromız", *İleri*, VII/42 (May, 1929), s. 6-7.

yanartmaq, onun üzerine işçi massasının yolbaşçılığını tikmek ile olacaqdır.

Bu maqsada irişebilmek için bizge en evvela ve en birincisi yanı terbiye alğan, inqılabcı, cemaatcı, san'atında mahir tiyatro xadimləri yetişdirmek, yanı dramaturgiya doğurmaq mutlaqa ve mutlaqa elzemdır. Bunun için iş, Qırım Maarif Komisarlığı Tatar Studiyasını açdı ki, bizim tiyatromızın haqıyqıy bir proletar sanayı'ı nefisesi-iskusstvası yoluna minmesi için en büyük ümmid, baza bu studiyadır. Bunun için hukümetimiz şura cemaatcılığı, matbuat ve işçi kitlelerimiz bugün aqsaq toqsaq qoyulğan bir temaşadan ziyade bizim studiyamızğa diqqat vermeli, onun haqıyqaten öz maqsadına irmesine, ondan haqıyqaten yuqarıda aytqanımız kibi xadimler yetişmesine yardım etmelidirler.

Men bununle bugünkü tiyatromızın ehemmiyetini, ona verilgen diqqatın eksiltilmesini aytmaq istemeyim.

Hiç inkar olunamaz ki, bizim bu yılki sezonımız zaif keçdi. Bunun sebebləri ğayet çoqdır. Ve en birincisi bizim tiyatromızğa lazımiy diqqat ve ehemmiyetin verilmemesi, onun yalnız başına qaldırılmasıdır. Tiyatromızğa verilgen ehemmiyet ancaq *İleri* sahifesindeki bir maqale ile *Yanı Dünya*'da yazılğan ba'zı bir abur cubur retsenziyalardan ileri keçmedi. Hatta tiyatromız temaşacılarının en esas kitlesini yaşlıq, oquyıcılar ve yaş işçiler teşkil etdiği halda "Yaş-Quvvet" tiyatromızğa hiç de diyerlik ehemmiyet vermedi. Hiçbir teşkilat ve müessise bu keçken sezonda tiyatromızğa kelüb de "halınız nedir?" demedi, kimse yardım elini uzatmadı, yerli yazıcılardan hiçbirisi piyes yazmadı.

Ekinci sebep 1928-29 senesi tiyatro mevsiminin hiçbir hazırlıksız açılması. Üçüncisi her tiyatronın yanında bulunması mutlaqa elzem olğan tiyatro şurasının bizde olmaması. Dördüncisi tiyatronın yanartılması münasebetiyle artisler ve ille qadınlar erkanının zaif olması ve sairedir.

Bizim bu yılki en büyük bir muvaffaqiyetimiz olsa da bizim kibi yaş sahna xadimlerinin tiyatronın bütün xasta noqtalarını, onun bütün eksikliklerini öğrenmesi, anlaması ve bu xastalıqların tedaviy yolını bulmasıdır. Biz çoq eyi öğrendik ki şimdiye qadar oldığı kibi tiyatro işlerini kustarlarca alıb varmaq, onun idaresini rast kelen şaxslar eline vermek, onun ideolojiy ve bediyy cihetlerine yolbaşçılığı şeyle ayrı şaxsların eline teslim etmek xata ve en büyük xatadır. Birçoq eyi anladıq ve öğrendik ki şuraların, kooperatsiya, cemaat ve xazaystva teşkilatları ve müessiseleri üzerinde kitlenin kontroli yaşatılması ne qadar lazim ve elzem olursa, medeniy inqılabda turmuşın, yanıca

qurulmasında, ülkenin sanayı'laşması, köy xazaystvasının yanından qurulmasında, kitlelerge yanı inqilabiy terbiye vermek de en büyük rollerden birini oynaması en büyük borcu olan tiyatromızın üzerinde de kitlenin kontroli, kitlenin tiyatromızın bütün noqsan ve xatalarını kösterib onın doğru yolğa minmesine yardımğa kelmesi o qadar lazim ve o derece elzemdir. Bu da ancaq tiyatromızın sıq sıq temaşacılar konferansiyası çağırması ile tiyatromız yanında partiya, profsayuz, matbuat, bütün alaquadar teşkilatlar ve işçi kollektiflerinin vekillerinden ibaret bir tiyatro şurası meydana ketirib tiyatro yolbaşçılığının onın eline verilmesi ile olacaqdır. Biz aynı bunun kibi daha birçoq noqsanlarımıznı anladıq ve öğrendik. Tiyatromızın haqıyqaten yanı yolğa minmesi için elzem olğan bu şartlarını, tiyatromızın xastalıqlarını öğrenmek bizim kibi yaş xadimler için elbetde şübhesiz en büyük bir muvaffaqiyet sayılır.

Biz şimdiden yuqarıda saydığımız ve saymadığımız bütün noqsanları toldırmaq, gelecek tiyatro sezonımızı haqıyqaten proletar tiyatrosına layıq bir suretde alıb varmaq için tedbirlerge kırışdik. Biz şimdiden gelecek sezonumuzın repertuarını hazirlemek, tiyatro şurası meydana ketirmek, artistler erkanını quvvetlendirmek, studiyamızın bütün vaz'iyetini tüzeltmek çarelerine kırışemiz. Biz Tatar tiyatrosına abonement usulını qullanacaq, temaşacılar kitlesi ile bağ ve münasebetimize hiçte üzmecek, Tatar tiyatrosını haqıyqaten bugünün öğünde turğan mes'ele ve vazıyfelerde işçi ve emekdar köylülerin, şuralar devletinin proletar sınıfının elinde özinin düşmanlarına qarşı çevirilgen keskin ve gayet keskin bir alet, bir vasita, bir yardım menbaı olmasına çalışacaqmız.

Tiyatromızda fabrika zavodlar ve topraq kibi işçi sınıfının, emekdarların malıdır. Onlar bu tiyatronın bütün ideolojiy ve bediyy yolbaşçılığını tiyatro şurası vasıtası ile öz ellerine almalı, tiyatroya oldıqça yaqın kelmelidirler.

Biz ancaq o zaman “sanayı’ nefise emekdarlar içündir” şiarını hayatqa çıkarabilirmiz.

Ümer İpçi

## SOSİALİST YARIŞI<sup>268</sup>

Her cem'iyetin özine maxsus inkişaf aletleri vardır. İnkişaf “aletleri”, ya'niy onu öge doğru itegen, süyregen sebebler olmasa hiçbir türlü medeniy ve iqtisadiy progress mümkün degildir.

Kapitalizm cem'iyetinin xazaystvasını öge doğru itegen esas bir alet olsa, o da kar ve kar için küreşdir. Böyle bir küreşin demir qanunları mucibi zaiflar, ufaqlar, büyükler, quvvetliler tarafından taptalır, ezilir, bununle de beraber büyüklerin, ya'niy büyük teşkilatlı kapitalist gruppaları ve ayrı kapitalistler arasında, küreş kitdikce ateşlenir, kapitalist cem'iyetinin içindeki akislikler turmadan artar, biri birinen çırmışqan bir top yip kibi qarışirlar.

Böyle bir tüyümcigi muvaqqat olaraq dağıtmaq için ateş ve demir işke kirsetilir. Ya'niy iş katastrofalara qanlı cenklere barıb tiker, insanların onlarca yıllar çalışıb çalabab meydanğa ketirdikleri zenginlikler birkaç aylar içinde top ateşleri altına kömülür.

Kapitalistlerin kar içinde yapqan küreşlerinin kirginleşmesi işçi sınıfında kapitalistlere qarşı küreşini quvvetlendirir.

Böylelikle yeni daha ziyade mükemmel ve insaniyetin, medeniyetin progresini daha ziyade cabikleşdirecek kibi bir iqtisadiy sistemağa cem'iyetke ihtiyac, turmadan öser quvvetlenir ve bu ihtiyacı en evvela zamanımızın en progresiv bir sınıfı olan proletar hisseter. O eski iqtisadiy ve xazaystva sistemasını qıqıb onun yerine yanısını qurar, ya'nıy sosyalist xazaystvasını yapmağa başlar. Bununle karın ve konkurensiyanın kapitalist xazaystvasında inkişafın da oynanğan roli temamilе ortadan qalqar:

Sosiyalist xazaystvasını öge doğru itegen quvvetli bir alet olaraq sosyalist yarışı ögümüze çıxar.

Sotsiyalist yarışı keregi kibi yolına da qoyuldığı taqdırde sosyalist xazaystvasının ösüv tempini aqıllara hayret verecek derecede cabikleşdirmekde ve cabikleşdirecekdir. Çünkü tarixte daha birinci kerre olaraq iri xazaystvanın yükselüv işine anlı ve gönüllü olaraq geniş insan tabaqaları, milyonlarle insanlar qoşulmaqdadır. Ondan da ğayrı sosyalist yarışında kapitalist konkurensiyasında olğan yıqıcılıq yoqdır. Sosiyalist yarışı yalnız yapıcılıq, doğurucılıq ile tolı ve onunle beslenmekdedir.

---

<sup>268</sup> Cemil Seydahmet, “Sosiyalist Yarışı”, *İleri*, VIII/43 (May, 1929), s. 1.

İşte bunun için sosyalist xazaystvasındaki tesavvur olunmaycaq derecede quvvetli ösüv tempini, kapitalist xazaystvası öz tarixında körmedi ve hiçbir zaman da körüb olamaycaqdır. Ondan da ğayrı sosyalist yarışının genişlemesi milyonlarla inasn tabaqalarını qaplap alması işçi sınıfının ve diger emekdarların miylerinde fikirlerinde, axlaqlarında da büyük ve derin denişiklikler yapmaqda ve yapacaqdır.

Çünkü bir işçinin anlı suretde, sosyalist yarışına qoyulması o işçinin kapitalizmden miras qalğan egoizmge, natsionalizmge, qat'ıy küreş acub, büyük bir cem'iyetin aliy menfaatlarile özünü daha sıqı daha sağlam bağlar ile bağladı demektir. Böyle bir harekete milyonların qoşulması ise insaniyet için en aliy fikirleri en aliy terbiyeyi yarata ve doğurabilecekdir.

Bununle beraber SSSR'de sosyalist xazaystvanın daha cabik inkişafı ve quvvetlenmesi ise bizi bütün dünya proleter inqılabına daha ziyade yaqınlaşdırmaqda ve bütün dünyada tilenciliknin, qanlı cenklernin, insanın insan tarafından eksplotatsiyasının temellerini quvvetle sarsmaqdadır.

Cemil Seydahmet

## KEMALİSTLER TÜRKİYESİ HAQQINDA<sup>269</sup>

Bu mevzu' üzerine yazmaqdan maqsadımız Qırım emekdarlarına şimdiki Türkiye haqqında doğru bir fikir vermektir. Qırım'da xususiile Tatar emekdarları arasında şimdiki kibi yanlış qiymet kesüvler kezib ehali onun ile terbiyelenecek olsa, bu bizim için büyük ve siyasiy yanlış olur.

Bizim Qırım'da Kemal Paşa'nı xalifeni quvub, imperyalizmge qarşı kureşmesi ve birtaqım dini reformalar yapqanı için "o kommunistdir" degen köylilere rast kelmek mümkündür.

Ondan ğayrı Qırım'da partiya saflarını temizlev vaqtında Aqyar rayonında Tatar kommunistlerinden ba'zıları Mustafa Kemal'nı kommunist degenler ve daha fenası Aqmescid'de mekteblernin birisinde oca talebelerge Kemal'in burjua vekili deb xarakterize etkende talebeler şaşub qala yazğanlar. Bu zamanğa qadar Kemal Paşa'nı kommunist bellegenler. Mina bu faktlardan atlab kitmek olmaz. Onın için elimizde keregi qadar materiyal olmasa da maqsadımıznı yerine kettirecek bir suretde az da olsa yazmağa tırışdıq.

### **Kemal Hükümeti Türk Burjuasının Hükümetidir**

Türkiye sonki vaqıtlarda büsbütün Ğarb imperiyalistlerinin kaloniyalarına çevirilgen ve hükümet olaraqdan yalnız adı var edi. Sultan hükümeti memleketi imperiyalistlernin yardımınen eski feodal usulile idare ete ve bunun ile beraber Türkiye'nin xazaystvası kitdikce yıqılmaqda ehalinin açlığı ve çıplaqlığı arta edi. Türkiye emekdarları türlü avanturaların qurbanı olub cenk cenkden süyrelgeninen ğayrı bütün masraflar ondan alına edi. Tabiiy, bunlar hepsi ehalinin hükümetke qarşı nefretini artdıracaqdır.

Diger taraftan da feodal usulile idare etilüb işci ve köylüsini tış kapitalistlere istismar etdirgen hükümet, sanayı'nen beraber ösüb kelgen yaş, milliy burjuaziyanın işine elvermey, öğüne çıqa edi.

Evvelden beri varlığını köstergen lakin kitleden büsbütün ayrı olğan burjuaziyanın hareketi, 1919 seneleri tamam Türkiye xazaystvası ve onınnen beraber hükümeti de büyük bir krizis vaqtında Kemalist hareketi şeklinden yanıdan özünü kösterdi. Kemal

---

<sup>269</sup> İ. Reşidof, "Kemalistler Türkiye Haqqında", *İleri*, VIII/43 (May, 1929), s. 2-3.

Paşa'nın yolbaşcılığı altında bulunub hem sultanlık ve hem de Türkiye üzerine pancalarını salğan, yutmaq istegen imperiyalistlerge qarşı olğan bu milliy qurtuluş hareketi bir qalıbqa töküle ve birinci siyezdini çağırub yetişdire. Bu yerde milliy burjuaziya (port sahiblarından ğayrı) hareketke kelgen, sultanğa ve tış hukümetlerge qarşı turacaq kibi büyük bir quvvet olğan köylülerini de özi yolbaşcılığı altına aldı. Başda Anadolu'dan başlağan bu hareket neticesinde Türk toprağına hakimiyet feodalların qolından, Türk burjuaziasının qolına keçerek, millet meclisi, memleketin idaresine başladı. Bu meclisde tucclar, çinovnikler, mollalar ve diger burjua gruppaları çoqlığı teşkil etmekdedir.

Böylecesine eski feodal (pameşçik) hukümeti yerine burjuaziya hukümeti meydana ketirildi.

### **Köylü Mes'elesi Nasıl Çezildi**

Yuqarıda söyledigimiz kibi Kemalist hareketinin quvvetleri Türkiye, xususile Anadolu burjuaziası ve Türk köylüsü edi. Türk köylüsü bu milliy quruluş hareketinde başka yerlerde de oldığı kibi yolbaşcılıq rolini oyanağada en ziyade, ağırlıqnı kötergen ve Türkiye'ni sultanlar imperiyalistler, tırnağından qurtarmağa esas sebeb olğan, çoq mal ve can çoyğan olsa da qavğa bitken sonra onın xususile faqir kısmının menfaati keregi kibi közde tutulmadı.

Kemal hukümetinin Türkiye köylüleri için birtaqım yengillikleri var. Mesela, topraq mes'elesinde mühim islahat yapılub vaqıf topraqlar yoq etilerekden köylülere dağıdıldı. Uşur (bereketnin onda biri) denilüb castacılar qolunen toplanğanda köylünün, kelirinin yarısını qaplağan nalog yasaq edilüb pek az olğan topraq ve hayvan naloglarından denişdirildi ve köylü bankası köylülere kredit vere başladı.

Lakin diger taraftan da bay, pameşçiklerin topraklarına toqunulmağan kreditden yalnız quvvetli xazaystvalarının faydalanub oluvı köylünün bir kısmının az topraqlı ve topraqsız qalması bunlar bizge başka şeyni söyleyler. Bir taraftan şimdi pameşçik topraq arendası şeklinde topraqsız ve topraqlı köylülerni sındıracaq, diger taraftan da pameşçik topraqlarının bir kısmı hukümet adamlarına verilgen ve hukümetnin yardımlarından faydalana bilgen quvvetli köylü xazaystvaları kapitalizm yolunen ösecek, tabiatınen quvvetsiz ve az quvvetli köylü xazaystvaları büyükleri tarafından yutulacaqdır. Mesela, bugün Türkiye'de köy xazaystvasında çalışan traktorların sayısı kitdikce arta diyler. Lakin bellesek hiç şubhe etilmez ki emekdar köylünün qoluna bunların bir danesi

tüşmegendir ve düşmez.

Qıtsadan aytqanda Kemalistler tarafından yapılan naloğ ve topraq islahatı köy xazaystvasını kötorecek ve kapitalizm yolunen ilerilemesine sebep olacaqdır.

Köylünün halı ise sultanlar hukümeti kününe qarağanda bir vaqıtlar içün tüzeler, lakin o da hepsinin degil ve ileri kitdikçe yanı ösekn quvvetli kapitalizm xazaystvaları tarafından sıqışdırılacaq emekdar köylülerin halları fenalaşacaqdır.

### **İşçilerin Hakları**

Türkiye'nin şimdiki hukümeti burjuaziya hukümeti olması ve Türkiye burjuaziyasının menfaatını qorcalamaqnen işçi hareketinin düşmanıdır. Onı söndirmege temelinden çoymağa çalışır. Yalnız kerek ve mümkün oldığı taqdirde, eger özinden qorqmasa onı başqa quvvetlerge qarşı qoyub ondan faydalanmağa çalışır. Nitekim Kemalistler bunu yaptı ve ba'zan tış hukümet kaitalistlerine ve irtica'kar quvvetlerge qarşı yine qullanmaqdadırlar.

Bügün daha işçi sınıfı Türkiye'de miqdar cihetinden pek az özü de pek dağınıqdır. Sanayı'ı ilerilemesinen beraber işçilerin miqdarı artacaq ve an cihetinden de ösecekdir. Bu kün daha zaif olğan işçi hareketi yükselecek ve o zaman daha açıq körülür, ki işçi hareketi Kemalistler tarafından şiddetli suretde söndirilecekdir.

Lakin onı bu künki faktlardan da körmek mümkündür. Hukümet inqılabcı işçi teşkilatlarını ve matbuatlarını qapatmaqda, özüne qul olacaq kibi reformistler sayuzı meydana ketirmekdedir. Kemalistler işçilerin anlarını körlamağa bu künden başlab çalışalar.

Bügünlerde *Yanı Dünya* gazetasının xaberlerinden birisi şunu köstere ki, hatta işçi partiyasına kirmek içün çağırğan kağıdlarını yapışdırğan işçiler bile qapatılalar ve daha sonki vaqıtlarğa qadar kapitalizm ma'nasında, işçilerin emegini qorcalayacaq bir qanun daxiy qabul olunmasa kerek.

### **Kemalistlerge Yardım Etken Din Kerek**

Türkiye'de hukümet meydana kelgenden sonra sultannı hukümet işlerine kirişdirmeyüb yalnız dünyada Müsülmanların başı (xalife) etüb qaldırğan ediler. Lakin taxtını coyğan sultannın boş yatmaycağı pek belli edi. Özü başına ruhaniler, yanı hukümetden memnün qalmağan birtaqım müstebidler ve port sahibleri olub Kemalistlerni istemegen burjuanı topla İngiltere'nen münasebatda buluna başladı. 1924 senesi

Kemalistler bu irtica'kar quvvetler tarafından rahatsızlanacaqlarını duyub sultanı aqrabası ile beraber Türkiye'den quvmağa qarar verdi ve eki kün sonra paraxodqa qoyub yolladılar. Buninen beraber Yaş Türkler xalifelikni özlerinden köterüb atdılar. Kemalistlernin din xususında işleri bubule beraber bitmey o “din islahatı” yapdı demek de mümkün. Bütün ruhaniy teşkilatların qorqunçlı irtica'kar oldığını kören Kemal hükümeti ellerinden vaqıflarını alub tekyelerni mekteb açmaq için Mearif İşleri Ministrliği'ne verdi. Böylecesine ruhaniyelerin iqtisadiy bazaları ğayıb oldı.

Daha sonra ruhaniyeler için birtaqım sınırlar qoyuldu. Bunlarle beraber camiler ve ondaki namaz qıluvlarını türlendirmeye qadar vardı “muqaddes” tanılğan Arab harflerini camilerden yoq etdi, silüb atdılar ilax...

Lakin bunlarnın hiçbir danesi bizge Kemal Paşa ve onun yolunen ketkenlernin dinge ters kitüvlerini anlatmazlar. Onlar yalnız feodalizm usulını saqlağan dinge qarşıdırar ve onun ruhaniyelerini sıqışdırırlar. Onlar öyle din tarafdarıdırar ki o din bugün memleketnin istihsal quvvetlerini ileriletmege xızmet etüb burjuaziyanı ösdirsın, quvvetleşdirsın. Kemalistler birtaqım şeylerni denişdirmek, ba'zı din adamlarını sıqışdırmaqnen eski qoqunı çıqarmağa tırışalar.

Bütün cemiyetden ... bıraqlımaqda olan Türk sultanları bir zamanlar din vasıtasinen özlerinin taxtlarında qviy oturğan olsalar ve şimdi batub turğanda ona muracaat etüb az yardım taptağanları kibi yanı burjuaziya da yarın dinge muracaat etecekdir.

Demek din inkar etilmey yalnız öyle uydurula denişdirile ki bugünkü din ve onun ruhaniyeleri sanayı'ı burjuazısının menfaatını qorçalasın.

Türkiye'nen bizim hükümetimiznin münasebatları pek güzel ve qaviydirler. Lakin onunnen beraber biz Türkiye'nin bu şekl vaz'iyetini açıq bilmek kerekimiz.

İ. Reşidof

## ŞARQDA QADIN MES'ELESİ<sup>270</sup>

Şarq'da qadın mes'elesi, yaşamaqda olduğumuz künlerin en mühim mes'elelerindendir. Onın mühimligi, bugün Şarqda körilmekte olan, feodal patriarxal yaşayışın tamırından sökölmege başlamasından ileri kelmekdedir.

Feodalizm bataqlığından çıxaraq, sanayı'ı kapitalına çeviren ticaret kapitalı da Şarqda öz işini yapmaqdadır.

Kapitalizm her şeyden evvel feodal qoranta temelini ve orta asrın eski yaşayış adetlerini yapmaqdadır.

Temamile tabi'ıdır ki, böyle acaib ve sususiyetke malik “sanayı'ıy inqılab” vaqtında Şarq'da qadın mes'elesi şu künnin diqqatini celb etken ötkün bir mes'ele olmaq haqqını qazanmaqdadır.

Bu son beş sene içinde, xariciy Şarq ülkeleri matbuatı, qadınların, qorantada, cemaatde ve hükümetde olğan vaz'iyetlerle bağlı mes'elelerge ziyade yer ve ehemmiyet vereler.

Matbuat, qadın mes'elesi belli başlı ictimai'iy tşgereklernin aktif bir suretde “meraqlandığı”na şahadetlik etmektedir.

Şarq içün bu bir yanılıq, ileriye atılan bir adımdır çünkü, daha yaqınlarda şarq adeti üzre qadın qız xususında açıq laf etmek terbiyesizlik sayıla edi.

Şimdi ise gazeta, kitab ve jurnallar sahifelerinden, Şarq qadını haqqında yalınzı ayتماq degil, bütün dünyağa qıçırdıqlarından körüle ki, Şarq qadını haqıyqaten uyanmaqdadır.

Şarqda, qadın qız mes'elesi etrafında türlü ictimai'iy gruppalar ve sınıflar menfaatlarının çatışmalarının toplaşması acaib degildir; zira qadın mes'elesi sınıfiy bir mes'eledir.

Qadın mes'elesi işğal olunan o, yaxud bu mevkide, şimdigi Şarq ictimai'iyatçılarından ayrı ideologların, qadın mes'elesine qarşı sınıfiy esas nazar ve mevqi'larını ta'yin etmek ziyadesinen qolaydır.

Bügün biz Şarq'da, qadın qızları azadlıqqa çıxarmaq mes'elesi haqqında üç esas nazar sistemini köremiz:

---

<sup>270</sup> Nuriye, “Şarqda Qadın Mes'elesi, *İleri*, VIII/43 (May, 1929), s. 3-6.

Birincisi, hükümet başına kelgen yaxud kelmek için atılmaqda olan, teraqqiyatçı milli burjuaziyağa aiddir.

Ekincisi, Şarqda ölmekde olan feodal usul ile qanle bağlı aliy Müsülman ruhanilerine aiddir.

Üçüncüsü, kendisinde daha proletariyat “özi için bir sınıf” teşkil etməyen, xariciy Şarq ölkelerinde doğmaqda olan kommunizm hareketine aiddir.

“Türkiye’nin ızından ketken milletler gəlib kəlir” şü’arını qəbul etken, digər xariciy Şarq ölkələri burjuaziyası da, Türkiye burjuaziyası nümunəsindən misal almağa can atalar. Demək ki, digər Şarq ölkələri burjuaziyası üçün, Türkiye burjuaziyası yolbaşçılıq rölünü oynamaqdadır.

İşte bunu biz Türkiyəli qadın qız mə’sələsində, bütün xariciy Şarq ölkələri burjuaziyasının tutduğu siyəsetin bir nümunəsi olaraq alamız.

Türkiye burjuaziyasının, qadın qız mə’sələsində tutduğu məvqi’ı bir tərəfdən Avropa’ğa, ya’niy kapitalizm qurumına təqlid, digər tərəfdən Müsülman ruhanilerine, ya’niy feodalizmə baş egməklə şayan məraqdır (bu, hər bir vəsita ilə qat’ıy surlədə həyatıy islahatlar kirsətilməsini və Türkiyə’də baş köstərgən əks inqilabi y isyanlarını yatışdırmaqda qattı çarələr qullanılmasını müstəsna etəməz).

Türkiye burjuaziyasının, kapitalist Avropa’ğa təqlid və feodal ruhanilərgə təslimiyətlərindən təqışdırılğan qadın qız mə’sələsindəki siyəseti, Müsülman feminizmin “özine məxsus” original bir şəklini təşiməqdədir.

Artıq “Türk qadınının dilbər yüzini, bütün dünya kördi” şimdiki Türkiyə qadınları da erəkkləri fəs kimedikləri kibi, çarşaf yapınmaylar. Hər ekisi də Avropa piçimində urbalar kiyub yürelər.

Türkiye’də çox qadın almaq yasaq etilməkdə, qadınlarğa isə oqumaq və erəkklərlə bərabər çalışmağa müsaadə olunmaqdadır.

Hər şey Avropa’daki kibi, lakin ən fəna soyları, Türkiye’də, qadınlara məmləkətin siyasi həyatına iştirak etməyə müsaadə olunmaməqdədir. Türkiye burjuaziyası, qadınlar üçün bütün “mümkün olğan şeyləri” yapıdı.

Bügün Türkiyə’də qadın əməgi, böyük modadadır. Çünki qadın əməgi, erək əməgindən ucuzdır. Türkiye burjuaziyası, Türk qadınını “istihsalçı” (reformator) yapmaq üçün, onı, “azadlıqqa çıxarmaq” ya’niy fabrikada çalışmağa mani’ olan çarşafını

çıqartmaq noqta'ı nazarında turadır.

Harem yıqılğan, çarşaf yaqılğan, “Türk qadını “hur qadın”.

Bügün Türkiye’de, yigirmi beş binden ziyade Türk qadını, kapitalistlerde ırğat olaraq çalışmaqdadır; yüz binlennen erkekler ise, işsizdirler.

Lakin, Türkiye burjuaziyası yalnız Kapitalist Avropa’ya degil, özlerinin yarım feodal vetanlarına da aylanub baqmaqdadır.

“İslamiyet, qadınga huriyet verilmesi (feminist) tərəfdarıdır. İslamiyet kibi, qadın ananı yüksek tutqan hiçbir din yoqdur. Qadın haqqında Qur’an ve şeriatin emr etdiği şeyleri biz qabul etemiz, bundan ziyadesini virmeymiz”.

“Türk qadını öyle bir tarızda terbiye etmek kerek ki o özının en mühim vazıyfesı olan mürebbiyeligini yapabilsin (Celal Nuri’nin “Qadın Mes’elesı ve Bizim Qadınlar” nam 1925 senesi İstanbul’da neşr olunğan kitabından).

İşte, böylece meşhur Türk muharriri, İslamiyet’in feminist bir din olduğunu yüksek sesle i’lan ederek, feodalizm ruhanileri tarafına ihtiramle qavuş salladı. “Türk qadını, daimiy suretde ecdadlarının nasıl yaşadıqlarını düşünmek ve onların yaşayış usullarını kendisini medeniy sahada yükseltmek faqat siyasetke qatılmayub müsaade olunmuş sınırga qadar yükselerek devam etdirmek kerekdir” (Ya’qub Qadri’nin “Bizim Qadınlar” nam 1925 senesi İstanbul’da neşr olunğan kitabından). Bu cümleler yalnız meşhur bir muharrirge aid degildir. Çünkü Ya’qub Qadriy, Millet Meclisi a’zası -İstanbul Vekili- ve Türk yaş burjuaziyasının mefkürecisidir. Onın “siyasetke qatılmayub, müsaade olunmuş sınırga qadar yükselerek” cümlesinden Türkiye hükümetinin qadın qız mes’elesindeki programması bütünley aks etdirilmekdedir.

Daha yaqınlarda Türkiye gazetaları sahifelerinde, qadınlarğa huquq vermek, birinci nevbette Millet Meclisi’ne saylanmaq huququ mes’elesı müzakereye qoyulmuş edi. Eger, hükümet tarafından bu mes’ele qadınların zararına hallolunırsa ilki olaraq Şarq’da ictimaiy yaşayışda körilmemiş bir fa’aliyet köstergen, Türk qadınlığı yanı başdan mahdudiyet “xususiy qadın işlerle meşguliyet” dünyasına qoqulacaq demekdir.

Şunu da söylemek kerek ki Şuralar Birliği matbu’atı Türkiye, İran ve Efqanistan’da tatbiq olunnaqda olan reformaları oldıqca geniş bir suretde i’lan etse de xariciy Şarq ülkelerinde qadınların haqıyqiy vaz’iyetini gıyet zaif tenvir emekdedirler. Halbuki onların vaz’iyetleri, bütün reformalardan qat’ nazar fevqul’ade ağırdır. Xariciy Şarq

lkelerinde “kapitalist berikdirme”si in qullanılan ve aıqdan lmemek, soqaqlarda qalmamaq in ayet az bir kndelikle knde 10-14 saat alışmaa mecbur etilen qadın emegi merhametsizce istismar olunmaqda ve hibir hukumet, emekdar qadınlar haqqında, daha bir kerre olsun z qayusını kstermemekdedir.

şarq milliy burjuaziyası, umumiyetle başqa memleketler burjuaziyası kibi qadın mes’elesini, yalnız burjua qadınlar menfaatları noqtai nazarından baqmaqda ve hem onlar in her dürlü feromalar yapmaqdadır; qadınlar in tahsil, Avropa piiminde urbalar kiymek haqqı, balolarda, tiyatrolarda oynamaq ve saire haqqında. Emekdar ve köy qadınları in bu reformalar hibir şey sylemegen birer boş seslerdir.

Qadınları, azadlıqqa ıqarmaa” mecbur olan şarq burjuaziyası, İslamiyetin “feminist” bir din olduını isbat etmege alışaraq, dincilik perdesile qapandıını kayd etmek meraqdan xaliy degildir.

Bu ona ne in kerek?

Onınki, birinciden qadın qız mes’elesinin sınıfiy mahiyetini klgelemek, ekinciden ise feodal quvvetlerin vekili olan ruhaniylernen temas noqtasını bulmaq ve onlarnen özlerinin “qansız” tereqqiyat hareketlerinde blok yapmaq imkanını qazanmaq in kerekdir.

Türkiye burjuaziyası “İslamiyet femnivist bir dindir” şuarını ortaya atdı. Bu şuara, şu saat başqa şarq lkeleri burjuaziyası, birinci nevbetde ise, yolbaşcısı ve ideologı yaqında mevqi’ idareden tşrlgen Amanulla Xan olan Efanistan ticaret sanayı burjuaziyası qap qa ketdi.

Ma’lm olduı zre, Amanulla Avropa’a siyahasından sonra, Efanistan’a progressist mahiyetde bir sıra reformalar kirsetdi, burlarnen bir sırada qadınlara aid arşaf bıraqlmaq, qadın tahsili ve saire haqqında da reformalar idxal etdi.

Bu reformalar matbu’at sayesinde bütün dnyaa belli olandır. Lakin dünya, Efanistan’da qadınların haqqıqıy vaz’iyetleri, onın aşıkar emaneti onın emegi haqqında, aynı suretde az bilebilir. Amanulla Xan da, z reformalarında, Türkiye burjuaziyası kibi hi köylülerin ihtiya ve isteklerini nazar i’tibara almayub yalnız burjuazi ehalinin menfa’atını kendine pusla hisab etdi. Bu Amanulla’nın nesli bir yanlışdır ki bu yanlış sayesinde o İngiltere’nin naibinin eline qalaylıqla keken taxtını aib etdi.

Ma’lmdir ki Amanulla Xan her memleketden ziyade Türkiye ile dostlıq baıle

bağlandı. Aynı onun kibi cümhüriyetci Kemal Paşa da, Efganistan padişahile müttəfiqligini, Efgan Prinsesi, Amanulla'nın qız qardaşına evlenmege hazırlanaraq, aqrabalıq bağlarından qaviyleşdirmek istegen edi (Kemal Paşa bu harekete, özünün eski Osmanlı padişahlarının hariciy seyaset sahasındaki adetlerine hüsnü teveşcühini köstermekdedir).

Amanulla, qadın mes'elesinde de Türkiye burjuaziyasına yalnız taqlid etdi. Lakin o cümhuriyet idare prezidenti degil de, mutlaqiyet idare padişahı olduğu halda, çox kereler öz nutuqlarında dinge xızmet etmege hazır olduğunu ve onun fikrince İslamiyet ziyadesinen progressist bir din olduğunu kayd etdi.

İslamiyet'in qadın mes'elesinde progressist bir din olduğunu onun öz qarısı, qralice Sureyya isbat etmektedir!

Doğrı, qabilecilik, aqrabaşcılık ve feodal patriarx Şarq adetlerinin ışıqsız qaranlığı içinde qralice Süreyya, İslam dininde qadın mes'elesine aydın, açıq yüzlik ile çıqdı.

Hindistan'dan keçüb giderken Efgan qraliçesi, Hindistan gasetalarından birinin vekili ile İslamiyet'de qadın mes'elesi xususında şayan meraq müşahabede bulındı (bu muhasebe 1928 senesi mayıs ayı sonlarında bir sıra Hindistan ve İran gazetalarında yazılmış edi). Qralice o musahabesinde: "İslamiyet, qadınlarnen merhametsizce mu'amelede bulundı, diye yanlış bir neticege keldiler. Haqıyqat aksini söylemekdedir. Eger biz dünya yüzinde bulunan dinlerin prinsiplerine köz taşlaycaq olursaq özünün ilk intişarından beri İslamiyet qadar, hiçbir din qadınlara imtiyaz vermedigini qolaylıqla körirmiz. İslam dininde eki, yaxud üç mes'ele müstesna olaraq, qadınlar bütün yaşayış xususlarında, erkeklernen bir huquqdadırlar. Bu keçen asr zarfında oquv, terbiye ve diger muvaffaqiyetler sayesinde ilerilegen ğarb qadınları, hiçbir vaqt haqıyqatda İslamiyet'in ilk devirleri, dünya yüzinde bulunğan diger qadınlardan ziyade medeni ve büyük huquqlar, imtiyazlar sahibi olğan İslam qadınlarıyla bir olmadılar.

Efganistan qralicesinin söylediği bu fikirler yanı bir fikir degildir. Bundan pek çox vaqt evveli bu fikirler Türkiye burjuaziyası mefkürecileri ve Mısır feministleri tarafından söylenmiş edi.

Faydası olmaz hesablayaraq biz qraliçe ile münakaşağa girişmemiz. Müsülman şarqında bulunan herkes evvelden beri burada qadının erkeknin qulı olduğunu bilebilir ki bu xususta Qur'an'da Muhammed'nin hadisleri de aynı şeyi söylemekdedirler.

Mes'ele bunda degil de şundadır ki, şarq burjuaziyası kapitalizmin evladı olduğu halda, şarqda vaz'iyetin denişmesi altında qadınları azadlıqqa çıxarmaqın zaruriyetini inkar eteler. Tarixiy zaruriyet sayesinde tatbiq etmekde oldukları “qadınları, azadlıqqa çıxarmaq” mes'elesinde, İslam dininin qaranlıq çıqmaz aralıqlarında (labimit) adaşaraq orada kendisine ilişilebilecek kibi cüyler araşdıra, o dinnin felsefesine yapışalar.

Köründigine köre bu cüyler Şarq burjuaziyasına, “Makdonald”lara Xristiyan ruhaniy vaazları kerek olduğu kibi kerekdir. Lakin “dinnin progressistligi” için kerek Cüyler vaqtile hakimiyet mevqi'ına kelerek xariciy Şarq ülkelerinde de feodalizm ve kapitalizm adreslerine teşekkürsüz, Şuralar Birliği Şarq Cümhuriyetlerinde yapıldığı kibi, Şarq qadınlarının da insaniyet huquqları ile hissalandıracaq işçi ve köylü sınıflarına kerek degildir.

İran ve Efganistan ölmekde olan feodalizmge tayanğan ve aliy Müsülman ruhanilerinin qadın qız mes'elesine baqışlarının sistemasını anlamaya imkan viredir.

Ma'lüm olduğu üzre İran qadın qız mes'elesinde, Türkiye'den pek çoq geridedir, hatta Amanulla zamanındaki Efganistan'dan bile geridedir.

İran valileri başlarında Riza Xan -İran şahı- olmaq üzre memleketin hükümeti olaraq, qadın qız mes'elesinde yaş burjuaziya menfaatı ile aynı mes'eledede mefkürecileri aliy şi'iy ruhanileri olan, eski aqrabalıq feodalizmi menfaatleri arasında canlı bir sallantı siyaseti yürsetedir.

Ayrı vilayet valileri tarafından son seneler icerisinde yapılan “reformalar” - qadınlara çarşafsız gezmege müsaade emrnameleri- birçoq kerreler, çıxarılaraq sonra lağuv olundılar. Bu emrnameler, her vaqıt qart, çalarğan, Şarq'nın eski nizamını te'assubiy bir inadlıqle müdafaa etken ruhanilerin tazyıqı altında denişdirile edi. Çünkü eski nizamlar, aliy ruhanilerge bereketli topraqlar, esir köylülerin ucuz icareli emeklerini ve İslamiyet'in aliy qanunları olan Qur'an ve şeri'atdan qopma hakimiyet vere ediler:

Aliy ruhaniler aqıl ve qaliblerinde “muqaddes” acuv taşqınların “Türkiye'nin ızından” kitken hükümetlerine la'net yavdıralar. Acem cami'lerinde İslamiyet'in medhı üzerine qurulğan xatiblerin vaazları İran ruhanilerile İngiliz imperyalizmine satılğan ve “muqaddes feminist İslam dininin”, küreşcisi öz qraliçelerini yıqqan, Efganistan ruhanileri arasında hemfikirlik olduğının üstini açar.

Varsun, qadın eskide ve şimdige qadar olduğu kibi huquqsuz esire, iş hayvanı